

การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นางสาวรติกา อังกูร

คู่มือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2560

Communicating Wisdom through Communities Based Tourism

Miss Rasika Angkoon

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Doctor of Philosophy in Communication Arts

School of Communication Arts

Sukhothai Thammathirat Open University

2017

ข้อค้นพบ การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผู้วิจัย นางสาวธิดา อังกูร รหัสนักศึกษา 4551500087 **ปริญญา** ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ (นิเทศศาสตร์)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร.วิฑูรย์ ท่อแก้ว (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาภรณ์ ศรีดี

(3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสิน ปัญญาบุตรระกูล **ปีการศึกษา** 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวเกี่ยวกับ (1) บริบทของชุมชน (2) กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา (3) การนำเสนอรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว คณะกรรมการกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน นายกเทศมนตรีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว และนักท่องเที่ยว รวมจำนวน 40 คน เลือกแบบเจาะจงและเทคนิคสโนว์บอล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นการสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณานาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า (1) ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยเป็นชุมชนที่มีอาชีพทำการเกษตร ทำขนมไทย ทำอิฐมอญ มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร มีบ้านเรือนทรงไทย มีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำสายหลักผสมผสานกับวิถีการดำรงชีวิตริมฝั่งแม่น้ำ มีการสืบทอดงานบุญโบราณ เป็นทุนทางวัฒนธรรมประเพณี มีปราชญ์ด้านขนมไทย และมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งจัดเป็นทุนทางทรัพยากรบุคคลของชุมชน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวเป็นชุมชนทำประมงพื้นบ้านแบบมือเปล่า มีอัตลักษณ์ชุมชน คือ เป็นชุมชนสองศาสนาสามวัฒนธรรม มีงานประเพณีแข่งเรือพายด้วยลำไม้ไผ่ที่ผสมผสานสามเชื้อชาติ มีป่าชายเลนและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่โดดเด่นในการทำการท่องเที่ยว มีทุนทางทรัพยากรบุคคลของชุมชน คือ มีปราชญ์ด้านประมงพื้นบ้านและผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมุ่งมั่นในการพัฒนา (2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมุ่งเน้นใช้การสื่อสารใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการสืบทอด และขั้นการประยุกต์ ซึ่งใช้วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสื่อสารชุมชน มีการสื่อสารชุมชนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การสื่อสารทั้งแนวราบและแนวตั้ง การสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่กัน ส่วนวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใช้ในทุกขั้นตอนตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล (3) รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารชุมชน โดยใช้ 2 กลยุทธ์หลักผสมผสานกัน กลยุทธ์แรก คือ แผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน และกลยุทธ์ที่สอง คือ กรอบความคิดเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวคิด WELCOME โมเดล ประกอบด้วย W (Wisdom) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาสานต่อและสืบทอดอย่างเป็นระบบ E (Experience) การสร้างประสบการณ์ให้กับทั้งสมาชิกในชุมชน และนักท่องเที่ยว L (Learning) การสร้างการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมแก่นักท่องเที่ยว COM (Communication) การใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และ E (Elegance) การนำมาซึ่งความสง่างามและความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

คำสำคัญ การสื่อสารภูมิปัญญา การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

Dissertation title: Communicating Wisdom through Communities Based Tourism
Researcher: Miss Rasika Angkoon; **ID:** 4551500087;
Degree: Doctor of Philosophy (Communication Arts);
Dissertation advisors: (1) Dr.Wittayatorn Tokeaw, Associate Professor;
 (2) Dr.Supaporn Sridee, Assistant Professor; (3) Dr.Wasin Panyavuttrakul, Assistant Professor;
Academic year: 2017

Abstract

The objective of this research was to study the tourism activities undertaken by people in Sainoy Sub-district Cultural Community and Baan Namchieow Eco-tourism Community in the aspects of (1) the context of the communities; (2) their methods and process of communicating local wisdom; and (3) their communication strategies and presentation formats for communicating local wisdom through tourism.

This was a qualitative research utilizing the methodologies of in-depth interviewing, focus group discussions and observation. The key informants consisted of leaders of the community tourism groups, committee members of the tourism groups, village savants, mayors and related officials, village headmen, members of Sainoy Sub-district Cultural Community and Baan Namchieow Eco-tourism Community, and tourists, for a total of 40 people, chosen through purposive and snowball sampling method. Research tools were an in-depth interview form, focus group discussion topics, and an observation form. Data were analyzed through descriptive analysis.

The results showed that (1) Sainoy Sub-district Cultural Community is an agricultural community where traditional Thai sweets are made, as well as bricks and processed agricultural products. There are traditional Thai houses and the community is based on a riverside way of life, with the Chao Phraya River its main waterway. Ancient merit making traditions that have been passed down are the community's cultural capital. There are experts in making Thai sweets in the community and the community leaders are strong, which is the human resources capital. People in Baan Namchieow Eco-tourism Community engage in fishing by hand, which is their trademark. It is a community with two religions and three cultural heritages. A tradition of competing on bamboo rafts ties the three ethnicities together. Mangrove forests are the community's main attraction and natural resources capital. The human resources capital includes experts in folk ways of fishing and strong leaders who aspire to develop the community. (2) Both communities emphasized 3 steps in their process of communicating local wisdom – production, inheritance, and application. They used methods of community communication, including internal and external, horizontal and vertical, formal and informal. Participatory communication was used in every stages from brainstorming to policy making to operations to distribution of benefits and joint evaluation. (3) Both communities used participatory and community communications with mixed communication strategies. Their first strategy was a sustainable plan for communicating local wisdom. Their second strategy was the WELCOME model, consisting of W (Wisdom – systematic passing down of local wisdom), E (Experience – building good experiences for community members and tourists), L (Learning – creating tangible learning for tourists), COM (Communication – building correct understanding through public relations), and E (Elegance – a sense of pride in participating in the effort to preserve the local heritage).

Keywords: Communicating wisdom, Community tourism, Cultural tourism, Eco-tourism

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ จะเกิดขึ้นมิได้หากไม่ได้รับความเมตตาจากคณาจารย์ รวมถึงกำลังใจที่มีคุณค่าจากบุคคลรอบข้าง

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ธร ท่อแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาหลักที่ได้กรุณารับดูแล ผลักดันและสร้างแรงบันดาลใจ จนทำให้ต้องหันกลับมาตั้งใจทำวิทยานิพนธ์อีกครั้งและสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีหลังจากที่ตัดสินใจว่าจะยุติการเรียนในระดับปริญญาเอกไปแล้ว ผู้เขียนสำนึกในพระคุณความเมตตาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาภรณ์ ศรีดี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมผู้คอยเสริมแรง และสร้างบรรยากาศที่น่ารักต่อการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์เสมอมา รวมทั้งส่งเสริมให้คิดในเรื่องที่ทำทนายอยู่เสมอเพื่อเติมเต็มให้วิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นและขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมอีกท่านหนึ่งที่ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และชวนให้หยิบประสบการณ์มาสู่งานวิชาการได้อย่างสร้างสรรค์

ขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร. อุษา บิ๊กกินส์ ประธานกรรมการสอบ และรองศาสตราจารย์ ดร.จิตรภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์ กรรมการสอบ ที่ได้เมตตาให้คำชี้แนะ ปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณนางมยุรี ศรีนาค และนางสุรัตนา ภูมิมาโนช รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ที่ได้กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัย และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วรจิริระ และอาจารย์ ดร.อุณาโลม จันทร์รุ่งมณีกุล ที่ได้กรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีคุณค่าในการปรับแก้ในงานวิจัยของผู้เขียน

ขอกราบขอบพระคุณกำลังใจที่เปี่ยมล้นจากครอบครัว ทั้งจากคุณพ่อ คุณแม่ พี่ๆ และที่สำคัญ ขอขอบคุณคุณชัชวาล สังขศิษฐ์ คู่ชีวิตและลูกๆ ที่ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล และคอยดูแลห่วงใยกันมาโดยตลอด ขอขอบคุณกัลยาณมิตร พี่ๆ เพื่อนๆ ปริญญาเอก สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเพื่อนๆ ฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย และเจ้าหน้าที่สาขาวิชานิติศาสตร์ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจที่ดีเสมอมา

คุณค่าที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ผู้เขียนขอมอบแด่ผู้มีอุปการะคุณข้างต้นทุกท่านที่มีส่วนในการอนุเคราะห์จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณ

รติกา อังกูร

สิงหาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย	1
ปัญหานำวิจัย	7
วัตถุประสงค์การวิจัย	7
คำถามวิจัย	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย	8
ขอบเขตการวิจัย	9
นิยามศัพท์	9
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	11
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	13
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการสื่อสารภูมิปัญญาตามแนวทางคตินวิทยา	13
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม	18
ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	22
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารชุมชน	25
แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	27
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยชุมชน	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	39
ผู้ให้ข้อมูล/ประชากร	39
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	42
การเก็บรวบรวมข้อมูล	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
การตรวจสอบข้อมูล.....	47
การนำเสนอผลการวิจัย.....	48
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	49
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
ของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยบริบทชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	49
บริบทชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	49
กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	60
วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	76
รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	90
ตอนที่ 2 ผลการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยว	
บ้านน้ำเขียว.....	93
บริบทชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	93
กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	107
วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	123
รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและ	
การอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	137
ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	
และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	139
การวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสาร	
ของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	139
สรุปการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	
และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	147
ตอนที่ 4 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	149
รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	149
กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	151

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	156
สรุปผลการวิจัย.....	156
อภิปรายผล.....	169
ข้อเสนอแนะ.....	175
บรรณานุกรม.....	180
ภาคผนวก.....	186
ประวัติผู้วิจัย.....	194

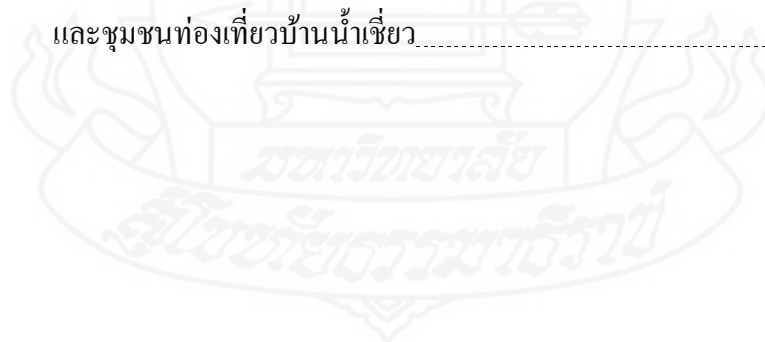
สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1	แสดงข้อมูล โครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและวิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวประจวบคีรีขันธ์.....	43
ตารางที่ 3.2	แสดงข้อมูล โครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ในด้านรูปแบบ กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว.....	44
ตารางที่ 3.3	แสดงข้อมูล โครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ในด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	45
ตารางที่ 4.1	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการผลิตขนมไทย ของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	64
ตารางที่ 4.2	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์/ธำรงรักษาขนมไทย ของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	67
ตารางที่ 4.3	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูขนมไทย ของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	69
ตารางที่ 4.4	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลงขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	72
ตารางที่ 4.5	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการสร้างใหม่ในเรื่องขนมไทย ของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	74
ตารางที่ 4.6	การวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	84
ตารางที่ 4.7	การวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามองค์ประกอบของการสื่อสาร.....	89
ตารางที่ 4.8	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิตด้านการทำประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	111
ตารางที่ 4.9	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา ด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	114

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า	
ตารางที่ 4.10	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูฟื้นฟูการทำประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	116
ตารางที่ 4.11	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไขด้านการทำประมง พื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	119
ตารางที่ 4.12	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการสร้างใหม่ด้านการทำประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	122
ตารางที่ 4.13	การวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	131
ตารางที่ 4.14	การวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามองค์ประกอบของการสื่อสาร.....	136
ตารางที่ 4.15	การเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	140
ตารางที่ 4.16	การเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวตามองค์ประกอบของการสื่อสาร.....	142
ตารางที่ 4.17	การเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	144
ตารางที่ 4.18	การเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	146

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการสื่อสาร.....	20
ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของกระบวนการสื่อสารและวัฒนธรรมตามแบบจำลองการสื่อสาร เชิงพิธีกรรม.....	21
ภาพที่ 2.3 กระบวนทัศน์การพัฒนา.....	23
ภาพที่ 4.1 ประเด็นศึกษาบริบทชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	50
ภาพที่ 4.2 ขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	51
ภาพที่ 4.3 แผนที่อำเภอบางบาล.....	53
ภาพที่ 4.4 แผนที่ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยและเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน.....	55
ภาพที่ 4.5 ขนมไทยและอาหารพื้นบ้านของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย.....	57
ภาพที่ 4.6 นางมยุรี ศรีนาคประธานกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	59
ภาพที่ 4.7 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	61
ภาพที่ 4.8 การสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์แบบสอนนำ ทำให้ดู.....	66
ภาพที่ 4.9 ทาร์ตขนมไทย.....	71
ภาพที่ 4.10 ขนมฝอยทอง ฝอยเงิน ฝอยนาค การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสร้างใหม่.....	73
ภาพที่ 4.11 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	76
ภาพที่ 4.12 วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย.....	77
ภาพที่ 4.13 นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมและทดลองทำขนมไทย.....	81
ภาพที่ 4.14 สื่อประชาสัมพันธ์ชุมชน.....	82
ภาพที่ 4.15 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร.....	91
ภาพที่ 4.16 ประเด็นศึกษาบริบทชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	93
ภาพที่ 4.17 สะพานศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	94
ภาพที่ 4.18 โล่รางวัลสภากิจชุมชนดีเด่นของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	95
ภาพที่ 4.19 แผนที่อำเภอแหลมงอบ.....	97
ภาพที่ 4.20 แผนที่ชุมชน.....	98
ภาพที่ 4.21 สะพานวัดใจ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว.....	99

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.22 มัสยิดอัลกุบรอ วัดน้ำเซียว และศาลเจ้าพ่อน้ำเซียว.....	100
ภาพที่ 4.23 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	101
ภาพที่ 4.24 สภาพป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	102
ภาพที่ 4.25 ข้าวเกรียบยาหน้าและดั่งเมกรอบของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	103
ภาพที่ 4.26 กระบอทดักปลาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	104
ภาพที่ 4.27 นางสุรัตนา ภูมิมาโนช ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	106
ภาพที่ 4.28 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	108
ภาพที่ 4.29 หอยปากเป็ด.....	112
ภาพที่ 4.30 ผู้สื่อความหมายท้องถิ่นรุ่นใหม่ (น้องชะห้).....	113
ภาพที่ 4.31 บ้านปลาหรือปะการังเทียม.....	117
ภาพที่ 4.32 กิจกรรมปลูกป่าชายเลน.....	118
ภาพที่ 4.33 การเตรียมเยาวชน เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา.....	120
ภาพที่ 4.34 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	123
ภาพที่ 4.35 วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว.....	124
ภาพที่ 4.36 นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมปลูกป่าและชมหอยปากเป็ด.....	128
ภาพที่ 4.37 สื่อและกิจกรรมประชาสัมพันธ์ชุมชน.....	129
ภาพที่ 4.38 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียวตามองค์ประกอบของการสื่อสาร.....	138
ภาพที่ 4.39 รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	150
ภาพที่ 4.40 แผนที่นำทางแผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน.....	153
ภาพที่ 4.41 แนวคิด WELCOME โมเดล.....	155

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) เติบโตขึ้นท่ามกลางกระแสใหม่ของการเป็นการท่องเที่ยวทางเลือก และเติบโตคู่ขนานมากับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือภายใต้ชื่อเรียกอื่นที่หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) จนกระทั่งปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ชุมชนนำมาใช้ในการสื่อสารเพื่อจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการ ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการใช้สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและการบริหารจัดการ จนทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถสื่อสารและสร้างความหมายใหม่ให้กับการท่องเที่ยวได้อย่างภาคภูมิใจ โดยมีใช้มีความหมายเป็นเพียงการพักผ่อน ความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่เป็นการเปิดมิติใหม่ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเสริมประสบการณ์ที่มีคุณค่า รวมถึงการสื่อสารเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่ง ทั้งการเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การพัฒนา การแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอดกิจกรรมทุกรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังที่ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549) กล่าวไว้ว่า การสื่อสารของชาวบ้านในการจัดการท่องเที่ยวที่นั่น สะท้อนให้เห็นถึงใช้การสื่อสารภายใต้กระบวนการทัศน์ทางเลือกด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (The Alternative Paradigm of Development Communication) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ นอกจากนี้พลังของการสื่อสารยังเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นภูมิปัญญา วิถีชีวิต ให้สามารถคงอยู่ และเกิดความรู้สึกรักจดจำได้ ตลอดจนตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว และยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนท่องเที่ยวอีกด้วย

ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและโฮมสเตย์อยู่มากมายกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยปัจจุบันมีจำนวนถึง 204 ชุมชน ที่มีรายชื่อปรากฏในฐานข้อมูลของกรมการท่องเที่ยว (กรมการท่องเที่ยว, 2561) และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกปี ขณะเดียวกันมีการนำทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานเพื่อสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ รวมทั้งการปรับกลยุทธ์การสื่อสารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย ดังเช่นผลการศึกษาของกนกพร ทรงเจียรระพานิช (2552) ที่พบว่ามีการนำกลยุทธ์การสื่อสารในการปรับทิศทางการท่องเที่ยว 5 กลยุทธ์คือ

กลยุทธ์ที่ 1 สร้างทัศนคติให้คนไทยรู้สึกว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เพื่อกระตุ้นให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวให้มากขึ้น

กลยุทธ์ที่ 2 ส่งเสริมให้คนไทยเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการกระจายเส้นทางการท่องเที่ยวให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

กลยุทธ์ที่ 3 สร้างการรับรู้ ความเข้าใจในเอกลักษณ์ และภาพลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นความแตกต่างของพื้นที่

กลยุทธ์ที่ 4 สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของพื้นที่ โดยการรณรงค์ให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า เพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

กลยุทธ์ที่ 5 ส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติของการเรียนรู้ โดยการสร้างทัศนคติให้นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้มากขึ้น

จะเห็นได้ว่าหลายกลยุทธ์มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการสร้างการรับรู้ความเข้าใจกับการท่องเที่ยวในมิติของการได้เรียนรู้การสร้างประสบการณ์ที่มีค่า และส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยเป็นการปลูกกระแสที่ต้องการสื่อสารทั้งในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระแساتท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นที่มาของนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศในเรื่อง “ท่องเที่ยววิถีไทย” หากแต่กลยุทธ์ดังกล่าวยังขาดมิติในเรื่องของนักท่องเที่ยวที่ควรต้องขยายมุมมองไปถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยเพราะปัจจุบันการท่องเที่ยววิถีไทยกำลังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และสามารถสร้างประสบการณ์ที่มีค่าให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ปัญหาหลักที่ชุมชนท่องเที่ยวหลายแห่งประสบอยู่ คือยังไม่สามารถสื่อสารเพื่อถ่ายทอดสาระ องค์ความรู้ วิถีวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้เข้าใจได้

การส่งเสริมการตลาดด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ประเทศไทยใช้แนวคิดในการทำการตลาดแบบ Marketing 3.0 เน้นการส่งมอบคุณค่า (Value) หรือความสุขในการเดินทางท่องเที่ยวที่เกิดจากการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม (Co-Creation) และส่งต่อมาจนถึงปัจจุบันที่มุ่งเน้นการเป็นเศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าจากฐานราก (Thailand 4.0: Value Based Economy) (จุฑามาศ วิศาลสิงห์, 2559)

สำหรับแนวโน้มการท่องเที่ยวในยุคไทยแลนด์ 4.0 จะพบว่า มีรูปแบบที่พัฒนาไปเป็นอย่างมาก เริ่มตั้งแต่การจองที่พัก การซื้อแพ็คเกจการท่องเที่ยวผ่านทางออนไลน์มากขึ้น อินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทสำคัญและเป็นเครื่องมือในการสื่อสารการตลาดได้มากขึ้น ทั้งโดยผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว กล่าวคือ มีการแพร่ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ได้ทันที หรือมีการรีวิวสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักได้ก่อนตัดสินใจเลือกใช้บริการ เป็นต้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวแบบเรียนรู้และใช้ชีวิตแบบสโลว์ไลฟ์ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพล้วนได้รับความสนใจและความนิยมมากขึ้น นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวได้ง่ายด้วยการสแกน QR Code ของสถานที่ท่องเที่ยว และเลือกศึกษาข้อมูลผ่านทางระบบออนไลน์ได้ทันที ทุกที่ทุกเวลา

อย่างไรก็ตามการส่งมอบคุณค่าในการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านวิถีไทยที่มาจากฐานรากชุมชนจำเป็นต้องเข้าใจในรากหรือแก่นของวิถีชุมชนอย่างแท้จริงการขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีไทย จึงต้องเริ่มต้นที่การทำความเข้าใจในองค์ประกอบสำคัญของวิถีไทย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากกลยุทธ์ข้างต้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการบริหารจัดการชุมชน ส่วนวิถีไทยก็มีองค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพสังคม และวัฒนธรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมิติด้านเวลาคือ อดีต ปัจจุบันหรือความร่วมมือและอนาคต ที่ต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนและเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความสมดุลและยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการค้นหา เรียนรู้ แลกเปลี่ยน ออกแบบ และสื่อสารเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้น โดยการประมวลองค์ความรู้ที่ได้จากการค้นหา เรียนรู้และแลกเปลี่ยน มาออกแบบเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชนควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการบูรณาการองค์ความรู้และสร้างสรรค์รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของการท่องเที่ยววิถีไทยให้สอดคล้องและเหมาะสมกับอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกิดความยั่งยืน

ปัจจุบันจะพบว่าชุมชนท่องเที่ยวหลายแห่งต้องประสบปัญหาจนถึงขั้นที่บางชุมชนต้องปิดตัวลงไป บางชุมชนปรับ เปลี่ยน ปรุง จนสูญเสียอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้การจัดการท่องเที่ยวของตนเองต้องประสบปัญหาในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน นอกจากนี้ความล้มเหลวในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนหนึ่งยังเป็นผลมาจากการรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการลอกเลียนแบบ ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเพียงเพื่อต้องการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่บางชุมชนพยายามจัดการท่องเที่ยวโดยดำเนินกิจกรรมตามชุมชนอื่น โดยขาดการทบทวนถึงรากหรือแก่นในวิถีของชุมชนตนเองว่าเป็นอย่างไร หลายชุมชนมุ่งนำเสนอทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยมองข้ามสิ่งที่เป็นรากแก้วสำคัญของชุมชน มองข้ามสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงมองข้ามกระบวนการสื่อสารที่จะทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามยังมีชุมชนท่องเที่ยวบางแห่งที่ตระหนักถึงความสำคัญทั้งสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสื่อสารที่ทำให้ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของชุมชนได้รับการสืบทอดได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากชุมชนท่องเที่ยว 2 แห่งที่ประสบความสำเร็จในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับ และใช้ภูมิปัญญาของชุมชนมาเป็นอัตลักษณ์เพื่อสื่อสารการท่องเที่ยวของชุมชน โดยได้รับรางวัลชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดีเด่น รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Awards) หรือรางวัลกนิรี และยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวที่ได้รับมาตรฐาน โสมสเดย์ในระดับอาเซียนอีกด้วย ชุมชนท่องเที่ยวดังกล่าวได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไพรน้อยอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชี่ยวตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

ชุมชนท่องเที่ยวในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รองลงมาเป็นกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (กรมการท่องเที่ยว อ้างถึงใน <http://61.19.236.136:8090/dotr/>) ซึ่งชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นชุมชนที่อยู่ในกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวส่วนใหญ่ของประเทศ ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไพรน้อยมีความโดดเด่นเชิงวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาการทำขนมไทย ในขณะที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชี่ยวมีความโดดเด่นในเรื่องภูมิปัญญาด้านประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมถึงการเป็นชุมชนที่สามารถผสมผสานสามวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว

การที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากชุมชนทั้งสองแห่งนี้ เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีความโดดเด่นในด้านภูมิปัญญา และสามารถนำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง ยังเป็นชุมชนที่มีระบบการจัดการการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งระดับชุมชน และระดับเครือข่าย มีการใช้ช่องทางและเวทีในการสื่อสารที่น่าสนใจ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่อออนไลน์ สื่อกิจกรรม ในการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของชุมชน จนทำให้ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญและเป็นเสมือนแม่เหล็กที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

1.1 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย เป็นชุมชนท่องเที่ยวและมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย (ปีพ.ศ. 2559-2561) ได้รับการรางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดีเด่นจากกระทรวงวัฒนธรรม และได้รับคัดเลือกให้เป็น โฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์อาเซียนในปี 2559 ด้วย ขณะเดียวกันยังเป็นศูนย์การเรียนรู้มาตรฐานการผลิตที่ดีขั้นพื้นฐาน (Primary GMP) ในเรื่องการผลิตขนมไทยโบราณ ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ได้รับการถ่ายทอดมาหลายยุคหลายสมัย นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาในด้านศิลปะการป้องกันตัวทั้งแบบไม่มีอาวุธ และแบบมีอาวุธ ไทยโบราณ ได้แก่ มวยไทย ฟันดาบ และกระบี่กระบอง ภูมิปัญญาด้านงานฝีมือ เช่น การทำอิฐมอญด้วยวิธีการแบบโบราณ การทำกะลานวดผ้าเท้าเพื่อสุขภาพ และภูมิปัญญาด้านการเกษตร เช่น การปลูกกล้วย และข้าวโพด เป็นต้น

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่บริหารจัดการโดยชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์วิถีชีวิต ศิลปะ งานฝีมือภูมิปัญญา อาหาร การแสดง ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ลักษณะทางภูมิโนเวศน์ที่เป็นแหล่งบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติชุมชนไทรน้อย ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา วิถีชีวิตของชาวชุมชนไทรน้อย ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมที่สำคัญของความเป็นคน “กรุงเก่า” แห่งกรุงศรีอยุธยาหลายอย่าง ที่สำคัญคือการทำขนมไทย ซึ่งมีชื่อเสียงมาตั้งแต่สมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยทำวทองกิบม้า หรือ มารีอา กูโยมาร์ เด ปิญญา (Maria Guyomar de Pinha) ซึ่งชุมชนไทรน้อยได้สืบทอดการทำขนมไทยจนมีชื่อเสียง จึงเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านขนมไทยมาจวบจนปัจจุบัน

1.2 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวแม่น้ำ เป็นชุมชนสองศาสนา สามวัฒนธรรม กล่าวคือ สองศาสนาคือศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม เป็นพื้นที่ที่ชาวไทยพุทธและมุสลิมอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืน ส่วนสามวัฒนธรรมคือ ไทย มุสลิม และจีน ความต่างของสองศาสนา และสามวัฒนธรรมได้ผสมผสานและดำรงอยู่ด้วยกันได้อย่างลงตัว จนกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมีความเป็นหนึ่งเดียวบนความต่างในอัตลักษณ์ของตนเอง

บ้านน้ำเขียว เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ ได้รับเลือกให้เป็น “หมู่บ้าน OVC” (OTOP Village Champion) ที่ได้รับการสนับสนุนจาก กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย รวมถึงรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยดีเด่นจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (รางวัลกนิริ) และได้รับคัดเลือกให้เป็น โฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน โฮมสเตย์อาเซียนในปี 2558 และได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ในปี 2560 บ้านน้ำเขียวมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ติดทะเล มีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน แต่เดิมนั้นชาวบ้านน้ำเขียวเป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ต่อมาเมื่อพ่อค้าชาวจีนล่องเรือสำเภามาค้าขายสินค้าที่ทำเรือบ้านน้ำเขียวและได้ตั้งรกรากอยู่ที่นี่ ชาวบ้านน้ำเขียวส่วนหนึ่งจึงเป็นคนไทยเชื้อสายจีน และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีชาวมุสลิมซึ่งเรียกตัวเองว่า “แขกจาม หรือ จำปา” อพยพหนีสงครามมาจากประเทศเขมร มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมคลองน้ำเขียว และมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยชาวพุทธและมุสลิมสามารถแต่งงานข้ามศาสนาได้ ซึ่งพี่น้องทั้งสองศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกันในตำบลน้ำเขียวด้วยความสัมพันธ์อันดีตลอดมา ที่มาของชื่อชุมชน “น้ำเขียว” มาจากพื้นที่ส่วนใหญ่ อยู่ติดทะเล มีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน ซึ่งคลองนี้มีต้นกำเนิดอยู่ที่เขาวังปลา อยู่ระหว่างอำเภอแหลมงอบและอำเภอเมืองตราด เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำในคลองจะไหลเขียวมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “คลองน้ำเขียว” ไหลผ่านกลางหมู่บ้านน้ำเขียวลงสู่ทะเลอ่าวไทยทางใต้ที่บ้านปากคลอง ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นแหล่งประมงพื้นบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ จนกลายเป็นภูมิปัญญาเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน ปัจจุบันชาวตำบลน้ำเขียวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ประมง ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และค้าขาย (<http://www.dasta.or.th/ecatalog/th/component/k2/item/54> สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559)

จากความหลากหลายและโดดเด่นของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการใช้ภูมิปัญญา มาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษารูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งว่ามีกระบวนการสื่อสาร และวิธีการสื่อสารอย่างไร รวมทั้งมีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไรที่ทำให้ชุมชนทั้งสองแห่งประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งยังสามารถสร้างสรรค์และสื่อสารภูมิปัญญา เพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. ปัญหาวิจัย

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว มีกระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไร และมีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไร ที่ทำให้ชุมชนทั้งสองแห่งประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

3.2 เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

3.3 เพื่อเสนอรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. คำถามวิจัย

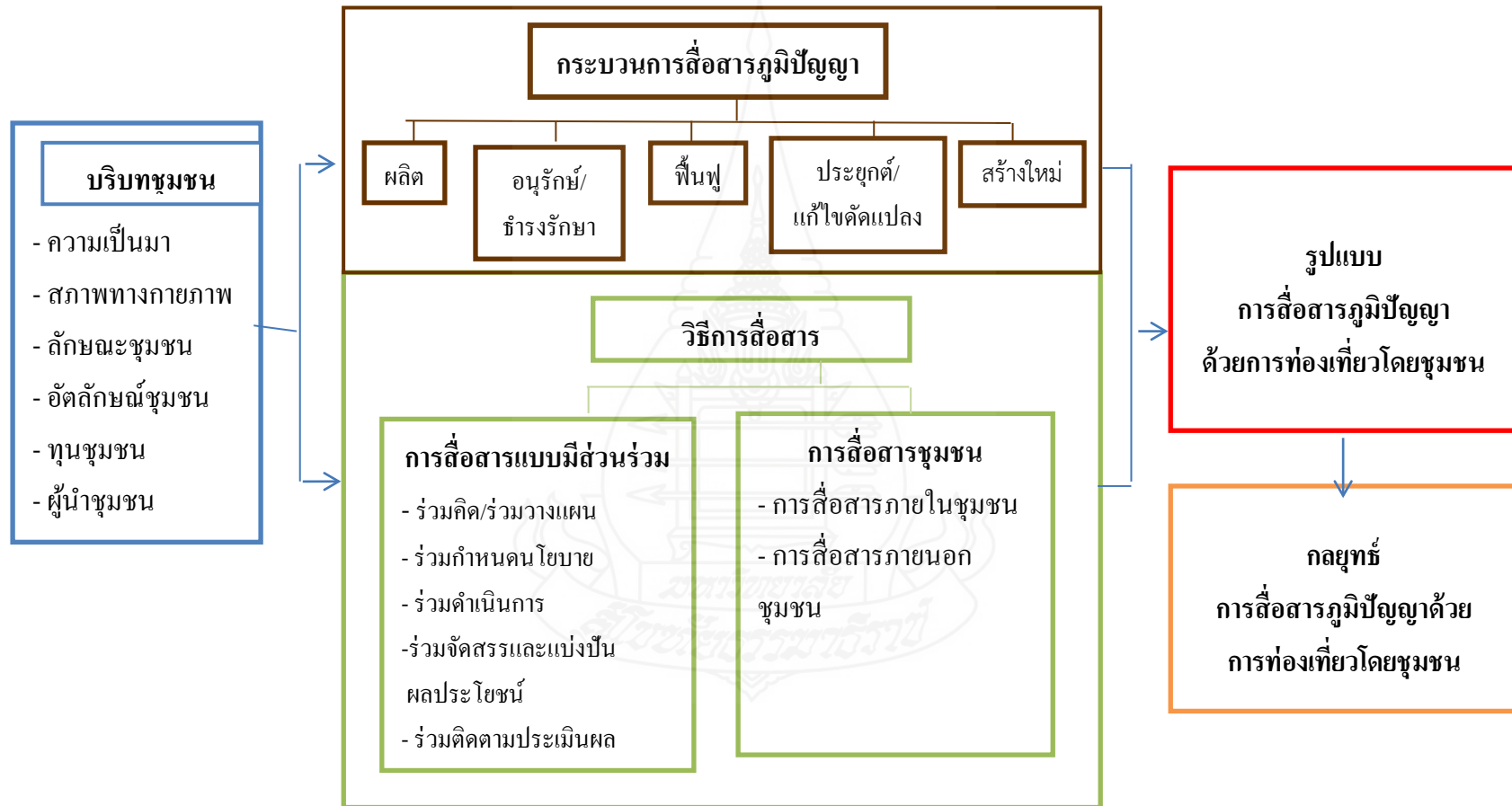
4.1 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวมีบริบทของชุมชนอย่างไร

4.2 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวมีกระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไร

4.3 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรเป็นแบบใด

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

6. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” มีขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

6.1 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้นำและสมาชิกชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นทำการท่องเที่ยว ปรากฏชาวบ้าน นายกเทศมนตรีในพื้นที่ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มและสมาชิกในชุมชน และนักท่องเที่ยว

6.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาที่เป็นตัวแปร ได้แก่ บริบทชุมชน กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา

6.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยตำบลไทรน้อย อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

6.4 ขอบเขตด้านเวลาเป็นการศึกษาภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ตำบลน้ำเขียว ระหว่าง ปี พ.ศ. 2552 ถึงปี พ.ศ. 2561

7. นิยามศัพท์

7.1 **ภูมิปัญญา** หมายถึง พื้นที่ความรู้ ความสามารถในการดำเนินวิถีชีวิต หรือกิจกรรมที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวมีอยู่ และยังคงมีการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

7.2 **การสื่อสารภูมิปัญญา** หมายถึง การนำเสนอและถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทำขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และภูมิปัญญาด้านวิถีประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวที่นำเสนอผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

7.3 **บริบทชุมชน** หมายถึง การศึกษาความเป็นมา สภาพทางกายภาพลักษณะชุมชน อัตลักษณ์ชุมชนทุนชุมชน และผู้นำชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

7.3.1 ความเป็นมา หมายถึง ประวัติความเป็นมาของชุมชนในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน ตั้งแต่การรวมกลุ่ม จนถึงการพัฒนาและสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวมาจนปัจจุบัน

7.3.2 สภาพทางกายภาพ หมายถึง อาณาเขตและที่ตั้งทางกายภาพ รวมถึงบริเวณที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอื่นๆ ในชุมชน เช่น ถนน แม่น้ำลำคลอง วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

7.3.3 ลักษณะชุมชน หมายถึง ลักษณะของประชากร ลักษณะครัวเรือน การนับถือศาสนา ลักษณะการตั้งบ้านเรือน การประกอบอาชีพ และกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

7.3.4 อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลักษณะเฉพาะหรือลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย ซึ่งได้แก่ การทำขนมไทย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ซึ่งได้แก่ การทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

7.3.5 ทุนชุมชน หมายถึง ทุนที่ชุมชนมีอยู่และมีศักยภาพสอดคล้องต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้และทักษะต่างๆ ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล รวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

7.3.6 ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน และคณะกรรมการชุมชนท่องเที่ยว ปราชญ์ชาวบ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล และผู้ใหญ่บ้านของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

7.4 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา หมายถึง การสื่อสารภูมิปัญญาในด้านการผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง และการสร้างใหม่

7.4.1 การผลิต หมายถึง ภูมิปัญญาการทำขนมไทย และการทำประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตามภูมิปัญญาของชุมชน

7.4.2 การอนุรักษ์/ธำรงรักษา หมายถึง การศึกษา สืบค้นและทำความเข้าใจในความเป็นมา ความสำคัญ รวมถึงการรักษาภูมิปัญญาการทำขนมไทย และวิถีประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ให้คงอยู่สืบไป

7.4.3 การฟื้นฟู หมายถึงการทำให้ภูมิปัญญาในการทำขนมไทย และวิถีประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ฟื้นกลับคืนมา เพื่อยังประโยชน์ต่อไป

7.4.4 การประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง หมายถึง การศึกษาความเหมือนและความต่างของภูมิปัญญาด้านขนมไทย ด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการผสมผสาน การปรับภูมิปัญญาในวิถีเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างลงตัวและน่าสนใจ

7.4.5 การสร้างใหม่ หมายถึง การคิดค้น สร้างสรรค์ ในการทำขนมไทย และการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชุมชน

7.5 วิธีการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารภูมิปัญญาที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวดำเนินการอยู่ ซึ่งประกอบด้วยวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารชุมชน

7.5.1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การร่วมคิด/ร่วมวางแผนด้านการกำหนดนโยบายด้านการดำเนินการ ด้านการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล

7.5.2 การสื่อสารชุมชน หมายถึง วิธีการสื่อสารที่ชุมชนท่องเที่ยวใช้เพื่อสื่อสารกับชุมชนทั้งระดับการสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารภายนอกชุมชน

7.6 รูปแบบการสื่อสาร หมายถึง ลักษณะการสื่อสารที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวใช้ในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยวิธีการสื่อสารใน 3 ขั้นตอนคือ การสื่อสารขั้นการผลิต การสื่อสารขั้นการสืบทอด และการสื่อสารขั้นการประยุกต์ โดยใช้การสื่อสารชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผ่านองค์ประกอบของการสื่อสาร

7.7 กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการที่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

8. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

8.1 ได้รู้รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่เป็นต้นแบบจากชุมชนท่องเที่ยว

8.2 ได้กลยุทธ์ในการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและยังสามารถสร้างเสริมคุณค่าภูมิปัญญาที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน ให้มีมูลค่าที่สูงขึ้นได้ ขณะเดียวกันยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

8.3 เป็นการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารภูมิปัญญา อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำไปบูรณาการสู่การเรียนการสอนได้ต่อไป

8.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการท่องเที่ยว องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด รวมทั้งสถาบันการศึกษา และชุมชนท่องเที่ยวสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารภายในชุมชน ทั้งการสื่อสารภูมิปัญญา การสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว โดยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้สร้างกระบวนการคิด และพัฒนาทักษะที่จำเป็นเพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวศึกษากระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวรวมทั้งเพื่อเสนอรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยมีแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นกรอบในการศึกษาดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการสื่อสารภูมิปัญญาตามแนวทางคติชนวิทยา
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม
3. ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารชุมชน
5. แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม
6. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการสื่อสารภูมิปัญญาตามแนวทางคติชนวิทยา

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นเสมือนฐานรากที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การพัฒนา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผ่านการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่

1.1.1 ความหมายของภูมิปัญญา

คำว่า “ภูมิปัญญา” (Wisdom) หรือบางครั้งจะพบควบคู่กับคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (LocalWisdom) หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Folk Wisdom) ซึ่งมักจะมีผู้ใช้คำเหล่านี้ไปในความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมคำนิยามที่มีผู้ให้ไว้ค่อนข้างชัดเจน ดังนี้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540: 4) นิยาม “ภูมิปัญญา” ว่าเป็นมรดกที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอันล้ำค่าของท้องถิ่น หรือกล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานความรู้ ความสามารถของคนในท้องถิ่น และมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำรงชีวิต ที่ผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม และกระบวนการทางสังคมเสมือนเป็นแกนหลักของการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543: 3) ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” ว่าหมายถึง 1) ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆ มีลักษณะเป็นข้อมูลเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ 2) ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมใดๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังไม่มีที่ยืนยันว่าเป็นจริงหรือถูกต้อง หากพิสูจน์แล้วความเชื่อจึงกลายเป็นความรู้ ซึ่งความเชื่อบางอย่างอาจพิสูจน์ไม่ได้ 3) ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาป้องกันปัญหาหรืออาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา ก็คือ ความรู้ ความเชื่อ และความสามารถในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของมนุษย์นั่นเอง

สามารถ จันทรสุรย์ (2543: 12) นิยาม “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง รวมถึงที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้านที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตติ (2543 อ้างถึงใน <http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content1.html> เข้าถึงเมื่อ 2 กรกฎาคม 2559) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ว่า หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

ธนกร สังขเป (2552) กล่าวว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและสังคม ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม รวมถึงประสบการณ์จริงในการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละท้องถิ่น ผ่านกระบวนการสังเกต ติดตาม ลงมือปฏิบัติ อาจมีการลองผิดลองถูก วิเคราะห์ แก้ไข จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อปรับใช้กับชีวิตและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอ้างถึงใน <https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/panya/panyan/htm> เข้าถึงเมื่อ 2 กรกฎาคม 2559) หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร

ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นเสมือนฐานรากที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การพัฒนา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผ่านการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบมาโดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

- 1) การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณี หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- 2) การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะสูญหายไปให้กลับมาเกิดประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นการแสดงดนตรีไทย เป็นต้น
- 3) การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การนำแพทย์ทางเลือกมาใช้ในการรักษาควบคู่กับการรักษาสมัยใหม่ ในโรงพยาบาล การทำพิธีบวชทะเล เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น
- 4) การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง เป็นต้น

1.1.2 ความสำคัญของภูมิปัญญา

ดังได้กล่าวแล้วว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสืบทอดประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน หากไม่มีการสืบทอดก็จะสูญหายไป ในที่สุด ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

รุ่ง แก้วแดง (2543) กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไว้ว่าภูมิปัญญาไทยสร้างชาติไทยให้มั่นคง มีความเป็นปึกแผ่นสร้างเกียรติและศักดิ์ศรีให้แก่คนไทย และยังเป็นมรดกอันล้ำค่าของคนไทย

พรชัย กาพันธ์ (2545) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการสะสมคุณค่าจากประสบการณ์ของชีวิต จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และมีการสืบทอดมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรม ดังนั้นวัฒนธรรมของชุมชน จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อประเทศที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ อนุรักษ์ และสืบสานต่อกันมา ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์เป็นฐาน
2. มีการบูรณาการ
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่ความเป็นนามธรรมที่ลึกซึ้ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าสิ่งที่เป็นวัตถุธรรม

จากความสำคัญดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญยิ่ง เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สั่งสม สืบสาน สร้างสรรค์ และสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งประกอบไปด้วยเรื่องราวอันทรงคุณค่ามากมาย ที่จะทำให้นักเรียนหลังได้นำไปปรับใช้ในกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ

1.1.3 การสืบทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสืบทอดและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งปฐมนิคมานนท์ (2538) ได้สรุปไว้ดังนี้

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของอาชีพหลักของชุมชน หรืออาจเป็นอาชีพเสริมของชุมชน เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า ซึ่งสมาชิกในชุมชนคุ้นเคยอยู่แล้วจนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน

2) การสืบทอดภายในครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะของบุคคลในครอบครัว เช่น ความรู้ความสามารถในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร หรือการแพทย์แผนโบราณ งานช่างฝีมือต่างๆ หรืองานด้านพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งความรู้ดังกล่าวนี้ มักจะถูกกำหนดให้เป็นความลับของสายตระกูล ที่จะถ่ายทอดกันเฉพาะภายในครอบครัวหรือเครือญาติที่สนิทกันเท่านั้น

3) การฝึกจากผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง มักเป็นการฝึกที่เกิดจากความสนใจส่วนตัว จึงไปขอรับการถ่ายทอดความรู้หรือทักษะในเรื่องนั้น ๆ

4) การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง โดยอาจเกิดจากความสนใจ จึงเริ่มทำการค้นหา เรียนรู้ คิดค้นค้นดัดแปลง และพัฒนาขึ้นใหม่ด้วยตนเอง แล้วจึงถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป

5) ความรู้ความชำนาญที่เกิดจากสิ่งลึกลับ หรือความบังเอิญ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจ หรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน

นอกจากนี้ เอกวิทย์ ฌ ถलग (2540) ได้กล่าวว่า ธรรมชาติของมนุษย์ต้องมีการพัฒนาและมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการหรือแนวทาง ดังนี้

1. เรียนรู้โดยลองผิดลองถูก โดยใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหา เรียนรู้และแสวงหาคำตอบใหม่ สิ่งใหม่

2. เรียนรู้โดยลงมือทำ ด้วยการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์จริงแบบค่อยเป็นค่อยไป

3. ถ่ายทอดความรู้ด้วยการทำจริง มีการส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป โดยการสาธิตการบอกเล่า และการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4. เรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรม

5. เรียนรู้โดยผ่านหลักธรรมคำสอนทางศาสนา

6. แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่ม ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลาย เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

7. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะเฝ้าดูอย่างเงียบๆ แอบเรียนแอบเอาอย่าง แอบลองทำ เป็นต้น

สรุปได้ว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านคิดขึ้นและนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหา โดยมีการสั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา จัดเป็นรากฐานความรู้ของชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน โดยระหว่างการสืบทอดอาจมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น ซึ่งในการศึกษาภูมิปัญญาจึงเป็นการศึกษาในเรื่องการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ในกิจกรรมที่ชุมชนท่องเที่ยวดำเนินการอยู่ เพื่อสื่อสารและถ่ายทอดให้คงอยู่สืบไป

1.2 การสื่อสารภูมิปัญญาตามแนวทางคติชนวิทยา

คติชนวิทยา เป็นเรื่องของคนในสังคมที่มีวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ที่เป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการใช้ถ้อยคำ ภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชาติพันธุ์ และถือเป็นข้อมูลสำคัญทางคติชนวิทยา (อ้างอิงใน

<http://www.udru.ac.th/attachments/elearning/02/12.pdf> สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

ประเภทของข้อมูลทางคติชนวิทยา แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1.2.1 ข้อมูลประเภทมุขปาฐะ (Verbal) เป็นข้อมูลประเภทที่ใช้ถ้อยคำ เป็นสื่อในการสืบทอด ด้วยวิธีการบอกเล่า ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก ได้แก่

- 1) คำกล่าว (Folklore) เช่น สำนวน ภาษิต คำพังเพย สุภาษิต
- 2) นิทาน แบ่งเป็น นิทานพื้นบ้าน นิทานตำนาน เทพนิยาย
- 3) บทเพลง เช่น บทเพลงสำหรับเด็ก บทเพลงประกอบการละเล่นพื้นเมือง บทเพลงประกอบพิธี เป็นต้น

- 4) ปริศนาคำทาย (Riddle)
- 5) ความเชื่อ (Folk-Believe)
- 6) ภาษาถิ่น

1.2.2 ข้อมูลประเภทอมุขปาฐะ (Non-Verbal) เป็นข้อมูลที่ไม่ใช้ถ้อยคำเป็นสื่อในการสืบทอด แต่มักใช้วิธีการเลียนแบบการปฏิบัติ การสังเกต เป็นสื่อในการสืบทอด ได้แก่

- 1) สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน (Folk Architecture) ซึ่งเป็นศิลปะการออกแบบสร้างสรรค์บ้านเรือนตามอิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์ ฤดูกาล ประวัติศาสตร์
- 2) ศิลปกรรมพื้นบ้าน (Folk Art) เป็นผลงานจากการสร้างสรรค์ของคนในแต่ละพื้นที่ ตามแต่ละยุคสมัย
- 3) หัตถกรรมพื้นบ้าน (Folk Craft) เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นฝีมือชาวบ้าน ที่คิดค้นขึ้นมา โดยอิงกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เพื่อใช้ประโยชน์ โดยนิยมนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ เช่น การทำออบ การทอผ้า การจักสาน การแกะสลักไม้ เป็นต้น
- 4) การแต่งกายพื้นบ้าน (Folk Costume) เป็นรูปแบบและสีสันทันที่ใช้ในการแต่งกายของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง
- 5) อาหารพื้นบ้าน (Folk Cookery) คือ อาหารพื้นบ้านที่ทำขึ้นอย่างมีลักษณะเฉพาะตามวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาค ซึ่งอาจจะมี ความแตกต่างทั้งในด้านรสชาติ กรรมวิธี เครื่องปรุง การจัดแต่ง และการจัดทำตามฤดูกาล หรืองานสำคัญต่างๆ

1.2.3 ข้อมูลประเภทผสม (Mix) เป็นการผสมผสานระหว่าง การใช้แบบถ้อยคำ และการเขียนแบบปฏิบัติ เป็นสื่อในการถ่ายทอด เช่น การละเล่นพื้นบ้าน พิธีกรรมของชาวบ้าน การละเล่นของเด็ก เป็นต้น

การสื่อสารภูมิปัญญาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงเป็นการสื่อสารสิ่งที่ชาวบ้านคิดค้นและนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยมีการสั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งในรูปแบบของการบอกเล่า การปฏิบัติ การสังเกต เป็นสื่อในการสืบทอด โดยผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

การสื่อสาร เป็นเรื่องของกระบวนการในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่ง ไปยังผู้รับโดยผ่านสื่อ โดยมีสาระสำคัญที่ว่า ผู้สื่อสารทำหน้าที่ทั้งการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารในขณะเดียวกัน ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารจึงมีลักษณะเป็นวงกลม ไม่มีจุดเริ่มต้น และไม่มีจุดสิ้นสุด ทั้งนี้การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นสำคัญ

2.1 ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ความรู้สึก ความคิดเห็น ประสบการณ์รวมถึงความต้องการจากผู้ส่งสารผ่านสื่อต่างๆ ไปยังผู้รับสาร โดยใช้กระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม หรือความจำเป็นของผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและมีการแสดงปฏิกิริยาตอบกลับซึ่งกันและกัน

2.2 ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารมีความสำคัญดังนี้

2.2.1 การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่มีใครที่จะดำรงชีวิตได้โดยปราศจากการสื่อสาร โดยเฉพาะสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา พัฒนาการทางสังคม จึงมักดำเนินไปพร้อมๆ กับพัฒนาการทางการสื่อสาร

2.2.2 การสื่อสารทำให้เกิดการสานสัมพันธ์ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างคนในสังคม ช่วยในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรือง วิถีชีวิตของผู้คน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2.3 การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม และพัฒนาความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ

2.3 องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ

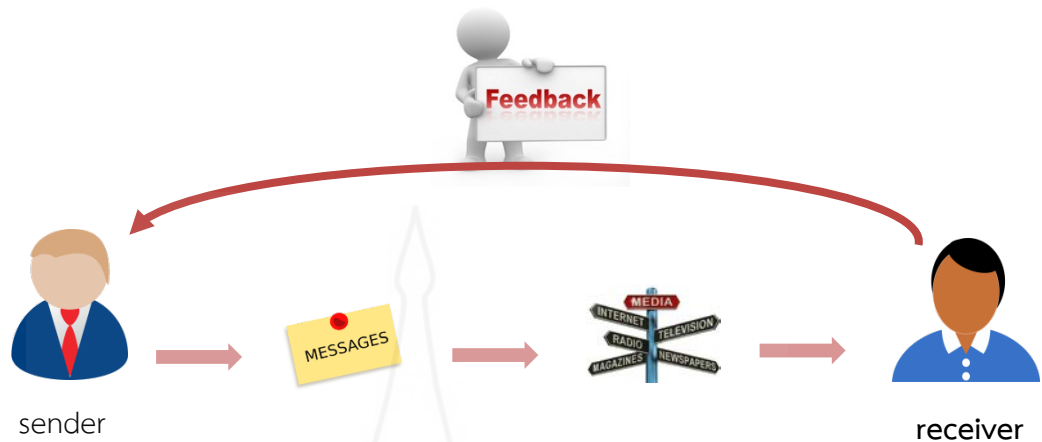
2.3.1 ผู้ส่งสาร (Sender) หรือ แหล่งสาร (Source) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งสาร หรือเป็นแหล่งกำเนิดสาร เป็นผู้ส่งสารด้วยการแปลงสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้แทนความหมาย ได้แก่ ภาษาและกิริยาต่างๆ เพื่อสื่อสารถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกข่าวสาร ข้อมูลความต้องการและจุดมุ่งหมายของตนเองไปยังผู้รับสาร ด้วยวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสม

2.3.2 สาร (Message) หมายถึง เรื่องราว ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้สึก ความคิด ความรู้ อารมณ์ความต้องการ ฯลฯ ซึ่งถูกถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร และแสดงออกมาโดยผ่านภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ที่ให้เกิดการรับรู้ได้ร่วมกัน

2.3.3 สื่อ หรือ ช่องทาง (Media or Channel) หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะของสาร ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งสื่อมีหลายประเภท การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมในการสื่อสาร จะช่วยให้การสื่อสารนั้นๆ เกิดสัมฤทธิ์ผลได้อย่างแท้จริง

2.3.4 ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับเรื่องราว ข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ไปยังผู้ส่งสาร หรือทำการส่งสารต่อไปยังผู้รับสารอื่นๆ ตามความมุ่งหมายของผู้ส่งสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร แสดงได้ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นเรื่องของกระบวนการในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่ง ไปยังผู้รับ โดยผ่านสื่อ โดยมีสาระสำคัญที่ว่า ผู้สื่อสารทำหน้าที่ทั้งการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารในขณะเดียวกัน ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารจึงมีลักษณะเป็นวงกลม ไม่มีจุดเริ่มต้น และไม่มีจุดสิ้นสุด ทั้งนี้การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นสำคัญ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ

1) ผู้ส่งสาร (Sender) หรือ หมายถึง ผู้นำและสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวตำบล ไทรน้อย และกลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ที่สื่อสารภูมิปัญญา ความคิด เรื่องราวและวัตถุประสงค์ของกลุ่มไปยังผู้รับสารด้วยวิธีการต่างๆ

2) สาร (Message) หมายถึง เรื่องราว ข้อมูลหรือสิ่งต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ที่ส่งไปยังผู้รับสารให้ได้รับรู้ร่วมกัน

3) สื่อ หรือช่องทาง (Media or channel) หมายถึง ช่องทางการสื่อสารที่ไม่จำกัดเฉพาะการใช้สื่อมวลชน หรือสื่อบุคคลเท่านั้น อาจเป็นสื่อกิจกรรม หรือสื่อเชิงพื้นที่ ที่ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งไปยังรับสาร

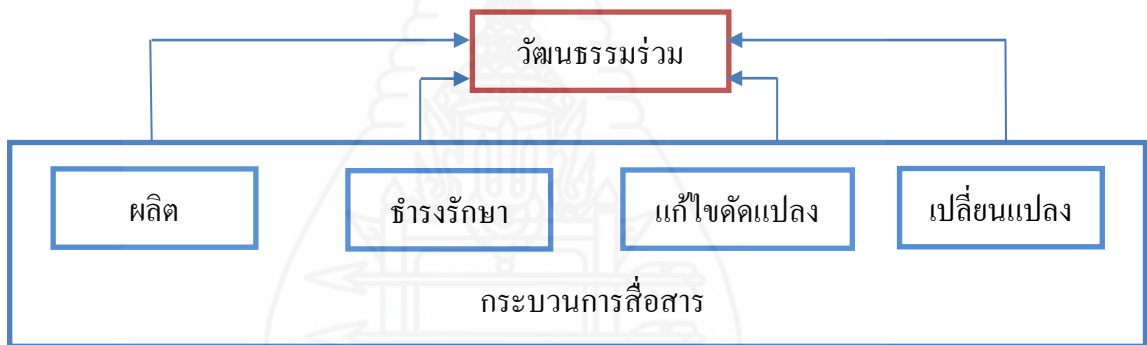
4) ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง นักท่องเที่ยวหรือประชาชนที่รับข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ จากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ต่อผู้ส่งสาร

2.4 แบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

แบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมเป็นแบบจำลองที่มองว่าการสื่อสารคือ “การสร้างความร่วมมือ” ของสมาชิกในสังคม เนื่องจากกิจกรรมการสื่อสารในชีวิตประจำวันของ

คนเรา เป็นการประกอบพิธีกรรมรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในรูปแบบเดิมๆ ซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า เพื่อแสดงถึง “ความร่วมมือ” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของสมาชิกในสังคม ดังนั้นพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของคนในสังคม จึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่สมาชิกในสังคมนั้นๆ มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันนั่นเอง ทั้งนี้การสื่อสารเชิงพิธีกรรมไม่ได้มุ่งอธิบายกระบวนการสื่อสารในแง่ของการถ่ายทอดข่าวสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร แต่สนใจการสร้างและการเป็นตัวแทนของความเชื่อที่มีร่วมกัน เนื่องจากกิจกรรมเหล่านั้นต่างก็มีส่วนในการสร้าง “วัฒนธรรมร่วม” ให้เกิดขึ้นได้เช่นเดียวกันซึ่ง “วัฒนธรรมร่วม” ไม่ใช่สิ่งที่คงอยู่อย่างถาวร แต่วัฒนธรรมร่วมเป็นสิ่งที่ถูกผลิต (Produced) ถูกธำรงรักษา (Maintained) ถูกแก้ไขดัดแปลง (Repaired) และถูกทำให้เปลี่ยนแปลง (Transformed) โดยกระบวนการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ดังภาพที่ 2

แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมนี้ได้ถูกนำมาใช้อธิบายกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการสื่อสารที่มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมเป็นหลักสำคัญ

ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของกระบวนการสื่อสารและวัฒนธรรมตามแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม
(ที่มา: ภัทวดี นิติเกษตรสุนทร, 2554)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการศึกษาในเรื่อง การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่มาศึกษาร่วมกับแบบจำลองการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่ดูการสร้างและการเป็นตัวแทนของความเชื่อที่มีร่วมกันตั้งแต่การผลิต การธำรงรักษา การแก้ไขดัดแปลง และการเปลี่ยนแปลงโดยบูรณาการเป็น การผลิต การอนุรักษ์หรือธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์หรือแก้ไขดัดแปลง และการสร้างใหม่ เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในครั้งนี้

3. ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)

เป็นที่ประจักษ์กันดีว่าการสื่อสารเข้าไปมีบทบาทสำคัญกับทุกศาสตร์และทุกภาคส่วน ขณะเดียวกันยังมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม นับตั้งแต่ราว ทศวรรษที่ 1960 สามารถแบ่งกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาออกเป็น 3 ยุค (Singhal&Stapitanond, 1996) ได้แก่

3.1 กระบวนทัศน์ความทันสมัย (Dominant Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนา รูปแบบเก่าที่ยึดแนวทางการพัฒนาตามแบบประเทศตะวันตกเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อมุ่ง การเพิ่มรายได้ประชาชาติโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในบริบทของแต่ละประเทศ รูปแบบการ สื่อสารที่ใช้ในการพัฒนาสะท้อนให้เห็นแนวทางการสื่อสารแบบทางเดียวจากบนลงล่าง (Vertical Communication) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ภาครัฐต้องการเน้นสื่อมวลชนเป็น เครื่องมือในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาสังคม โดยสื่อมวลชนทำหน้าที่ในการเผยแพร่แนวคิด และแนวปฏิบัติด้านการพัฒนาประเทศของภาครัฐสู่ประชาชน และใช้สื่อบุคคลเผยแพร่แนวคิดการ พัฒนาต่างๆ ผ่านผู้นำที่มีอำนาจในสังคม เช่น รัฐ หรือเจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ เป็นต้น

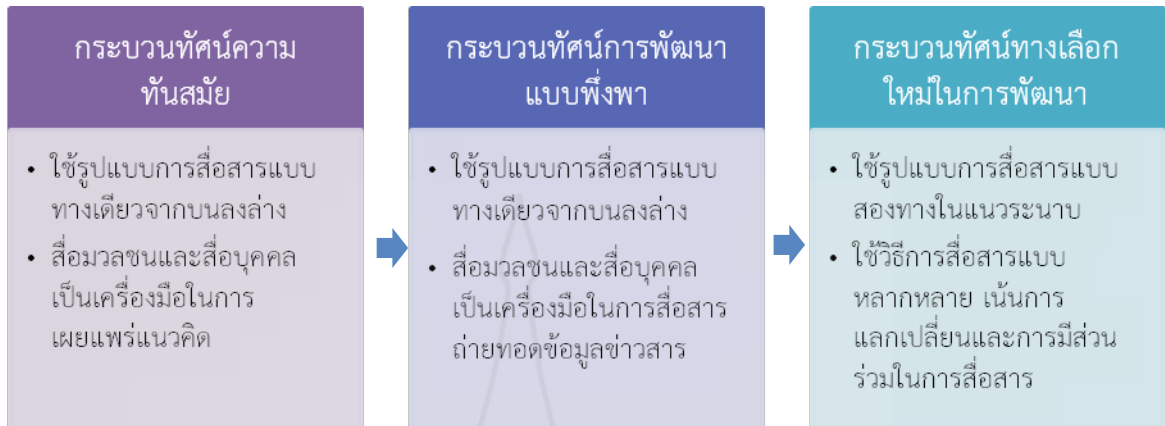
3.2 กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบพึ่งพา (Dependency Paradigm) ยังคงรูปแบบการสื่อสาร แบบบนลงล่างเช่นเดียวกัน โดยเน้นสื่อมวลชนและสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดในการสื่อสาร ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชน โดยมีจุดต่างในเรื่องนโยบายที่มุ่งเน้นให้ประเทศกำลังพัฒนา พึ่งพาตนเองไม่คำนึงถึงระบบเศรษฐกิจมวลรวมของประเทศที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนา

ปัญหาที่ตามมาของการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ความทันสมัย และกระบวนทัศน์ การพัฒนาแบบพึ่งพา ทำให้ประเทศต่างๆ ที่กำลังพัฒนาทั่วโลกถูกรอบงำโดยจักรวรรดินิยมแบบ ตะวันตก โดยต้องพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วเพียงอย่างเดียว

3.3 กระบวนทัศน์ทางเลือกใหม่ในการพัฒนา (Alternative Paradigm) ซึ่งเกิดขึ้นใน ทศวรรษ 1970 เน้นความเป็นมนุษย์และความหลากหลาย ไม่ได้มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเหมือนยุคก่อน โดยมีพื้นฐานแนวคิดของแต่ละสังคม เชื้อชาติ ต่างมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันดังนั้น โครงการพัฒนาใน เรื่องใดๆ ก็ตามจะต้องออกแบบให้เหมาะสมกับสิ่งที่ประชาชนต้องการกล่าวคือการพัฒนาต้อง คำนึงถึงประชาชนเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงและเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน และสังคม

กระบวนการสื่อสารทางเลือกใหม่เพื่อพัฒนานี้ จึงเน้นรูปแบบการสื่อสารแบบ สองทางในแนวระนาบ (Horizontal Communication) ที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลายเน้นการ แลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคม

จากกระบวนการทัศนในการพัฒนาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 2.3 กระบวนการทัศนการพัฒนา

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญตั้งแต่ยุคกระบวนการทัศนทางเลือก ซึ่งกระบวนการทัศนใหม่นี้เพิ่มสัดส่วนของความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น มีวิธีการพัฒนาที่เริ่มให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนเอง และด้วยตนเองมากขึ้นตลอดทั้งกระบวนการ ลักษณะของการสื่อสารในกระบวนการทัศนใหม่นี้ มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) มากขึ้น และสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาของชุมชนตนเอง

แมคควอล (McQuail, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543) ได้เสนอลักษณะสำคัญของการสื่อสารในการพัฒนาแนวใหม่ไว้ดังนี้

1. มีลักษณะหลากหลาย
2. เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก
3. สร้างและใช้อยู่ในท้องถิ่น/ชุมชน
4. ยืดหยุ่นได้
5. ผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างกัน
6. เน้นการสื่อสารแนวนอนในทุกระดับของสังคม

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2543) ยังได้เสนอว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีหลายระดับและมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการกำหนดความมากน้อยของการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ดังนี้

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดว่าจะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ระดับร่วมแสดงความคิดเห็น ระดับเป็นผู้รับสารที่สามารถมีปฏิริยาป้อนกลับได้ เป็นต้น

2. ลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งหากการสื่อสารเอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่เสมอมากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

3. การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่มีสัดส่วนอย่างไร

4. เนื้อหาสารเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือไม่ และวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย และมีการส่งเสริมให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม ก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น

5. ประเภทของช่องทางหรือสื่อ โดยเฉพาะสื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยจะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่

6. ผู้รับสารและการมีปฏิริยาป้อนกลับ ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเชื่อว่า ผู้รับสารไม่ใช่ผู้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป เพียงแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีอาจแตกต่างจากสิ่งที่ผู้รับสารคาดคิดเอาไว้

จุมพล รอดคำดี (2532) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ และแสดงความคิดเห็นได้

2. การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมทุกระดับในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนถึงการผลิต การจัดการ ตลอดจนการใช้สื่อ โดยคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมทุกขั้นตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง กล่าวคือ คนในชุมชนต้องมีอำนาจในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน กำหนดนโยบาย จนถึงลงมือร่วมผลิตสื่อ

เซอร์แวนแอนด์ ไวท์ (Servaes & White, 1996) ได้สรุปสาระสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา จากองค์การยูเนสโก ไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. การเข้าถึง (Access) หมายถึง ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงการให้บริการต่างๆ แก่ชุมชน สิทธิในการเข้าถึงสื่อประเภทต่างๆ และสิทธิในการเลือกรับข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง รวมถึงการมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ

2. การบริหารจัดการตนเอง (Self-Management) หมายถึง ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในทุกกระดับ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ร่วมบริหารจัดการ จนถึงร่วมในกระบวนการผลิตสื่อภายในชุมชน

3. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนที่มีสิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเองในระดับต่างๆ ตั้งแต่ การคิด การกำหนดนโยบาย การวางแผน และการจัดสรรงบประมาณรวมถึงการร่วมรับผลประโยชน์รูปแบบต่างๆ

ปัจจุบันการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ไม่ได้อาศัยเพียงสื่อมวลชนและสื่อบุคคลเท่านั้น แต่มีการใช้สื่อในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น และสมาชิกในชุมชนไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงผู้รับสารเหมือนในอดีต แต่เป็นทั้งผู้ส่งสาร ผู้เลือกใช้สื่อ ผู้ร่วมกำหนดสื่อและวางแผนเลือกใช้สื่อ รวมทั้งเป็นผู้กำหนดเนื้อหาสาร ที่ต้องการจะสื่อสารออกไปด้วย

แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory) ในการศึกษาครั้งนี้มีพื้นฐานแนวคิดที่ว่าชุมชนแต่ละแห่งมีวิธีการและรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนตามลักษณะของความเป็นท้องถิ่น และภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้นๆ โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มคิดวางแผน กำหนดนโยบาย ไปจนถึงการผลิต การจัดการ ตลอดจนการใช้สื่อ โดยคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมทุกขั้นตอนในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2543) กล่าวว่า การสื่อสารชุมชนมีคุณลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันทั้งในลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้สถานะของผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ตายตัว มีการสลับเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา

2. ทิศทางการไหลของข่าวสาร มีความหลากหลายทั้งจากบนลงล่าง จากล่างสู่บน และแบบแนวนอน ซึ่งเป็นทิศทางการไหลของข่าวสารในเชิงมิติ (Dimension) Pavelka (อ้างถึงในพลอยชมพู ฐิติยาภรณ์, 2553) ยังเสนอว่าทิศทางการไหลของข่าวสารอาจมองในเรื่องขอบเขตภายในและภายนอกชุมชนได้ด้วย เช่น มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกลุ่มสมาชิกภายในชุมชน รวมถึงการใช้การสื่อสารกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนกันเอง หรือ การไหลของข่าวสารจากสื่อภายนอกเข้ามาสู่ชุมชน หรือการใช้สื่อเพื่อส่งสารเรื่องราวของชุมชนไปยังบุคคลภายนอก

3. การกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารของชุมชน มีวิธีการและแง่มุมที่หลากหลาย หากเรากำหนดเป้าหมายในการสื่อสารให้สอดคล้องกับทิศทางภารกิจของข่าวสาร ก็อาจแบ่งเป้าหมายได้ 3 ระดับดังนี้

3.1 เพื่อถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและโน้มน้าวชักจูงใจ

3.2 เพื่อเป็นช่องทางแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน รวมถึงภูมิปัญญาของชุมชนด้วย

3.3 เพื่อพัฒนาความเป็นตัวเองของบุคคล เนื่องจากการสื่อสารชุมชนจะทำหน้าที่ คล้ายเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ที่ช่วยให้ศักยภาพของบุคคลได้พัฒนาสร้างสรรค้อย่างเต็มที่

4. เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นและดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ เบอริริกัน เอฟ เจ (Berrigan F.J. ,1979) ยังได้เสนอคุณสมบัติบางประการ เพิ่มเติมที่การสื่อสารชุมชนควรมี ได้แก่

1. สื่อของชุมชน ควรปรับปรุงให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน

2. สื่อของชุมชน ต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้ในการหาข่าวสาร เพื่อความรู้ หรือเพื่อความบันเทิง

3. สื่อชุมชน ต้องเป็นสื่อที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างหลากหลายบทบาท ทั้งการเป็นผู้วางแผนการผลิตและใช้สื่อ ผู้ผลิตสื่อ หรือผู้แสดง

4. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกถึงตัวตนของชุมชน และเป็นตัวตนที่มาจาก การกำหนดของชุมชนเอง

5. สื่อชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง มาเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นของคนในชุมชน

สรุปได้ว่าคุณลักษณะที่สำคัญของสื่อชุมชน ประกอบด้วย

1. เป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา

2. ชุมชนเป็นเจ้าของ และสามารถควบคุมได้

3. เนื้อหา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและดำเนินการผลิตโดยชุมชน

4. กระบวนการผลิตสื่อ ดำเนินการโดยสมาชิกในชุมชน และอยู่บนบริบทของชุมชน

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารชุมชน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องทิศทางภารกิจของข่าวสาร การกำหนดเป้าหมายของการสื่อสาร ลักษณะของสื่อ กระบวนการผลิตสื่อ เนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อ และการเข้าถึงสื่อ รวมถึงการสังเกตการณ์เกี่ยวกับสื่อต่างๆ ที่มีการนำมาใช้ในชุมชน

5. แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) เป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรม เมื่อเกิดวัฒนธรรมขึ้น ต้องมีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรมที่กำเนิดขึ้นมาใหม่ไม่ได้รับการผลิตซ้ำ วัฒนธรรมใหม่นั้นก็จะมีอายุเพียงสั้นๆ แล้วก็สูญหายไป แนวคิดนี้เกิดมาจากการผลิตซ้ำ ด้านวัตถุแบบทุนนิยม (Materials Reproduction) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตซ้ำแรงงาน เช่น การหาคนงานรุ่นใหม่ทดแทน และการผลิตซ้ำด้านความคิด/จิตสำนึกอุดมการณ์ (Ideological/Mental Reproduction)

เรย์มอนด์วิลเลียมส์ (Reymond Williams, อ้างใน นิธิมา ชูเมือง, 2544) ได้กล่าวถึงเรื่องการผลิต (Production) และการผลิตซ้ำ (Reproduction) ว่าเมื่อมีการผลิตสิ่งใดขึ้นมาแล้ว จำเป็นต้องมีการผลิตซ้ำสืบทอดอยู่เสมอ จึงจะเป็นหลักประกันความต่อเนื่องยืนยาวของสิ่งนั้น หากขาดการผลิตซ้ำ สิ่งนั้นก็สูญสลายไปในที่สุด สำหรับกระบวนการ ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) ไม่ว่าจะป็นวัฒนธรรมแบบรูปธรรม (สิ่งของเครื่องใช้) หรือแบบนามธรรม (วิถีคิด ทัศนียม) ย่อมต้องการองค์ประกอบและปัจจัยเช่นเดียวกับการผลิตซ้ำทั่วไป กล่าวคือ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม จำเป็นต้องมีวัตถุดิบ เครื่องมือการผลิต ระบบการแบ่งงานกันทำ วิธีการและขั้นตอนการผลิต ผู้ผลิต สถานที่ กาลเวลา เป้าหมายการผลิต และผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ล้วนแต่มีส่วนในการผลิตดังกล่าว ในขณะที่การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตวิถีคิดใหม่ๆ คือ ความรู้ดั้งเดิม หรือทัศนียมแบบเก่าๆ นั่นเอง มาเป็นฐานในการผลิตซ้ำ

อย่างไรก็ตามในการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ทั้งในระดับที่เป็นรูปธรรม (Visible) หรือลักษณะที่มองเห็น จับต้องและสัมผัสได้หรือที่เรียกว่า “รูปแบบ” และในระดับที่เป็นนามธรรม (Invisible) หรือส่วนที่มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ หรือที่เรียกว่า “เนื้อหา” หรือคุณค่าความหมาย

นอกจากนี้กาญจนา แก้วเทพ (2545) ยังได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดมีข้อสังเกตว่าการสืบทอดอาจมีหลายลักษณะ ตั้งแต่การสืบทอดแบบลอกเลียนจากต้นฉบับไปจนถึงการสืบทอดพร้อมดัดแปลงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดัดแปลงในเรื่องรูปแบบ เนื่องจากผู้สืบทอดจำเป็นต้องดัดแปลงของเดิมให้สอดคล้องหรือเข้ากับบริบทของสังคมใหม่

สำหรับวิธีการผลิตซ้ำ อาจเป็นเรื่องของการรักษาทั้งรูปแบบ เนื้อหา และความหมายดั้งเดิม โดยเอาไว้ทั้งหมด หรืออาจเป็นการดัดแปลง แต่ยังคงรักษาเนื้อหาเดิมไว้ หรือในทางตรงกันข้าม อาจเป็นการรักษารูปแบบเดิมไว้ แต่เปลี่ยนแปลงเนื้อหาและความหมายไปบ้าง

สรุปได้ว่า การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นเสมือนการปกป้อง ดำรงรักษา หรือ เพิ่มพูน วัฒนธรรมที่มีการผลิตขึ้นในกลุ่มสังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เมื่อเกิดการผลิตและสร้าง ความหมายทางวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา สมาชิกจะคัดลอก ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือการปฏิบัติ ที่เหมาะสมและทำการผลิตซ้ำด้วยวิธีการต่างๆ จนเกิดการยอมรับเป็นบรรทัดฐานเพื่อการอยู่ร่วมกัน แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่ม และสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่ม ในขณะที่วัฒนธรรมใดที่ มีการผลิตขึ้นแล้วไม่ได้รับการยอมรับหรือผลิตซ้ำ วัฒนธรรมนั้นก็จะตายไปในที่สุด สำหรับการศึกษ การผลิตซ้ำเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวในครั้งนี้ จึงต้องศึกษาตั้งแต่ความเป็นมาว่า ภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีวิธีการผลิตอย่างไร มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องใน การผลิตอย่างไร ตลอดจนมีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและสืบทอดกันมาอย่างไร

6. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

6.1 การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Tourism - CBT)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Base Tourism - CBT) เป็นทางเลือกหนึ่ง ของการท่องเที่ยวที่ตอบใจต่อตามกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดย ชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแล แบ่งปัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน โดยการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีสมาชิกในชุมชน เป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการร่วมกัน

ชุมชนหลายแห่งที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นผู้จัดการเองนั้น มีรูปแบบ การคิด การตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ (พจนา สวนศรี, 2546)

1) มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสื่อสารและเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลกับบุคคลภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อชุมชน รวมทั้งปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะมีผู้ที่เข้าใจมาร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยกัน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของ คนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น

2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นที่ชุมชนต้องร่วมกันจัดการ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามกฎ กติกา และ เงื่อนไขของชุมชน มีการจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ใน

ชุมชนที่เป็นธรรมมีการสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบที่เกินขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

3) การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา องค์ความรู้ และสิ่งแวดล้อม โดยมองรายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นท่ามกลางการท่องเที่ยวมิใช่เป็นเป้าหมายหลัก

วิสัยทัศน์ทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มาจากความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเอง และพร้อมที่จะสื่อสารต่อผู้คนภายนอก โดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคนออกนอกนั้นแล้วชุมชนยังมีความต้องการในเรื่องความเข้าใจ ความร่วมมือร่วมใจของนักท่องเที่ยวในการเคารพในกฎ กติกา และข้อตกลงที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรมในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังมุ่งพัฒนาให้ "คนในชุมชน" เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวและไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมรวมทั้งการเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงเป็นการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อน แต่เป็นการพัฒนาคนในชุมชนให้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ความเป็นชุมชน (ชัยนุวัฒน์ ปุคำปิ่น และชัยพงษ์ สำเนียง, 2555) เป็นทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพ และพื้นที่ในการสื่อสารอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชนให้ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยว

6.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น มรดกทางประวัติศาสตร์ ความงดงามของสถาปัตยกรรม และการได้สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนต่างถิ่น โดยเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเยี่ยมชมเอกลักษณ์ และความงดงามทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากท้องถิ่นของตนเอง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีมากมายหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ศิลปะศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่สวยงามและศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อทางศาสนาตลอดจนเป็นการศึกษาภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ และแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์ที่แตกต่างกันในเรื่องวิถีชีวิต ภูมิปัญญาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น
นั่นเอง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความแตกต่างที่โดดเด่นตรงที่นักท่องเที่ยวจะเน้น
การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ซึ่งสถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่าเรื่องราวพัฒนาการทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์
อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม โดยสามารถสะท้อนให้
เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ
สังคม วัฒนธรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณี

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายกลุ่ม
(ปริญญ์ อภิวงศ์วาร, 2548) ได้แก่

1) กลุ่ม Purposeful Cultural Tourist หมายถึง กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมกับการ
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประจำ และพยายามแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ลึกซึ้ง
ยิ่งขึ้น

2) กลุ่ม Sightseeing Cultural Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมกับการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประจำ แต่ไม่ได้แสวงหาแหล่งท่องเที่ยวให้ลึกซึ้งกว่าเดิม กล่าวคือ เป็น
กลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ไม่ถึงกับเจาะลึก หรือมุ่งมั่นในการสืบเสาะแสวงหาใน
เชิงลึก

3) กลุ่ม Serendipitous Cultural Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ตั้งใจจะ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ก็ได้ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง

4) กลุ่ม Casual Cultural Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวที่มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เป็นเป้าหมายลำดับท้ายๆ และได้ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้างเล็กน้อย

5) กลุ่ม Incidental Cultural Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ตั้งใจท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรม แต่ก็ได้มีโอกาสเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้าง

ในขณะที่บายเวทเทอร์ (Bywater, 1993) ได้แยกประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ออกเป็น 3 ประเภท

1. นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally Motivated) หมายถึง
ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมเป็นหลักนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้
ศึกษาวัฒนธรรมและมีพฤติกรรมที่สนใจจะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลาานาน

2. นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally Inspired) หมายถึง
ผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จัก หรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ

รูปภาพ โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้ระยะเวลาที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวที่น้อยกว่าประเภทแรก แต่มีโอกาสที่จะเดินทางกลับมายังสถานที่ท่องเที่ยวซ้ำอีกในอนาคต

3. นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally Attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวที่น้อย อาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชม และใช้เวลาน้อยกว่าการมาพักอาศัยตาม 2 ประเภทข้างต้น

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีลักษณะที่สำคัญ 9 ประการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้มากที่สุด และดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวต้องไม่นำมาซึ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
3. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องทำให้วัฒนธรรมเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษา เรียนรู้ความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้ที่มีคุณค่าแก่ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่เป็นธรรม อันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น
6. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการตลาดและการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ และสร้างให้เกิดความต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมการท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

ซิมบา (Ximba, 2009) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเน้นความเข้าใจวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านภูมิปัญญา ความงามจิตวิทยา และความรู้สึก ภายใต้นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความประทับใจ พร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอดและถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

6.3 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่สำคัญ และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญและใส่ใจในเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงวิถีชีวิตในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวซึ่ง เฮคเตอร์ (Hector Ceballos-Lascurain, 1992) ได้กล่าวไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ของการเดินทางท่องเที่ยวสำหรับผู้ที่ยินชอบในธรรมชาติ และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยมาก

หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวในการศึกษา เรียนรู้ และสร้างความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ

3. เป็นการท่องเที่ยวที่ได้มุ่งเน้นการแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ แต่เป็นการสร้างประโยชน์ในระยะยาวให้แก่ทรัพยากรในชุมชนให้มีความยั่งยืน
4. มีการจัดการและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่
5. เป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชน โดยต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งนักท่องเที่ยว และสมาชิกในชุมชนเจ้าของพื้นที่ ในการธำรงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

จากแนวคิดทฤษฎีข้างต้น นำมาสู่ประเด็นในการศึกษาดังนี้ 1) บริบทชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ในด้านความเป็นมาของชุมชน สภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชนอัตลักษณ์ชุมชนทุนชุมชนและผู้นำชุมชน 2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว โดยพิจารณาตามกระบวนการสื่อสารชั้นผลิต ขั้นตอนอนุรักษ์/การธำรงรักษา ขั้นตอนฟื้นฟู ขั้นตอนประยุกต์/การแก้ไขเปลี่ยนแปลง และขั้นตอนสร้างใหม่ในภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว 3) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว ประกอบด้วย การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารชุมชน โดยศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยว ในประเด็นด้านการร่วมคิด/ร่วมวางแผนร่วมกำหนดนโยบายร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล และการสื่อสารชุมชนของชุมชนท่องเที่ยว โดยพิจารณาในระดับการสื่อสารภายในชุมชน และการสื่อสารภายนอกชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว และนำไปสู่การสร้างกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการพัฒนากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวที่เหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารั้วนี้ โดยจำแนกตามประเด็นการศึกษาไว้ 2 ประเด็นดังนี้

7.1 การสื่อสารเพื่อการจัดการท่องเที่ยว

กวรรณ เวชชานุเคราะห์ (2556) ศึกษา “การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสาคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

กระบวนการสื่อสารที่จะสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และศึกษาปัญหาอุปสรรค ปัจจัยที่สนับสนุนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคกนาค ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารเกิดจากผู้ส่งสารคือผู้นำทางความคิดทำการแพร่กระจายนวัตกรรม ผ่านสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม เสียงตามสายในชุมชน ผู้ชาวบ้านในชุมชนคลองโคกนาค จนเกิดการยอมรับนวัตกรรมและนำไปสู่การปฏิบัติ ส่วนรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ภายใต้บริบทของการร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมคิด และร่วมปฏิบัติของชุมชนในท้องถิ่น และการกระจายรายได้

กมลวรรณ สุวรรณพะโยม (2556) ศึกษา “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน องค์กรภายนอกชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชนมีการสื่อสารแบบสองทาง สื่อบุคคลมีความสำคัญต่อการสื่อสาร ในขณะที่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับองค์กรภายนอกชุมชน ใช้การสื่อสารแบบสองทางเช่นกัน โดยมีการสื่อสารผ่านบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ ส่วนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสนใจให้ความสำคัญกับการสื่อสารผ่านคำพูดหรือการเล่าเรื่อง

พลอยชมพู ฐิติยาภรณ์ (2553) ศึกษา “การสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม” โดยศึกษารูปแบบ บทบาทและประสิทธิผลของการสื่อสารของชุมชน และการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนที่มีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน และนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าการสื่อสารของชุมชนและการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนมีส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยมสามารถพัฒนาชุมชนตนเอง จนประสบความสำเร็จกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนโดยการสื่อสารของชุมชนแบ่งได้เป็น การสื่อสารระหว่างคนในชุมชน การสื่อสารระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว การสื่อสารระหว่างคนในชุมชน มี 5 รูปแบบคือ สื่อบุคคล สื่อการประชุม ใบบลิว เสียงตามสายและสื่อกิจกรรม ส่วนการสื่อสารระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว มี 5 รูปแบบเช่นกัน ได้แก่ สื่อบุคคล ใบบลิว เสียงตามสาย สื่อสถานที่ และสื่อกิจกรรม ทั้งนี้พบว่าการสื่อสารของชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติและวิถีชุมชนชาวคลอง และบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รวมถึงการตอกย้ำจุดเด่นให้กับสินค้าการท่องเที่ยว

ในขณะที่การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน จะมีลักษณะเป็นการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือแนวทางการพัฒนาชุมชน การสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชน การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม และการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ชุมชนและตลาดน้ำ ทั้งนี้ยังพบว่า

การสื่อสารชุมชนและการสื่อสารขององค์กรภายนอกใช้รูปแบบการสื่อสารที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ใช้สื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารระดับต่างๆ สำหรับปัญหาอุปสรรคในการสื่อสารในส่วนการสื่อสารของชุมชนไปยังนักท่องเที่ยวค่อนข้างเป็นการสื่อสารเชิงรับมากกว่าเชิงรุก การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน ได้แก่ ขาดบุคลากรที่จะเป็นสื่อบุคคลเพื่อสืบทอดแนวคิดและการดำเนินงานของแกนนำชุมชน รวมถึงข้อจำกัดของสื่อมวลชนในเรื่องเวลาและพื้นที่ที่ทำให้ไม่สามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้ครบถ้วน

ศิริรัฐ ธรรมจง (2553) ศึกษา “การสื่อสารการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: ศึกษาเฉพาะกรณี ตลาดเก่า 119 ปี เจ็ดเสมียน จังหวัดราชบุรี” โดยศึกษาวิธีการสื่อสารการตลาดของชุมชนตลาดเจ็ดเสมียน พบว่า การสื่อสารการตลาดของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตลาดเจ็ดเสมียน มีวิธีการสื่อสาร 6 ประเภทคือ การส่งเสริมการขาย การประชาสัมพันธ์ การสื่อสาร ณ จุดขาย บรรลุภัณฑ์ การขายโดยใช้พนักงาน และการโฆษณา แต่ละสื่อที่นำมาใช้ขึ้นอยู่กับการดำเนินของตลาดทั้งในส่วนของร้านค้า หรือพื้นที่การแสดงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งช่วงเวลาที่เหมาะสม

ณริสาชัยศุภมวงคลลาภ (2552) ศึกษา “รูปแบบการสื่อสารเพื่อการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนตลาดน้ำยามเย็น อัมพวา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทสำคัญของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดน้ำยามเย็น อัมพวา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวมีการพัฒนาขึ้นตามระยะเวลาในการเปิดดำเนินการของตลาดน้ำยามเย็น อัมพวา ประกอบไปด้วย

1. การร่วมค้นหาเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ด้วยการลงพื้นที่พูดคุย สร้างความคุ้นเคยกับสมาชิกในชุมชน รวมไปถึงจัดการประชุมร่วมกับสมาชิกในชุมชน
2. การปรึกษาหารือเพื่อสร้างสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ ใช้วิธีการสื่อสารที่เน้นการจัดประชุม และการทำเวทีประชาคม
3. การบริหารกิจกรรมการสื่อสารผ่านวิถีชีวิตจริง โดยการใช้การพูดคุย การประชุมร่วมกับชาวบ้านในชุมชน และการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน
4. การบริหารกิจกรรมการสื่อสารผ่านการขายกิจกรรม เช่น วาระหิ้งห้อยเน้นรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการชมหิ้งห้อย
5. การสร้างระบบการสื่อสารแบบครบวงจร ได้แก่ การสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก ไปจนถึงการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
6. การสื่อสารประเด็นเพื่อแก้ไขปัญหา เน้นรูปแบบการสื่อสารผ่านการประชุม การรวมกลุ่ม และการจัดทำสื่อชุมชน นิตยสารมนต์รักแม่กลอง

7. การเสริมสร้างระบบการสื่อสาร เน้นการสื่อสารผ่านกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสถานที่ท่องเที่ยว

8. การยกระดับการสื่อสารสู่สากล มีการสื่อสารผ่านแบรนด์เพื่อสร้างมาตรฐานของสินค้าอัมพวา

สำหรับบทบาททางการสื่อสารของผู้นำชุมชนพบว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการเชิญชวนสมาชิกในชุมชนในการเข้าร่วมเปิดตลาดน้ำยามเย็น อัมพวา เป็นที่ปรึกษาหลักของชาวบ้าน เป็นนักประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำยามเย็น อัมพวา ให้การต้อนรับแขกผู้มาเยือน พร้อมสื่อสารแนวคิดใหม่ๆ ให้กับชาวบ้าน และเป็นผู้ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะพบว่า ในการสื่อสารเพื่อจัดการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นจะอาศัยรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารชุมชน เป็นหลัก โดยมีวิธีการสื่อสารที่หลากหลายบนทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีอยู่

7.2 การสื่อสารภูมิปัญญา

กฤติดา อุ๋บุรณกุล (2555) ศึกษา “กระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีถือศีลกินผัก จังหวัดภูเก็ต” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีถือศีลกินผัก จังหวัดภูเก็ต ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดภูเก็ตมีบริบทชุมชนเป็นต้นกำเนิดประเพณีถือศีลกินผัก และพบว่ามีผลต่อการสืบทอดประเพณี กล่าวคือ ในอดีตบริบทหรือสภาพทางกายภาพของชุมชนมีลักษณะเป็นเมืองขนาดเล็กมีจำนวนประชากรไม่มากนัก คนในชุมชนจึงรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ในอดีตคนภูเก็ตมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม ประมง และทำเหมืองแร่ดีบุก ทำให้มีเวลาว่างร่วมงานประเพณีได้ จึงมีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณีมาก ปัจจุบันจังหวัดภูเก็ตถูกแปรสภาพเป็นเมืองใหญ่ มีคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้นการมีส่วนร่วมในการสืบทอดมีความยากลำบากและลดน้อยลง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า พบว่า รากของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อและหลักปฏิบัติเปลี่ยนแปลงได้ยาก ส่วนลำต้น ได้แก่ ที่มา และอาหารเจ เป็นตัวค้ำจุนรากให้คงอยู่และส่วนดอก ใบ ผล เช่น สถานที่ประกอบพิธีกรรม เครื่องแต่งกาย ประทัด เครื่องดนตรี เป็นส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชนได้ง่าย ด้านกระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีในอดีตคนในท้องถิ่นมีการสื่อสารอย่างเรียบง่าย คือ ใช้วิธีบอกเล่าปากต่อปาก ทำให้ประเพณีไม่ผิดเพี้ยนมากนัก ปัจจุบันมีหน่วยงานภายนอก เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้าร่วมทำการสื่อสารประชาสัมพันธ์ อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในหลายด้าน สำหรับบทบาทหน้าที่ของประเพณีถือศีลกินผัก มีลักษณะเคลื่อนไหวไปตามบริบทชุมชน ในอดีตมีบทบาทหน้าที่หลายอย่างเช่น ด้านการรักษาโรคและที่พึ่งทางใจ ปัจจุบันมีบทบาทหน้าที่เพิ่ม เช่น การเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไป

ณัฐวุฒิสมาโรน (2557) ศึกษา “กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มคนเฒ่าคนแก่ใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมหรือเรียกว่า PLAY Model ได้แก่ 1) P (Participatory Communication) หมายถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ในกระบวนการวางแผนการสื่อสารทุกขั้นตอน 2) L (Learning) หมายถึงการเรียนรู้วิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านเพื่อให้ได้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านที่มีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สุด 3) A (Activity) หมายถึงกิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านที่มีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายที่สุด 4) Y (Youngers) หมายถึงกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายหลักที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านที่เป็นคนรุ่นหลังและกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายในชุมชนที่จะเป็นผู้อนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน

รัตติกาลเจนจัด (2548) ศึกษา “ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่าของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และพบว่าในการเล่นของเล่นพื้นบ้านยังก่อให้เกิดกระบวนการการสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal Communication) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) และการสื่อสารเป็นกลุ่ม (Group Communication)

วิมลศรีชาญจรุจิตร (2550) ได้ศึกษา “กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่าในการรวมกลุ่มกันของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่เป็นทำงานร่วมกันระหว่างนักพัฒนาคนเฒ่าคนแก่และเยาวชนและมีการรวมกลุ่มพูดคุยร่วมคิดแลกเปลี่ยนกันในลักษณะระดมสมอง โดยมีนักพัฒนาเป็นผู้อำนวยการความสะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการสนับสนุนรวบรวมอาสาสมัครเยาวชนและคนหนุ่มสาวและผู้คนกลุ่มอื่นๆภายในตำบลป่าแดดให้มาร่วมกลุ่มกันดำเนินการดังกล่าวอีกทั้งยังพบว่ากลุ่มมีความพยายามในการขยายกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้ก้าวจากระดับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ไปสู่ระดับกลุ่มชุมชนโดยพยายามผลักดันหลักสูตรเข้าไปสู่โรงเรียนต่างๆในพื้นที่อีกด้วย

พรทิพย์ชนะคำ (2547) ได้ศึกษา “กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์” พบว่ากลยุทธ์หลักๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้แล้วเกิดประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผลนั้นมีทั้งการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคลการใช้ภาษา
ท้องถิ่นนอกจากนี้ยังใช้การสาธิตและการเปิดพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองให้ชาวบ้านและ
บุคคลภายนอกเข้ามาดูงานเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้าน
ใช้นั้นจะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านในการทำเกษตรกรรมซึ่งมีความชัดเจน
เข้าใจง่ายและชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเองรวมทั้งมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สำหรับการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะพบว่
เป็นการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาตั้งแต่กระบวนการผลิต การดำรงรักษาให้คงอยู่ ไปจนถึงการ
ประยุกต์และพัฒนาให้น่าสนใจ เข้าใจง่าย และขยายผลไปสู่วงกว้างขึ้น โดยในการสื่อสารภูมิปัญญา
บุคคลที่มีบทบาทสำคัญคือปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

คุณลักษณะของการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการสังเกตในภาคสนาม (Field Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามประเด็นที่ศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวศึกษากระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวรวมทั้งเพื่อเสนอรูปแบบและกลยุทธ์ในการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีชุมชนท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับ และใช้ภูมิปัญญาของชุมชนมาเป็นอัตลักษณ์เพื่อสื่อสารการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนท่องเที่ยว ที่ได้รับรางวัลจากหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ได้แก่ กรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น สำหรับการวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล/ประชากร

1.1 ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว และคณะกรรมการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นทำการท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน *ปราชญ์ชาวบ้าน* ที่เป็นผู้รู้ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมไทย และด้านการทำประมงพื้นบ้าน โดยใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบสโนว์บอล (Snowball Technique) โดยมีรายชื่อดังนี้

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย ได้แก่

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นางมยุรี ศรีนาค	ประธานกลุ่มท่องเที่ยวฯ ประธานกลุ่มโฮมสเตย์และปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมมงคลไทย: ทองหยิบ และขนมหม้อแกง
2. นายประทีป ศรีนาค	รองประธานกลุ่มท่องเที่ยวฯ
3. นางสาวไวยนิภี	กรรมการกลุ่ม และปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมมงคลไทย: ทองหยอด ฝอยทอง และเม็ดขนุน
4. นางบุญส่ง จันทร์สว่าง	กรรมการกลุ่ม และปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมมงคลไทย: มะพร้าวแก้ว เม็ดขนุน
5. นางจินดา สารพิช	กรรมการกลุ่ม และปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมมงคลไทย: จำมงกุฏทองเอก เส้นห่อจันทร์
6. นางทองหยด พึ่งเพียร	กรรมการกลุ่ม และปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมมงคลไทย: ขนมถ้วยฟู
7. นางสาวชนัญญา หนูสุ	ปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมมงคลไทย: ขนมชั้น
8. นางเบญจา นันทเสน	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
9. นางบุญเสริม ชูวงษ์	กรรมการกลุ่ม
10. นางบุญสม เตชวงษ์	กรรมการกลุ่ม

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ได้แก่

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นางสุรัตนา ภูมิมาโนช	ประธานกลุ่มท่องเที่ยวฯ และประธานกลุ่มโฮมสเตย์
2. นางสาวดวงรัตน์ ถนอมวงษ์	หัวหน้าฝ่ายภูมิปัญญาพื้นบ้าน
3. นางรัชนิษฐ์ ถนอมวงษ์	หัวหน้าฝ่ายของที่ระลึก
4. นายมรสุม นุชโสภณ	หัวหน้าฝ่ายกิจกรรม
5. นางศิรินทรา ถนอมวงษ์	หัวหน้าฝ่ายบ้านพัก
6. นางสาวสตรีวัลย์ ภูมิมาโนช	ประชาสัมพันธ์
7. นายวีรศิลป์ สุขศรี	ปราชญ์ชาวบ้านด้านประมง
8. นายประสพ ชีวะการณ	ปราชญ์ชาวบ้านด้านประมง
9. นายเอนกโสมานันท์	ปราชญ์ชาวบ้านด้านประมง

ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล/เทศบาลในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวกับชุมชนที่ศึกษาทั้งสองแห่ง ตั้งแต่เริ่มต้นทำการท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ชุมชนละ 5 คน โดยใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยได้แก่

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นายชูเกียรติ บุญมี	นายกเทศบาลบางบาล
2. นายพิสนุห์ แสงเดือน	กำนันตำบลไทรน้อย
รายชื่อ	ตำแหน่ง
3. นางอัจฉรา นาคหล่อ	สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวฯ
4. นางอนิตา สุขฉัตร	สมาชิกกลุ่มขนมไทย
5. นางรำพึง อรรถฉัตร	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว ได้แก่

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นางสาวสิริมาศ ชำนาญช่าง	นักประชาสัมพันธ์ เทศบาลตำบลน้ำเขียว
2. นางสาวดวงรัตน์ ถนอมวงษ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1
3. คณ.กิตติยา บุหารรัตน์	ยูวสมาชิกผู้สื่อความหมายชุมชน
4. นายสำราญ ชัยเชียงเอม	สมาชิกกลุ่มประมง
5. นายจเร ถนอมวงษ์	สมาชิกกลุ่มประมง

นักท่องเที่ยว ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชนทั้งสองแห่งประเภท Purposeful Cultural Tourist ซึ่งหมายถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจ มีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพยายามแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นและกลุ่ม Sightseeing Cultural Tourist หมายถึงนักท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประจำ แต่ไม่ได้แสวงหาแหล่งท่องเที่ยวให้ลึกซึ้งกว่าเดิม นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะพักค้างคืนที่โฮมสเตย์ในชุมชน และได้ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน โดยสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยจำนวน 5 คน และนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียวจำนวน 6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ประกอบด้วย

2.1.1 แบบสังเกต สำหรับวิเคราะห์บริบทชุมชน ด้านสภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชนอัตลักษณ์ชุมชนทุนชุมชนกระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว สำหรับการวิเคราะห์บริบทชุมชนมีประเด็นหลัก ดังนี้ 1) การศึกษาความเป็นมาของชุมชน 2) การศึกษา/สังเกตบริบทชุมชนทางกายภาพ ได้แก่ สภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชนทุนชุมชน 3) การศึกษาภูมิปัญญาด้านขนมไทย และวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และ 4) การศึกษารูปแบบการสื่อสารในชุมชน ได้แก่ กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

2.1.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่สร้างขึ้นในเบื้องต้นก่อน ว่าครอบคลุมและสอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ และทำการตรวจสอบคุณภาพโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา และให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา (IOC) และได้ค่า IOC ของเครื่องมือเท่ากับ 0.73 เกณฑ์ในการเลือกคำถามจะพิจารณาเฉพาะข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.60 สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีโครงสร้างคำถามดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้นำกลุ่มและปราชญ์ชาวบ้าน และการสนทนากลุ่ม สำหรับคณะกรรมการ มีประเด็นหลัก ดังนี้ 1) บริบทชุมชน ประกอบด้วย ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน สภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชนอัตลักษณ์ชุมชนทุนชุมชนและผู้นำชุมชน 2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทย และวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนและ 3) วิธีการสื่อสารของชุมชน

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับนายกเทศมนตรี/เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและผู้ใหญ่บ้าน และแบบสนทนากลุ่ม สำหรับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว มีประเด็นหลัก ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมกับกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน 2) การสื่อสารกับชุมชน

2.1.3 สมุดบันทึกสนาม (Field Note) สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสังเกตตามบริบทที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 3.1 แสดงข้อมูลโครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและวิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดคำถาม	หมายเหตุ
บริบทชุมชน	1. บริบทชุมชน	-ใช้การสังเกต การ
	1) ความเป็นมา 2) สภาพทางกายภาพ 3) ลักษณะชุมชน	ทบทวนเอกสารและ
	4) อัตลักษณ์ชุมชน 5) ทุนชุมชน 6) ผู้นำชุมชน	การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม
	2. กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา	-ใช้การสัมภาษณ์เชิง
	1) การสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการผลิต 2) การสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา 3) การสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นฟื้นฟู 4) การสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง 5) การสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นสร้างใหม่	ลึก การสังเกตและการสนทนากลุ่ม
	ในด้านขนมไทย และด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน	
	3. วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน	-ใช้การสัมภาษณ์เชิง
	1) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และ 2) การสื่อสารชุมชน	ลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกต

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ประกอบด้วย

2.2.1 **แบบสังเกต สำหรับศึกษารูปแบบ** กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย และวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

2.2.2 **แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีโครงสร้างคำถาม ดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และปราชญ์ชาวบ้าน และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม สำหรับคณะกรรมการกลุ่ม และสมาชิกในชุมชน โดยมีประเด็นคำถามหลักเกี่ยวกับ 1) ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน 2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่อดีต

จนถึงปัจจุบัน ในเรื่องการผลิต การอนุรักษ์/บำรุงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และการสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชน 3) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาทั้งในลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง

2.2.3 สมุดบันทึกสนาม สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสังเกตการณ์ในชุมชนทั้งสองแห่ง

ตารางที่ 3.2 แสดงข้อมูลโครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ในด้านรูปแบบ กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดคำถาม	หมายเหตุ
ภูมิปัญญาที่เป็น อัตลักษณ์ของ ชุมชน	1. อัตลักษณ์ชุมชน 1) ภูมิปัญญาด้านขนมไทย 2) ภูมิปัญญาด้านวิถีประมง พื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน 3) การสืบทอดภูมิ ปัญญาของชุมชน	-ใช้การสัมภาษณ์ เชิงลึกและการ สังเกต
กระบวนการ สื่อสารภูมิปัญญา ของชุมชน	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน 1) การผลิต การอนุรักษ์/บำรุงรักษา การฟื้นฟู การ ประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และการสร้างใหม่ใน ภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย 2) การผลิต การอนุรักษ์/บำรุงรักษา การฟื้นฟู การ ประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และการสร้างใหม่ในภูมิ ปัญญาของชุมชนด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการ อนุรักษ์ป่าชายเลน	-ใช้การสัมภาษณ์ เชิงลึกการสนทนา กลุ่มและการ สังเกต
วิธีการสื่อสาร ภูมิปัญญาของ ชุมชน	วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน 1) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม:ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมกำหนด นโยบายร่วม ดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ ร่วม ติดตามประเมินผล และด้านการผลิตและใช้สื่อ 2) การสื่อสารชุมชน:การสื่อสารทั้งระดับการสื่อสาร ภายในและภายนอกชุมชน	-ใช้การสัมภาษณ์ เชิงลึกการสนทนา กลุ่มและการ สังเกต

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 และ 4 ประกอบด้วย

2.3.1 **แบบสัมภาษณ์เชิงลึก** ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีโครงสร้างคำถาม ดังนี้

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มสมาชิกในชุมชน และนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นคำถามหลักเกี่ยวกับ 1) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในเรื่องการผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และการสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชน 2) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน ทั้งในลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง

ตารางที่ 3.3 แสดงข้อมูลโครงสร้างประเด็นสำหรับการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ในด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดคำถาม	หมายเหตุ
กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน	กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน 1) การผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และการสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย 2) การผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และการสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชนด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน	-ใช้การสัมภาษณ์ เชิงลึกการสนทนากลุ่มและการสังเกต
วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน	วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน 1) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม:ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมกำหนด นโยบายร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล 2) การสื่อสารชุมชน:การสื่อสารทั้งระดับการสื่อสารภายในและภายนอกชุมชน	-ใช้การสัมภาษณ์ เชิงลึกการสนทนากลุ่มและการสังเกต

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ ข้อที่ 2 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ระหว่างการสัมภาษณ์จะมีการขออนุญาตจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบ การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้เกี่ยวข้อง และการสังเกตภาคสนาม (Field Observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกต ร่วมกับการวิเคราะห์บริบทชุมชน และใน การทำงานม ไทย และวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 และ 4 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ตาม กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้เกี่ยวข้อง ระหว่างการสัมภาษณ์จะมีการขออนุญาต จดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบ ส่วนนักท่องเที่ยวไม่อนุญาตให้ถ่ายภาพขณะสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบตามประเด็นเนื้อหาที่ศึกษา คือบริบทชุมชน ได้แก่ ความเป็นมา ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน สภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชน อัตลักษณ์ ทนุชุมชน และผู้นำ ชุมชน การวิเคราะห์ภูมิปัญญาด้านขนมไทย และวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ที่เป็น อัตลักษณ์ของชุมชน ตามกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ได้แก่ การผลิต อนุรักษ์/ธำรงรักษา ฟื้นฟู ประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง และสร้างใหม่ และการวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 23 และ 4 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ใช้การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Analytic Induction) และการตีความเชิง พรรณนา เพื่อหาข้อสรุปทั้งในเรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งประยุกต์ กระบวนการวิเคราะห์แบบขั้นบันได ของ การ์เน (Garney, 1990 อ้างถึงใน Miles & Huberman (1994)) มาใช้เป็นแนวทาง โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนคือ 1) เริ่มจากการกำหนดประเด็นหรือแก่นใน การศึกษา และทำการจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา และทำการวิเคราะห์ ตีความตามกรอบตัว แปร 2) จากนั้นนำเสนอแก่นสาระ และแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อค้นหาความสัมพันธ์และ ความแตกต่างของแก่นสาระที่พบ และ 3) ทำการตรวจสอบ วิเคราะห์และลดทอนข้อมูล แล้วจึงทำ การสังเคราะห์และบูรณาการข้อมูลตามกรอบการวิจัย เพื่อสร้างข้อสรุปต่อไป

สำหรับการวิเคราะห์แบบอุปนัยใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นเช่น ชุมชนมีการทำอะไร อย่างไร มีความหมายอย่างไร เป็นต้น โดยจะมุ่งพิจารณาที่ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา (Process) และวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา (Method) รวมถึงกิจกรรมของชุมชน (Activities) เพื่อวิเคราะห์ว่าประเด็นต่างๆ เหล่านี้มีรูปแบบอย่างไร มีผลกระทบอย่างไรบ้าง เมื่อได้ข้อมูลจากปรากฏการณ์ต่างๆ แล้ว จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาตรวจสอบเพื่อยืนยันอีกครั้ง ก่อนนำมาสรุปผลการศึกษา พร้อมเสนอรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

5. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษานี้ ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการตรวจสอบด้วยวิธีต่างๆ ในด้านข้อมูล (Data Triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง และชัดเจนมากที่สุดรวมทั้งทำการยืนยันข้อมูล ดังนี้

5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาว่ามีความเหมือนกันหรือตรงกันหรือไม่ จากผู้ให้ข้อมูลที่ต่างกัน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้เกี่ยวข้องทั้งในเรื่องกระบวนการ และวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้มาถูกต้องตรงกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง เชื่อถือได้

5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ด้วยการใช่วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เนื้อหา และประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

5.2 การยืนยันข้อมูล ใช้การยืนยันข้อมูลแบบ Member Check โดยการนำข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำขนมไทย และการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาตั้งแต่การผลิต การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ รวมถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารชุมชน ที่ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งดำเนินการ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยวิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว คืนให้กับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการชุมชน ตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำมาสู่การสร้างข้อสรุปในตอนท้าย

6. การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย เป็นการนำเสนอแบบพรรณนาความ ดังนี้

6.1 ตอนที่หนึ่ง เป็นการนำเสนอการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยซึ่งประกอบด้วย 1) บริบทชุมชน ได้แก่ ความเป็นมาในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน สภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชน อัตลักษณ์ ทนุชุมชน และผู้นำชุมชน 2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ได้แก่ การผลิต อนุรักษ์/ธำรงรักษา ฟื้นฟู ประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง และสร้างใหม่ 3) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยและ 4) รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

6.2 ตอนที่สอง เป็นการนำเสนอการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวซึ่งประกอบด้วย 1) บริบทชุมชน ได้แก่ ความเป็นมาในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน สภาพทางกายภาพ ลักษณะชุมชน อัตลักษณ์ ทนุชุมชน และผู้นำชุมชน 2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ได้แก่ การผลิต อนุรักษ์/ธำรงรักษา ฟื้นฟู ประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง และสร้างใหม่ 3) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว และ 4) รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

6.3 ตอนที่สาม เป็นการเปรียบเทียบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ในด้านกระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา

6.4 ตอนที่สี่ เป็นการนำเสนอรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

คุณฉันทิพนธ์เรื่อง การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบทนี้ เป็นการนำเสนอผลการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย ในประเด็นบริบทชุมชน กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน และรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

ตอนที่ 2 การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ในประเด็นบริบทชุมชน กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนและรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

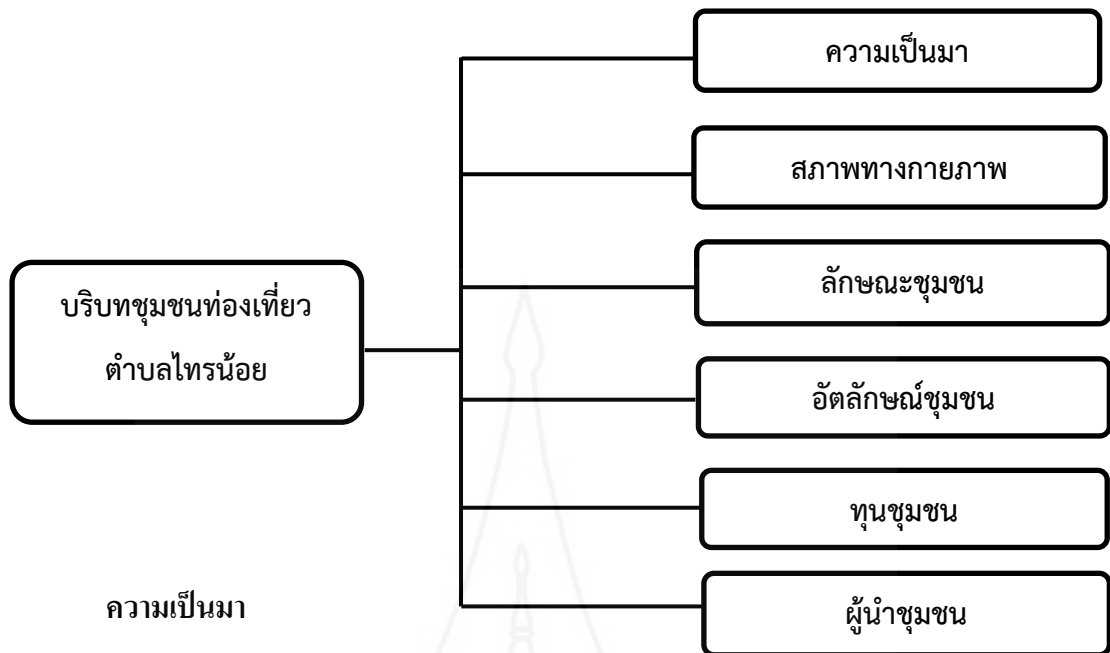
ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ตอนที่ 4 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

1.1 บริบทชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

ในการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย มีผลการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย 1) ความเป็นมา 2) สภาพทางกายภาพ 3) ลักษณะชุมชน 4) อัตลักษณ์ชุมชน 5) ทุนชุมชน และ 6) ผู้นำชุมชน สรุปเป็นภาพที่ 4.1 ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.1 ประเด็นศึกษาบริบทชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

การรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ตำบลไทรน้อย เริ่มจากสมาชิกเกษตรกรและผู้สูงอายุ จำนวน 7 หลังคาเรือน ได้ร่วมพูดคุยถึงปัญหาในครอบครัวและสรุปได้ว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงร่วมหาทางแก้ปัญหาคือ โดยระดมสมองคิดแก้ปัญหาจากความรู้ ความสามารถ ความถนัดของแต่ละคน และความเป็นไปได้ของกิจกรรมที่จะทำ เพื่อตอบโจทย์ใหญ่คือการเพิ่ม รายได้ ลดรายจ่าย ภายในครอบครัว จนในที่สุดพบว่า “น้ำคือปัจจัยสำคัญของชีวิต” และตลาดมีความต้องการสูง ประกอบกับในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงยังไม่มีการผลิตน้ำ จึงเริ่มทำน้ำดื่มเพื่อจำหน่ายภายในชุมชน และนำผลิตผลทางการเกษตรของสมาชิกมาแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ขณะเดียวกันพบว่าสมาชิกในชุมชนมีภูมิปัญญาด้านการทำขนมไทยได้อร่อยรสชาติเป็นที่ถูกใจของคนทั่วไป จึงเสริมกิจกรรมทำขนมหวาน โดยในเบื้องต้นมีมะพร้าวแก้วสูตรโบราณเป็นจุดขายตั้งชื่อแบรนด์ว่า “มยุรีขนมไทย” ต่อมาจึงได้รวมตัวกันและขอให้เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอบางบาล เข้ามาดำเนินการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้และมีการต่อยอดทางธุรกิจ โดยดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์ชื่อว่า “หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ไทรน้อย” (Home Stay Sainoy) เป็นโฮมสเตย์ประเภทอนุรักษ์บ้านเรือนไทยและวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัส การท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี การทำการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีวัตถุประสงค์

เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกและชุมชน บนพื้นฐานการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ และเชื่อมประสานกับภาคีต่างๆ บนพื้นฐานของการมีธรรมาภิบาล และจัดการตนเองอย่างยั่งยืน

“...กลุ่มของเราเริ่มต้นจากการทำน้ำดื่มก่อน เพราะเห็นว่า น้ำ มีความสำคัญต่อชีวิต และต่อทุกกิจกรรมในการดำรงชีวิต ...จากนั้นจึงได้มีกลุ่มขนมไทยขึ้นเพราะสมาชิกในชุมชนมีหลายคนที่มีความสามารถในการทำขนมไทยแบบโบราณ...”

(ประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2560)

จากกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นนอกเหนือจากการผลิตน้ำดื่ม “เทพนาคา” กิจกรรมด้านภูมิปัญญาการทำขนมไทย และการทำบ้านพักโฮมสเตย์ ได้รับความนิยมนิยมและประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง จนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาสัมผัสวิถีชุมชนเป็นอย่างมาก และสิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้ามาเรียนรู้มากที่สุดคือ การได้ร่วมทำขนมไทย ตามแบบฉบับภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ขนมเส้นห่อจันทร์ จ๋ามงกุฏ และทองเอก

ทองหยอ

เม็ดขนุน

ทองหยิบ

ฝอยทอง

ภาพที่ 4.2 ขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

สภาพทางกายภาพ

ตำบลไทรน้อย อยู่ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบางบาล มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 3,275 ไร่ มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 10 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านทางหลวง	นายพิสนุห์ แสงเดือน	กำนันประจำตำบล
หมู่ 2 บ้านกุ่ม	นายชนกร รอดสะเอี่ยม	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 3 บ้านกุ่ม	นางขวัญจิตร วิบูลย์ชาติ	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 4 บ้านกระเดื่อง	นายอเนกศักดิ์ เทียนทอง	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 5 บ้านไทรน้อย	นายบุญมั่น ดีประเสริฐ	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 6 บ้านมอญ	นางสำออง ไผ่งาม	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 7 บ้านฝิมด	นางสาวระพี อุดมรัตน์	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 8 บ้านฝิมด	นายสามารถ อรรถนาท	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 9 บ้านสาวหม้าย	นายสันหัทสน์ เอี่ยมสะอาด	ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ 10 บ้านสาวหม้าย	นายณรงค์ แก้วแจ่ม	ผู้ใหญ่บ้าน

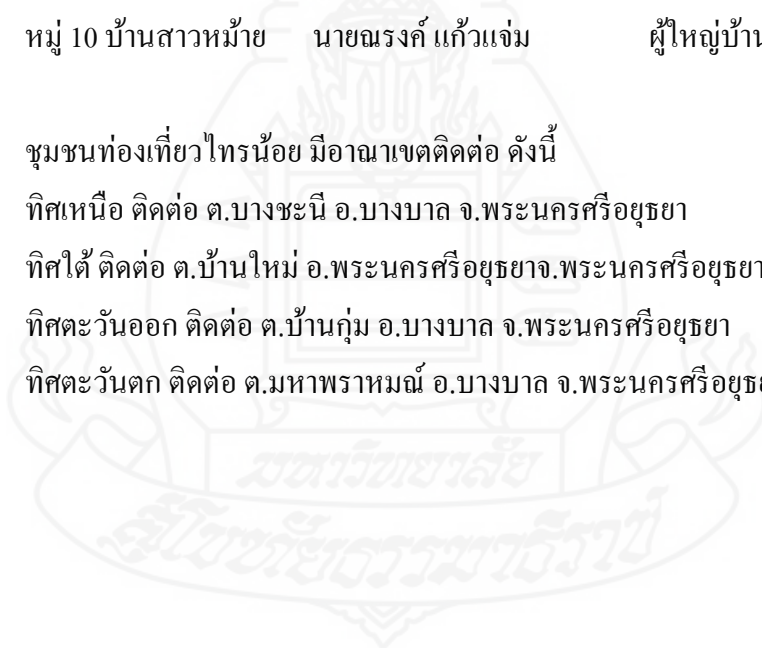
ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ ต.บางชะนี อ.บางบาล จ.พระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อ ต.บ้านใหม่ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

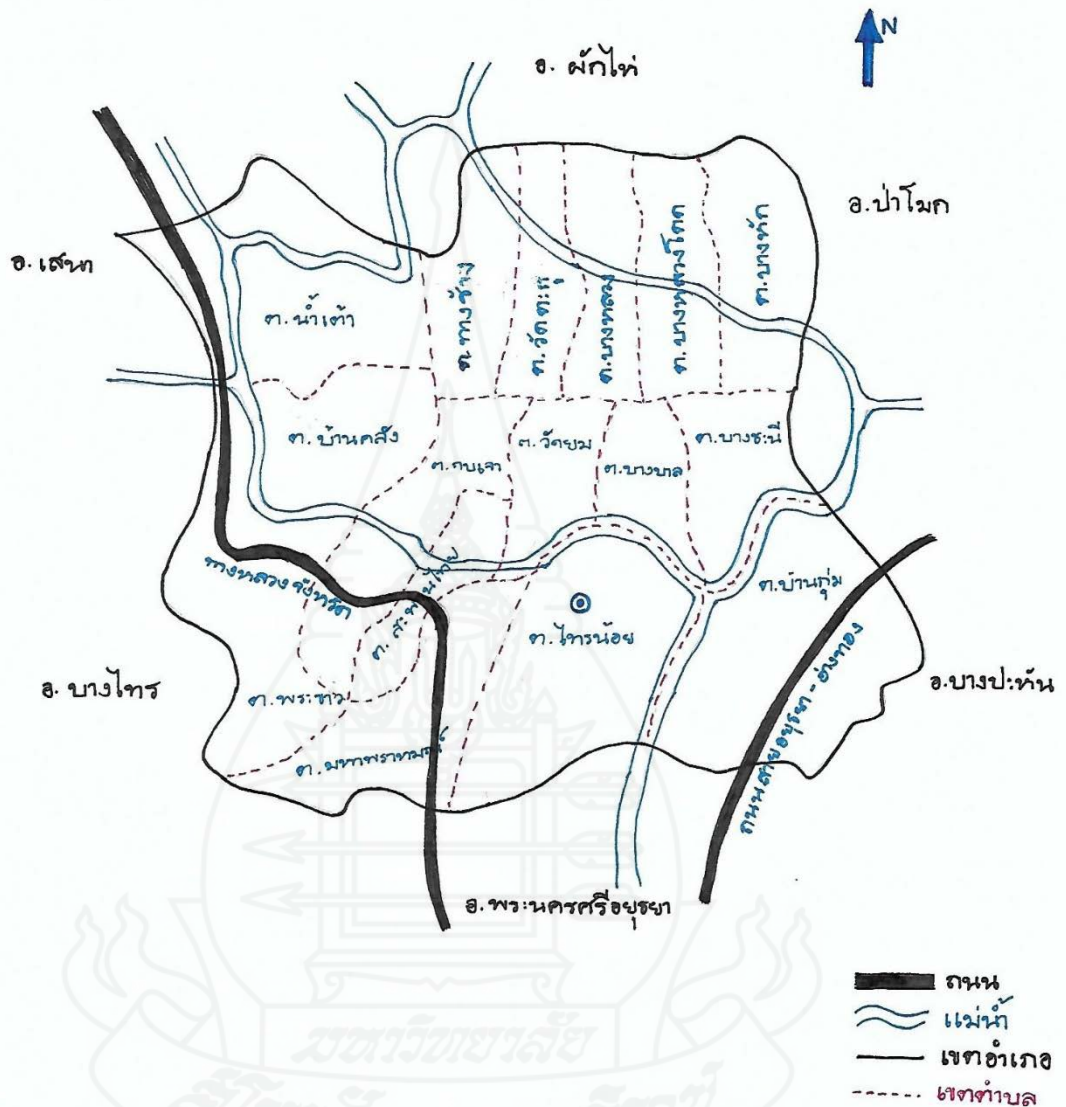
ทิศตะวันออก ติดต่อ ต.บ้านกุ่ม อ.บางบาล จ.พระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อ ต.มหาพราหมณ์ อ.บางบาล จ.พระนครศรีอยุธยา

แผนที่อำเภอบางบาล

ภาพที่ 4.3 แผนที่อำเภอบางบาล

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลไทรน้อย เป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองบางบาลไหลผ่านตำบล ที่ดินส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่ตำบลไทรน้อยเป็นที่ดินเพื่อการเกษตร เนื่องจากมีดินที่ร่วนซุย อุดมไปด้วยธาตุอาหาร เหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่กว่าร้อยละ 80 เป็นพื้นที่เพื่อการทำนา ทำสวนและเลี้ยงสัตว์

วิถีชีวิตของชาวตำบลไทรน้อยมีอาชีพพื้นฐาน คือ ทำการเกษตร ทำนา ปลูกพืชต่างๆ ทำขนมไทย ทำอัญมณี และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เพื่อการบริโภคและจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ภายในครอบครัวการดำรงชีวิตของชาวตำบลไทรน้อย อยู่อย่างเรียบง่าย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน บ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะเป็นบ้านทรงไทยเป็นส่วนใหญ่ มีความสวยงาม เป็นที่ชื่นชอบของผู้มาเยี่ยมชม มีความเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคกลาง ตามประวัติศาสตร์ที่ถูกเล่าขานต่อกันมาในพื้นที่ของตำบลไทรน้อย (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6) ว่าเป็นสถานที่อยู่อาศัยของชาวมอญสมัยปลายสุโขทัย ต่อเนื่องกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ที่ยังพบถาวรวัตถุอย่างชัดเจนคือ โบสถ์หลวงพ่อใหญ่โบสถ์มหาอุดม เจดีย์มีลักษณะทรงระฆังคว่ำ สันนิษฐานว่า อายุไม่ต่ำกว่า 600-700 ปี มาแล้ว องค์พ่อใหญ่หรือ องค์หลวงพอมงคลบรร เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านมอญ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ จะมีคนต่างถิ่น ไกล่ไกล และชาวต่างชาติเข้ามาสักการะกราบไหว้อยู่ตลอดเวลา ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลไทรน้อยสำคัญแห่งหนึ่ง

ลักษณะชุมชน

ตำบลไทรน้อย มีประชากรประมาณ 12,000 คน เป็นชาวไทยพุทธทั้งหมด จำนวนหลังคาเรือนประมาณ 3,700 หลัง มีวัดในชุมชน 5 แห่ง ได้แก่

- วัดท่าสุทธาวาส (ฝิมด) เป็นวัดที่สร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ราวพ.ศ. 2315
- ปราสาททอง สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประมาณพ.ศ. 2200
- วัดไทรน้อย เดิมชื่อวัดบ้านมอญ สันนิษฐานว่าเป็นบ้านของชาวมอญมาก่อน สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2313 ภายในโบสถ์มีหลวงพ่อบ้องค์ใหญ่ นามว่าพระมงคลบรร กู้กับพระมงคลบพิตร วัดมงคลบพิตร มีเจดีย์ทรงลังกา ตั้งอยู่บนฐานอุโบสถ เป็นแบบอูคัลกณยาตรยาวาสี (โบสถ์มหาอุดม)
- วัดบุญกัณนาวาสสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2356 เป็นวัดที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธียกช่อฟ้า และ
- วัดเก้าห้อง เดิมชื่อวัดท้ายตลาด สร้างขึ้นประมาณพ.ศ. 2380

มีโรงเรียน 3 แห่ง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาได้แก่ โรงเรียนวัดบุญกัณนาวาส (สมบุญประชานุเคราะห์) ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 โรงเรียนวัดปราสาททอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 และโรงเรียนวัดไทรน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ทั้ง 3 แห่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษานอกจากนี้ยังมีกลุ่ม/องค์กรชุมชนหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม.) กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนกลุ่มกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีทั้งระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาสตรี (กพสศ) กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปกร) ตำรวจชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเกษตรทำนา กลุ่มออมทรัพย์ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน

เกษตรกร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำดื่มเทพนาคา กลุ่มคนสยามลูกหลานนายขนมต้ม กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย กลุ่มปั่นลั่นทุ่ง กลุ่มขนมไทย กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มตากะลาเพื่อสุขภาพชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยยังมีระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย เป็นการตั้งบ้านเรือนตามแนวสองฝั่งถนน ซึ่งเป็นถนนที่สร้างขึ้นเพื่อทำเป็นแนวกั้นน้ำ เนื่องจากในฤดูฝนชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมักประสบปัญหาน้ำท่วมหนัก ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน พื้นที่ทำเกษตรเสียหายเป็นจำนวนมาก ชุมชนจึงได้ประสานไปยังหน่วยงานภาครัฐ เพื่อขอความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาดังกล่าว

“...ชาวไทรน้อยอยู่กันอย่างพี่น้อง มีระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง ช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันด้วยดี และยังผูกโยงกับวิถีชีวิตแบบไทยๆ เช่น ยังอยู่บ้านเรือนไทย...”
(นายพิสนุท์ แสงเดือน, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

ภาพที่ 4.4 แผนที่ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยและเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน

อัตลักษณ์ชุมชน

ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นทั้งในเรื่องของบ้านพักอาศัย ที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นบ้านเรือนไทยภาคกลาง ใต้ถุนสูง รวมทั้งบ้านเรือนไทยทรงมนิลา ลักษณะประตูป้านยังใช้บานฝาเพ็ญลูกฟัก ความโดดเด่นในเรื่องภูมิปัญญาการทำขนมไทย ที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีมารี กีมาร์

(Marie Guimar) หรือชื่อเต็มว่า มาริอา กูโยมาร์ เดอ ปิญญา (Maria Guyomar de Pinha) หรือที่รู้จักในนามท้าวทองกิบม้า สุภาพสตรีช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ภรรยาของเจ้าพระยาวิชเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) เป็นหัวหน้าห้องเครื่องต้นวิเสท (แม่ครัวหลวง) ในราชสำนัก

สมัยที่ท้าวทองกิบม้า เข้ารับราชการในห้องเครื่องต้น มีหน้าที่กำกับดูแลเครื่องคาวหวานในพระราชวัง ก็ได้สร้างสรรค์ขนมหวานหลายชนิด โดยดัดแปลงมาจากตำรับอาหารโปรตุเกส ผสมผสานกับวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ให้กลายเป็นขนมไทย และยังได้ถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้แก่สตรีในห้องเครื่องต้น และสืบทอดต่อมา ด้วยเหตุนี้ท้าวทองกิบม้าจึงได้รับการยกย่องให้เป็น “ราชินีแห่งขนมไทย” โดยขนมที่เชื่อว่าท้าวทองกิบม้าได้ดัดแปลงเป็นขนมหวานของไทย เช่น ทองม้วน ทองหยิบทองหยอดทองพลุทองโปรงฝอยทองขนมหม้อแกงสังขยาขนมฝิงสัมปันนีและขนมไข่เต่า เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาด้านขนมมงคลไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ได้รับอิทธิพลจากท้าวทองกิบม้าด้วยเช่นกัน แต่ได้มีการนำมาประยุกต์ และพัฒนาขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย และเน้นให้ความสำคัญเรื่องสุขภาพมากขึ้น จนได้รับการยอมรับ และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นทองหยิบ ทองหยอด เม็ดขนุน ฝอยทอง ทองเอก จำมงกุฏ เสน่ห์จันทร์ ขนมหม้อแกง ขนมถ้วยฟู ขนมชั้น ถั่วแปบ และมะพร้าวแก้ว เป็นต้น

นอกจากความโดดเด่นในเรื่องขนมไทยแล้ว ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยยังมีความโดดเด่นในเรื่องของอาหารไทย โดยเฉพาะอาหารประเภทแกงโบราณต่าง เช่น แกงบอน แกงมะขามเทศใส่ปลาอย่าง เป็นต้น

“...ชาวบ้านที่นี่หลายคนเก่งเรื่องการทำขนมไทย เพราะได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา หลายคนเป็นลูกเป็นหลานก็สืบทอดภูมิปัญญาสั่งสอนกันมา แล้วก็มาประยุกต์กันบ้าง อะไรกันบ้างให้เข้ากับยุคสมัย...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

ภาพที่ 4.5 ขนมไทยและอาหารพื้นบ้านของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ทุนชุมชน

ทุนชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีทั้งทุนทางธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล รวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้สื่อความหมายในชุมชนทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวในชุมชนตามฐานเรียนรู้ต่างๆ ที่เป็นทุนชุมชน โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ชมการสาธิต และทดลองปฏิบัติจริงในทุกกิจกรรม

“...ที่ไทรน้อยรวมถึงอำเภอบางบาลของเรา เราไม่มีทรัพยากรธรรมชาติเช่น ทะเล ภูเขา แต่สิ่งที่มีไม่น้อยหน้าใครและมีความเก่าแก่คือ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ อาหารการกิน การประกอบอาชีพ แม้กระทั่งรูปแบบที่อยู่อาศัย ความเข้มแข็งในเรื่องพระพุทธศาสนา ของเราเป็นพุทธลัทธิร้อยเปอร์เซ็นต์ เรามีระบบการเคารพผู้อาวุโส และความเป็นเครือญาติที่ดี แปดสิบเปอร์เซ็นต์เป็นเครือญาติกันและเป็นชุมชนที่เคยเจริญรุ่งเรืองบนวิถีชีวิตริมน้ำ...”

(นายชูเกียรติ บุญมี, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2560)

สำหรับทุนชุมชนของไทรน้อย แต่ละประเภทมีดังนี้

1) ทุนทางธรรมชาติ ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำสายหลัก มีคลองบางบาลที่เป็นคลองสาธารณะประโยชน์สำหรับคนในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงแยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา เอื้อต่อการทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยจึงมีผลผลิตทาง

การเกษตรออกสู่ตลาดได้อย่างต่อเนื่อง ผลิตผลทางการเกษตรที่สำคัญเช่น ข้าว กล้วยหอม ข้าวโพด มะนาว เป็นต้น

2) ทูณภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีความโดดเด่นในเรื่องของการมีทุนทางภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง หลากหลาย ทั้งในเรื่องภูมิปัญญาทางการเกษตรที่สามารถนำมาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ มีภูมิปัญญาทางด้านอาหารและโดยเฉพาะอย่างยิ่งขนมไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ โดยขนมไทยหรือกลุ่มเครื่องหวาน ยังแบ่งออกเป็นขนมหวานชาววัง และขนมหวานพื้นบ้าน (ขนมหวานชาววัง เป็นขนมหวานที่เน้นการใช้ฝีมือในการทำที่เน้นรูปลักษณ์ ความสวยงาม ความละเอียดประณีต และมักใช้ในงานพิธีการ หรืองานมงคลต่างๆ ในขณะที่ขนมหวานพื้นบ้าน เป็นขนมที่ทำได้ง่าย โดยมักนำพืชผลที่ออกตามช่วงฤดูกาลมาทำ และมักทำเพื่อตนเอง) ขณะเดียวกันยังเป็นศูนย์การเรียนรู้มาตรฐานการผลิตที่ดีขึ้นพื้นฐาน (Primary GMP) ในเรื่องการผลิตขนมไทยโบราณที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ได้รับการถ่ายทอดมาหลายยุคหลายสมัย

นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมที่น่าสนใจ เช่น การทำส้มโ่จากผิวไม้ไผ่ การทำกะลาเพื่อสุขภาพ มีภูมิปัญญาในด้านศิลปะการป้องกันตัวทั้งแบบไม่มีอาวุธ และแบบมีอาวุธ ไทยโบราณ ได้แก่ มวยไทย ฟันดาบ และกระบี่กระบอง เป็นต้น

3) ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยเป็นชาวไทยพุทธทั้งหมด ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการไปทำบุญที่วัดในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ มีการสืบทอดงานบุญโบราณที่สำคัญ เช่น การทำบุญหลังบ้าน (ใช้ตุ๊กตาเสียบกลเป็นองค์ประกอบหลัก) การทำบุญส่งงานปี เป็นต้น และยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จะเห็นได้จากบ้านพักอาศัยยังเป็นแบบเรือนไทยโบราณ การสร้างบ้านเรือนไทยก็ยังคงใช้วิธีการปลูกสร้างแบบเดิม เช่น ฝาเพ็ยม ลุกปัก การเข้าเคียว เป็นต้น นอกจากนี้ยังประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่คงปฏิบัติอยู่คือ การทำขวัญข้าว การลงแขก เป็นต้น

4) ทุนทางด้านทรัพยากรบุคคล ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่ามีปราชญ์ชาวบ้านมากมาย และหลากหลายสาขาอาชีพ เช่น ปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมไทย ด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ลิเกโบราณ หมอทำขวัญ ปราชญ์ชาวบ้านด้านงานฝีมือ เช่น ช่างไม้ ช่างแกะ ปราชญ์ชาวบ้านด้านอัฐมอญ และการทำตากะลาเพื่อสุขภาพ

นอกจากการมีปราชญ์ชาวบ้านที่หลากหลายแล้ว ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยยังมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เสียสละ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ที่พร้อมจะนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

5) เครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีการประสานและสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เป็นระบบ มีการประสานงานของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มขนมไทย กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มนวดฝ่าเท้าด้วยตะกั่ว กลุ่มทำอัฐมอญ กลุ่มน้ำพริกและพริกแกง กลุ่มแปรรูปกล้วย เป็นต้น

ผู้นำชุมชน

นางมยุรี ศรีนาค ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลไทรน้อยเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จโดยนางมยุรีศรีนาค เป็นทั้งผู้นำในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

การจัดการกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งเป็นสื่อกลางประสานงานกับหน่วยงาน องค์กร ภายนอกชุมชน เป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการพัฒนาชุมชน เสียสละเพื่อส่วนรวม มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วม มีวิสัยทัศน์ที่ดี เป็นต้นแบบในการลงมือทำในกิจกรรมต่างๆ และเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน ยิ่งกว่านั้นนางมยุรี ศรีนาค ยังให้ความสำคัญกับการสื่อสารร่วมกันของสมาชิกทั้งในระดับกลุ่ม และระดับชุมชน ทำให้เกิดการสื่อสารแบบสองทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สมาชิกในชุมชนมีความไว้วางใจ และเชื่อมั่นในการเข้ามาพูดคุย ปรีกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือสะท้อนความรู้สึกในเรื่องต่างๆ ได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ภาพที่ 4.6 นางมยุรี ศรีนาคประธานกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน

“...ในฐานะที่เป็นผู้นำ สิ่งที่ต้องทำคือ ส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อชุมชน เราในฐานะผู้นำ ต้องเป็นคนนำ ทำให้ดูเพื่อเป็นตัวอย่าง มีความเสียสละ ที่สำคัญต้องส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นคนเริ่มต้นคิด โดยฝึกให้คิดจากสิ่งที่เค้ามีอยู่เป็นต้นทุนคือเอาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคนออกมาให้เกิดประโยชน์คั้งนั้น ในชุมชนของเราจึงมีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านขนมไทยแต่ละด้าน โดยเฉพาะทำให้ทุกคนมีอาชีพ มีรายได้ แทนที่จะอยู่บ้านเฉยๆ ก็สามารถมาร่วมกันทำขนมทำกิจกรรมอื่นๆ ที่สามารถทำได้เพื่อให้เกิดรายได้เสริมต่อไปสิ่งเหล่านี้นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมแล้ว ยังทำให้มีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น มีสังคมที่เปิดกว้างขึ้นส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามมาด้วย ขณะเดียวกันยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาขนมไทยของชาวอยุธยาต่อไป...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...อาจารย์แดงท่านเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีความเสียสละ เป็นคนเก่ง เวลาทำกิจกรรมในชุมชน ท่านก็จะให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกครั้ง เป็นนักวางแผนด้วยนะ ท่านทำงานเก่งช่วยเหลืองานให้ผมได้เยอะ....”

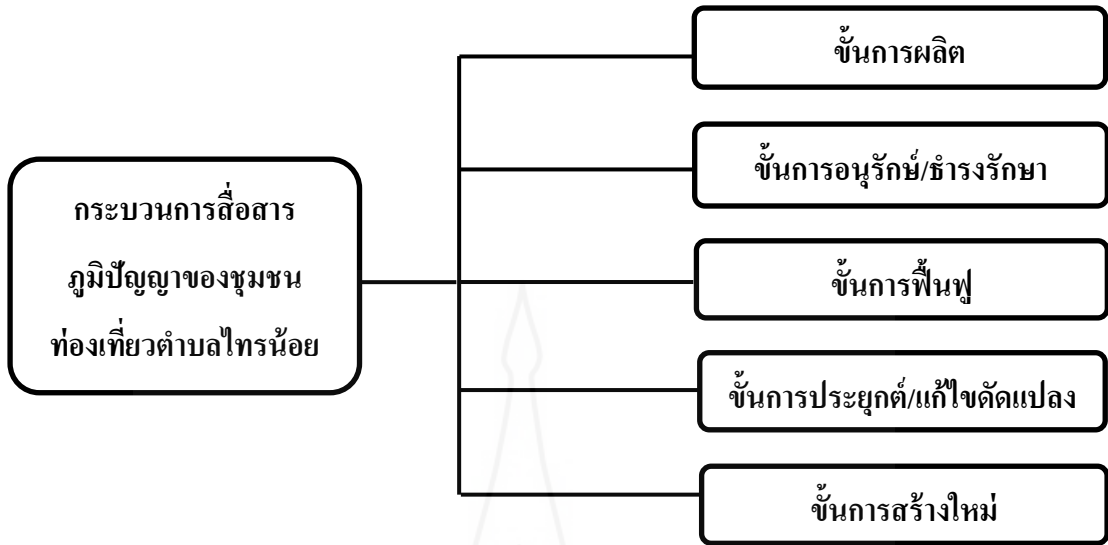
(นายพิสนุห์ แสงเดือน, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ผู้นำของเรา คืออาจารย์มยุรี ท่านเป็นคนเก่ง ขยัน ทำทุกอย่างไม่รังเกียจและไม่เลือกงาน เป็นคนซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา มีความเสียสละ และให้โอกาสแก่ทุกคนเสมอ...”

(ทองหยด พึ่งเพียร, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

1.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

ในการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยมีผลการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วยกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาในกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการผลิต 2) การอนุรักษ์/ธำรงรักษา 3) การฟื้นฟู 4) การประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง 5) การสร้างใหม่ โดยแต่ละขั้นในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 4.7 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท้องเที่ยวตำบลไทรน้อย

1.2.1 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชั้นการผลิต

ชุมชนท้องเที่ยวไทรน้อยมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่สะท้อนภาพของความรุ่งเรืองในอดีตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำขนมไทยของชาวอยุธยาที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมี “ท้าวทองกิมมัว หรือ มาริ กิมาร์” ราชนิกนั้ขนมไทยเป็นต้นตำรับ ซึ่งชุมชนท้องเที่ยวไทรน้อยได้สืบทอดภูมิปัญญาขนมไทยดังกล่าวมาโดยตลอด โดยใช้ชื่อว่า “มยุรีขนมไทยบ้านไทรน้อย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ขนมไทยให้คงอยู่สืบไป และใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกทักษะการทำขนมไทยอีกด้วย

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในการผลิตขนมไทย จะมีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำขนมไทยแต่ละประเภท เช่น นางมยุรี ศรีนาค ปราชญ์ชาวบ้านประเภททองหยิบ และขนมหม้อแกง นางสาว ไวยนิตี ปราชญ์ชาวบ้านประเภททองหยอดฝอยทอง และเมื่อดขุน นางจินดา สารพิช ปราชญ์ชาวบ้านประเภทจ่ามงกุฎ ทองเอก เสน่ห์จันทร์ และนางบุญส่ง จันทร์สว่าง ปราชญ์ชาวบ้านประเภทเมื่อดขุน เป็นต้นเป็นผู้ส่งสารโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ กระบวนการ วิธีการรวมถึงเคล็ดลับที่เป็นภูมิปัญญาของชาวอยุธยาแต่โบราณ โดยจะเน้นการสอนให้รู้จักเข้าใจหลักการและเทคนิค ซึ่งจัดเป็นภูมิปัญญาโบราณตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบ วิธีการทำและการทำให้ขนมสวยงาม มีกลิ่นหอม นำทานและมีรสชาติอร่อย ยกตัวอย่างเช่น การเลือก

วัตถุประสงค์ในการทำทองหยอด ต้องใช้ไขใหม่ เพื่อลดกลิ่นคาวของไข การต่อไข ต้องต่อตรง ส่วนหัว (ส่วนปลายเรียว) เพื่อให้ไขแดงไม่แตก และการปลี่ยนไข ต้องใช้ความใจเย็น เป็นต้น

“...เวลาทำขนมไทย โดยเฉพาะพวกทองหยอด ฝอยทอง หรือขนมที่ใช้ไข ความสำคัญ อยู่ที่ไข ต้องใช้ไขเปิดหรือไขเปิดไล่งู และไขต้องใหม่ จะช่วยลดกลิ่นคาว ถ้าไขเก่าจะทำให้เหลว ต่อแล้วไขมักแตก แยกไขยาก เค็ดสะคือก็จะแตกง่าย...”

(สวาง ไวยนิกิ, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

“...เวลาต่อไข ให้ต่อตรงหัวไข ไขแดงจะได้ไม่แตก ได้ไขแดงออกมาเป็นลูกสวย และ เวลาปลี่ยนไข ต้องทำอย่างใจเย็นๆ ช้าๆ ไม่ต้องรีบ ที่สำคัญเล็บต้องสั้น เพื่อไม่ให้เล็บ ไปจิก โคนเนื้อ ไขแดงแตก

(บุญส่ง จันทร์สว่าง, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

(การปลี่ยนไข คือ การแยกไขแดงออกจากไขขาว โดยการถ่ายไขแดงไป-มาบนมือ อย่างเบาๆ และช้าๆ ต้องระวังอย่าให้ไขแดงแตก)

“...คนที่จะทำต้องมีใจรัก เพราะขนมเหล่านี้ทำยาก หากใจไม่เย็นจะใช้ไม่ได้ของจะเสีย และจะหงุดหงิด...”

(ทองหยด พึ่งเพียร, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

วิธีการหรือช่องทางในการสื่อสารภูมิปัญญาในชั้นการผลิต จะเน้นการถ่ายทอด ความรู้และเทคนิคในการทำ โดยใช้การสอนแบบทำให้อู สาธิตให้เห็นในแต่ละขั้นตอนในลักษณะ ของการพูดคุยเชิงสอนแนะ รวมถึงใช้การเล่าเรื่องประกอบ และให้สมาชิกในชุมชนที่สนใจ กลุ่ม เด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทดลองทำขนมจริง ซึ่งทำให้เกิดประสบการณ์ตรง และความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการผลิตด้วยตนเองและการได้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ร่วมอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาด้านขนมไทยซึ่งจัดเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะเป็นขั้นเริ่มต้นในการสื่อสาร ภูมิปัญญาการทำขนมไทย ที่จะผลักดันสู่บันไดสำคัญขั้นต่อไป

“...ทุกครั้งที่มียกท่องเที่ยวมา เราจะให้ปราชญ์ชาวบ้านที่ชำนาญในขนมแต่ละอย่างมา ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิธีการทำ และก็สอนเทคนิคที่สำคัญว่านี่แหละที่ขนมของเราต่างจากที่อื่นตรงนี้ เรียกว่า ทั้งสอน ทั้งทำให้อูและก็ให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำด้วย เรียกว่ามาถึงที่นี่แล้วต้องได้ความรู้ ติดตัวกลับไป...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ป่าแดงเขาจะเป็นคนแนะนำก่อน ต้องให้นักท่องเที่ยวเข้าใจก่อนว่าเราทำอะไรกันบ้าง ป่าแดงเขาจะเป็นคนเล่าเรื่องราวของบ้านเรา เกี่ยวโยงกับขนมไทยยังไกว่าจะมาเป็นวันนี้ แล้วก็ให้นักท่องเที่ยวไปดูของจริงและให้ได้ลงมือทำเองด้วย...บางครั้งป่าแกก็จะเป็นคนสอนทำขนมเองด้วย...”

(อัจฉรา นาคหล่อ, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

“ตัวอย่างการทำขนมทองหยอด

1. ผสมน้ำลอยดอกไม้มักับน้ำตาลทรายลงในกระทะทองเหลือง แล้วนำไปตั้งไฟแรงให้เดือด เคี่ยวต่อ ไปประมาณ 10-15 นาทีเสร็จแล้วจึงแบ่งน้ำเชื่อมไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อใช้แช่ทองหยอดที่สุกแล้ว
2. ต่อยไข่ และปล่อนไข่ หรือแยกไข่ขาวออกจากไข่แดง ใช้เฉพาะไข่แดง จากนั้นนำไข่แดงที่ได้มาตีให้ขึ้นฟู เมื่อได้ไข่แดงที่ขึ้นฟูดีแล้วค่อยๆ ผสมแป้งทองหยอดลงไป คนให้แป้งและไข่แดงเข้ากัน
3. นำแป้งที่ตีผสมไข่แดงแล้วไปหยอดในน้ำเชื่อม วิธีการหยอด ให้ใช้นิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้และนิ้วกลาง หยิบส่วนผสมมาเป็นลูกขนาดพอประมาณ แล้วหยอดลงไป ในน้ำเชื่อม หยอดจนเต็มกระทะทองเหลือง จากนั้นรอนทองหยอดสุกและลอยขึ้นมา จึงคัดออกมาพักและใส่ลงในน้ำเชื่อมที่แยกไว้ก่อนหน้านี้อ แล้วจึงตักขึ้นพักไว้”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการผลิตขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยจะพบว่าปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้สื่อสารภูมิปัญญาการทำขนมไทยของชุมชนในเรื่องต่างๆ ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับขนมไทย วิธีการทำ เทคนิคการทำงานที่เป็นภูมิปัญญาแบบโบราณ การคัดเลือกวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ รวมถึงการทำให้ขนมสวยงาม มีกลิ่นหอมและรสชาติดี โดยจะใช้วิธีการสอนแบบทำให้อู สาธิต สนทนา ทดลองทำ และเล่าเรื่องโดยปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารอัน ได้แก่ สมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ และเกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการผลิตและสืบทอดภูมิปัญญาขนมไทยของชุมชน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการผลิตขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
ผู้นำกลุ่ม ประชาชน ชาวบ้านด้านขนม ไทยประเภทต่างๆ	- องค์ความรู้ - วิธีการ - เทคนิคที่เป็น ภูมิปัญญาโบราณ - การคัดเลือก วัตถุดิบ - การทำให้ขนม สวยงาม มีกลิ่น หอม น่าทานและมี รสชาติอร่อย	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - ใช้การสอน แบบทำให้ดู และให้ลองทำ - สาธิตให้เห็น ในแต่ละ ขั้นตอน - การพูดคุยเชิง สอนแนะ - การเล่าเรื่อง	- สมาชิกใน ชุมชนที่สนใจ - กลุ่มเด็กและ เยาวชน - นักท่องเที่ยว	- เกิดประสบการณ์ ตรง - เกิดความภาค ภูมิใจที่ได้มีส่วน ร่วมในการผลิต ด้วยตนเอง - การได้เป็นส่วน หนึ่งที่ได้ร่วม อนุรักษ์และสืบ ทอดภูมิปัญญา ด้านขนมไทย

1.2.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในการอนุรักษ์/ธำรงรักษาขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหลักยังคงเป็นประชาชนชาวบ้าน และผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาทั้งในเรื่องการคัดเลือกวัตถุดิบ สูตร/ส่วนผสมของขนม วิธีการทำ และอุปกรณ์ที่ใช้ (ยกเว้นเครื่องตีไข่ ที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมาใช้แบบปัจจุบัน เพราะมีการผลิตในปริมาณที่มากขึ้น) โดยจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและทดลองทำในกลุ่ม และใช้การแลกเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัดซึ่งจัดได้ว่าในขั้นตอนนี้ยังคงใช้สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลักในการอนุรักษ์/ธำรงรักษาไว้เช่นเดียวกัน

“...ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาขนมไทย สิ่งทีกลุ่มของเราเน้นมากก็คือ การเลือกวัตถุดิบในการทำ ซึ่งก็คือไข่เป็ด ต้องใช้ไข่ใหม่ มีสูตรและกระบวนการทำตามแบบภูมิปัญญาของเราชาวอยุธยา...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

“... ไข่เป็ดที่นำมาทำขนม เช่น ฟอยทอง เราต้องใช้ไข่ใหม่ ไข่ใหม่ดูจากเปลือกไข่ จะยังขรุขระไม่ค่อยเรียบจับคูก็รู้ แล้วก็ต้องแยกเอาไข่แดงออกจากไข่ขาวที่สำคัญต้องเอาน้ำค้ำไข่ มาด้วยนะ เพราะน้ำค้ำไข่นี้แหละที่ช่วยทำให้เส้นฟอยทองมีความเหนียว...”

(สงว ไวยนิกิ, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“... กระทะที่ใช้ทำ ใช้กระทะทองเหลืองเพราะว่าขนมไทยเนี่ย จะหนักไข่ และน้ำตาล ถ้าใช้กระทะทองเหลืองก็จะช่วยให้น้ำตาลไม่ติดกระทะ และสีของขนมก็จะสวยด้วย...”

(สงว ไวยนิกิ, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“... ตอนที่ต่อไข่ ต้องระวังอย่าให้ไข่แดงแตกเชียวนะ ถ้าแตกก็ใช้ไม่ได้เลย เพราะมัน จะมีไข่ขาวผสมมา จะทำให้ขนมเหม็นคาว...”

(บุญส่ง จันทร์สว่าง, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการอนุรักษ์ หากวิเคราะห์ตาม องค์ประกอบของการสื่อสาร จะพบว่าผู้ส่งสารหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการทำ ขนมไทยแต่ละประเภทจะใช้วิธีการเล่าให้ฟัง และทำให้ดู หรือแบบครูสอนนักเรียน ส่วนสารที่ ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของการคิดเล็กกวดตุคิบ ซึ่งเป็นการบวนการตั้งต้น ไปจนถึงขั้นตอนการทำ และเคล็ดลับวิธีการทำที่สะท้อนจากความเป็นภูมิปัญญา ส่วนสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเพื่อการ อนุรักษ์ ยังคงเป็นสื่อกิจกรรม ส่วนผู้รับสารคือผู้ร่วมสืบทอดและนักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือฝึก ปฏิบัติและทดลองทำจริง เป็นการร่วมอนุรักษ์/ธำรงรักษาให้คงอยู่สืบไป ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวมี ลักษณะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา

ภาพที่ 4.8 การสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์แบบสอนนำ ทำให้ดู

อย่างไรก็ตามในขั้นตอนของการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์/ธำรงรักษา ยังพบว่าชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อย มีการส่งเสริมให้นักเรียนจากโรงเรียนในพื้นที่ และชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสมาเรียนรู้ และฝึกทำขนมตามความสนใจและความถนัดของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างภูมิความรู้และร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นต่อไป ขั้นตอนของการอนุรักษ์/ธำรงรักษานี้ เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากและเป็นขั้นตอนที่จะขาดไปไม่ได้ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา เปรียบเสมือนเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

“...มีสมาชิกเราหลายคนรวมทั้งเด็กๆ ในหมู่บ้าน ในโรงเรียน อยากมาฝึกทำ เราก็ยินดีเลยเพราะเราอยากให้คนกลุ่มนี้แหละมาช่วยสานต่อ สืบทอดภูมิปัญญาของบ้านเราเอง บางทีเสาร์อาทิตย์ ก็มีเด็กๆ มาฝึกกัน...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ใครสนใจขนมประเภทไหน ก็มาเรียนรู้จากปราชญ์ด้านนั้น บางทีเค้าก็สอนกันเอง แลกเปลี่ยนกันไป เรียนรู้กันไป จะได้ช่วยกันทำได้ ปราชญ์ของเราแต่ละคนจึงทำขนมได้กันเกือบทุกอย่าง แต่ก็จะมีชานาญต่างกัน...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...พวกนักท่องเที่ยวน่าก็ให้หัดหยอดฝอยทองเอง หยอดทองหยอดเอง เวลายืนดูอย่างเดียวกัน ไม่สนุกก็ให้ลองทำเลย สอนแล้วก็ให้ทำไปด้วยแต่ถ้าคนที่มาฝึกทำ เพื่อเรียนรู้และร่วมเป็นสมาชิก ก็ต้องให้ฝึกจนชำนาญ ทองหยอดหยอดแล้วเมื่อดีต้องเท่ากันถึงจะน่ากิน...”

(บุญส่ง จันทร์สว่าง, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์/ธำรงรักษาขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยพบว่าปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้สื่อสารภูมิปัญญาการทำขนมไทยของชุมชนทั้งในเรื่อง สูตรหรือส่วนผสม กระบวนการและวิธีการทำ รวมถึงเคล็ดวิธีที่เป็นภูมิปัญญาโบราณ การคัดเลือกวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการทำขนมไทย โดยจะใช้วิธีการสอนแบบทำให้อู ทดลองทำ และมีการแลกเปลี่ยนการสอนในสิ่งที่แต่ละคนถนัดและสนใจ เพื่อให้สามารถทำได้หลากหลาย ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยว เกิดการเรียนรู้ ความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญานี้สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์/ธำรงรักษาขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
ผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมไทยประเภทต่างๆ	- สูตร/ส่วนผสม - กระบวนการ - วิธีการ - เคล็ดวิธีที่เป็นภูมิปัญญาโบราณ - การคัดเลือกวัตถุดิบ - อุปกรณ์ที่จำเป็น	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - ใช้การสอนแบบเล่าให้ฟังและทำให้อู - ทดลองและฝึกทำ - แลกเปลี่ยนกันสอนตามความถนัดและความสนใจ	- สมาชิกในชุมชนที่สนใจ - กลุ่มเด็กและเยาวชน - นักท่องเที่ยว	- เกิดการเรียนรู้ - เกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์/ธำรงรักษา - เป็นการสร้างภูมิความรู้และร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้านขนมไทยให้แก่คนรุ่นต่อไป

1.2.3 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการฟื้นฟู

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นของการฟื้นฟู เป็นการค้นหาภูมิปัญญา ด้านขนมไทยที่กำลังจะสูญหายไปให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง กระบวนการดังกล่าวชุมชนท่องเที่ยว ไทรน้อยยังคงให้ความสำคัญกับผู้ส่งสารที่เป็นผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านในการให้เป็นเสาหลักที่จะ ฟื้นฟู หยิบดึงภูมิปัญญาขนมไทยที่ใกล้จะเลือนหายไปให้กลับคืนมา โดยมีสื่อบุคคลเป็นสื่อหลักยังมีสื่อใหม่ que เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นตัวช่วย เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยค้นคว้า ข้อมูล ความเป็นมา ซึ่งอาจจะมีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ให้คนรุ่นหลัง ได้นำมาศึกษาและสืบ สานต่อ นอกจากนี้ในการฟื้นฟูยังสามารถทำร่วมไปกับการสืบทอดได้ด้วย โดยชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ได้ใช้วิธีเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนมาร่วมเรียนรู้ สืบค้น และสานต่อไปพร้อมๆ กัน เพื่อกระตุ้นให้ เด็กและเยาวชนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาที่มีคุณค่านี้ ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ในช่วงของการฟื้นฟู เราไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับปราชญ์ชาวบ้านเท่านั้น แต่เรา ยังคิด ไปถึงเด็กและเยาวชน ในชุมชน ที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ตนเอง และเป็นผู้ที่จะต้องทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวเหล่านี้สืบต่อไป...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...การฟื้นฟูขนมไทยตอนนี้ก็อาศัยพวกเราปราชญ์ชาวบ้านนี่แหละ ที่เป็นตัวหลัก แต่ก็ มีบ้างที่มีลูกหลาน เด็กรุ่นใหม่มาช่วยค้นคว้าเค้าก็ค้นกันจากอินเทอร์เน็ตว่าอายุขยามีขนมพื้นบ้าน อะไร ไทรน้อยเรามีอะไร ก็เอามาคุยกัน ใครพอรู้พอนึกได้ ก็มาช่วยกัน แต่ก็ไม่น้อย และไม่เยอะ หรอก...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูขนม ไทยของชุมชนไทรน้อย จะพบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารขั้น การฟื้นฟูภูมิปัญญาขนมไทยไม่มากนัก เมื่อเทียบกับขั้นการผลิตและการอนุรักษ์/ชำระรักษา แต่อาจ มีการใช้กระบวนการสื่อสารขั้นฟื้นฟูควบคู่ไปกับขั้นของการอนุรักษ์บ้าง ดังที่นางมยุรี ศรีนาค ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งพบว่าปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้สื่อสารภูมิปัญญาการทำขนมไทย ของชุมชน โดยมีเด็กและเยาวชนเป็นผู้ช่วยที่สำคัญในการสืบค้นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาการทำ ขนมไทยแบบโบราณ และความเป็นมาของขนมไทย โดยใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการ สืบค้น ซึ่งทำให้เด็ก เยาวชน เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาที่จัดเป็นมรดกที่มีค่า และเกิดความรู้สึก

เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ร่วมฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำงานนมไทย โดยสามารถสรุปกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยได้ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
- ผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมไทยประเภทต่างๆ	- องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาโบราณ	- สื่อบุคคล	- สมาชิกในชุมชนที่สนใจ	- เด็กและเยาวชนเห็น
- เด็กและเยาวชน	- ความเป็นมาของขนมไทย	- สื่อกิจกรรม	- กลุ่มเด็กและเยาวชน	ความสำคัญของภูมิปัญญาด้านขนมไทย
		- สื่อใหม่		- การได้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ร่วมฟื้นฟูภูมิปัญญาขนมไทย
		- เรียนรู้ สืบค้นสานต่อ		

1.2.4 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์แก้ไขดัดแปลง

ในขั้นตอนของการประยุกต์และดัดแปลง สืบเนื่องมาจากการที่สมาชิกในกลุ่มขนมไทยได้ร่วมกันประชุมหารือถึงแนวทางในการประยุกต์/ดัดแปลงขนมไทย ซึ่งเป็นทุนชุมชนที่สำคัญให้มีมูลค่าที่สูงขึ้น สามารถตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น รวมทั้งเพิ่มจำนวนกลุ่มเป้าหมายให้หลากหลายมากขึ้น และสามารถพัฒนาต่อยอดไปถึงการเป็นมากกว่าขนม เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นของฝากที่มากคุณค่า และการได้เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไขด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ

1) เพื่อสุขภาพของผู้บริโภคทำการประยุกต์/ดัดแปลงโดยการลดความหวาน เพื่อสุขภาพของผู้บริโภคทั้งนี้ในการลดความหวานยังคงอยู่บนเส้นทางของภูมิปัญญาด้วยการใช้ความหวานดับความหวานด้วยตัวเอง ผ่านน้ำลอย (น้ำเชื่อม)

2) เพื่อสร้างความหลากหลายให้กับขนมไทยโดยการต่อยอดนำขนมไทยมาประยุกต์ให้มีความหลากหลาย ทันสมัย และน่าสนใจ เช่น ทาร์ตขนมไทย เป็นต้น

3) เพื่อขยายฐานกลุ่มลูกค้า การประยุกต์และดัดแปลงขนมไทย เช่น การลดความหวานหรือการเพิ่มความหลากหลาย ความทันสมัยให้กับขนมไทย ทำให้เกิดความหลากหลายของกลุ่มลูกค้า เช่น การลดความหวาน สามารถทำให้ลูกค้ากลุ่มที่ไม่ชอบทานหวาน หรือลูกค้าที่มีปัญหาสุขภาพสามารถทานได้หรือการปรับรูปแบบสามารถสร้างความน่าสนใจให้กับลูกค้าที่ชอบความแปลกใหม่ สวยงามได้อีกด้วย ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้

“...การประยุกต์ขนมไทยของเรา กลุ่มของเรามองไปที่เรื่องสุขภาพของผู้บริโภค เพราะขนมหวานไทยเป็นที่ทราบกันดีว่ามีรสชาติหวานจัด ทำให้คนที่มีปัญหาสุขภาพ เช่น เป็นโรคเบาหวาน น้ำตาลในเลือดสูง หรือคนอ้วน ซึ่งเค้าอยากทานแต่ทานไม่ได้ ตรงนี้ทำให้เราคิดว่าเราสามารถปรับสูตรของเราให้รองรับคนกลุ่มนี้ได้ โดยการลดความหวานลง แต่ต้องลดด้วยกระบวนการแบบพื้นบ้าน แบบภูมิปัญญาของเราเอง คือใช้ความหวาน มาความหวานด้วยกันเอง...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ทุกวันนี้ขนมไทยของเราอยู่หนึ่งไม่ได้ เราต้องพัฒนา ปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังไม่ถึงกลืนอายุในความเป็นขนมไทยของชาวอยุธยา จึงเป็นที่มาของการปรับรูปแบบขนมของเราให้หลากหลายขึ้น เราจึงทดลองทำเป็นทาร์ตขนมไทยขึ้นมา ซึ่งก็ได้รับการตอบรับดีมาก ถือเป็น การต่อยอดขนมไทยของเรา...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ตอนนี้ก็มีหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน ช่วยเราเรื่องการทำกล่องใส่ขนมให้สวยงามเป็นเอกลักษณ์ แต่ราคาคัดต้นทุนมันก็สูงขึ้น ก็ต้องค่อยๆ พัฒนากันไป...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ชอบขนมไทยของที่นี่มากค่ะ ไม่หวานมาก อร่อย อย่างทองหยอดบางเจ้าจะตกทรายเม็ดใหญ่ และเหม็นคาว แต่ที่ไทรน้อยไม่เป็นเลยค่ะ หอมด้วย ชื้อไปฝากเพื่อนชอบทุกคนเลย...”
(นักท่องเที่ยว, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

ภาพที่ 4.9 ทาร์ตขนมไทย

ในการประยุกต์/ดัดแปลง ผู้ส่งสารสำคัญยังคงเป็นผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญในเรื่องของการประยุกต์/ดัดแปลงขนมไทยให้มีคุณค่าและมูลค่าที่สูงขึ้น สามารถตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น รวมทั้งการเพิ่มบทบาทหน้าที่ให้กับตัวสื่อผลิตภัณฑ์อีกด้วย เช่นจากการเป็นเพียงขนมไทยปกติที่ซื้อหามาเพื่อรับประทาน ยังกลายเป็นการเลือกซื้อเพื่อมอบเป็นของขวัญ หรือของที่ระลึกเนื่องมาจากความแปลกใหม่ ความน่าสนใจ และความสวยงามของรูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์

ดังนั้นการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนของการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลงจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าและมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการสร้างความแปลกใหม่และเพิ่มมูลค่าด้วยการปรับรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ให้น่าสนใจ ในขั้นตอนนี้จึงเป็นการอาศัยสื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) เป็นเสาหลักในการสื่อสารและถ่ายทอดภูมิปัญญาและใช้สื่อใหม่เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์และพัฒนาคุณค่าและมูลค่าของขนมไทย โดยยังคงมีผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ส่งสารและมีสมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน เป็นผู้รับสารหลัก ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการต่อยอดสู่การสืบสานและพัฒนาในโอกาสต่อไป และเป็นกระบวนการที่ชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อยให้ความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ขนมไทยของชุมชน และทำให้เกิดความตระหนักในเรื่องสุขภาพของผู้บริโภค จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลงขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อย สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการประยุกต์/แก้ไขคัดแปลงขนมไทยของชุมชน
ท่องเที่ยวไทรน้อย

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
- ผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ ชาวบ้านด้านขนม ไทยประเภทต่างๆ	- การพัฒนาคุณค่า และมูลค่าของขนม ไทย - ความแปลกใหม่ - ความน่าสนใจ และความสวยงาม ในรูปลักษณ์ของ ผลิตภัณฑ์	- สื่อวัตถุ - สื่อบุคคล - สื่อใหม่	- สมาชิกในชุมชน ที่สนใจ - กลุ่มเด็กและ เยาวชน	- เพิ่มมูลค่า ให้กับผลิตภัณฑ์ ขนมไทยของ ชุมชน - เกิดความ ตระหนักใน เรื่องสุขภาพของ ผู้บริโภค

1.2.5 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการสร้างใหม่

ขั้นการสร้างใหม่ นับเป็นปรากฏการณ์ในการพัฒนาคิดค้นและสร้างสรรค์การทำขนมไทยขึ้นมาใหม่ หากแต่ยังอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม เพิ่มความน่าสนใจ แต่ยังคงเอกลักษณ์ของความเป็นขนมไทยของชาวอยุธยาเจกเช่นเดิม

ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนของการสร้างใหม่อย่างน่าสนใจ โดยมีผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน และสมาชิกกลุ่ม เป็นผู้ส่งสารร่วมกัน เพื่อที่จะพัฒนาคิดค้นและสร้างสรรค์ขนมไทยในรูปแบบใหม่ๆ ด้วยการนำขนมฝอยทอง มารังสรรค์ให้เป็นชุดขนมมงคลในตัวเอง โดยทำเป็น ฝอยทอง ฝอยเงิน ฝอยนาค ตัวเส้นฝอยยังคงกระบวนการทำตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม ส่วนการรังสรรค์ให้เป็นสีเงิน และเป็นสีนาค มีการเพิ่มกรรมวิธีเข้าไป โดยฝอยเงินจะเปลี่ยนจากการใช้ไข่แดง มาเป็น น้ำคั้นไข่ (ส่วนที่อยู่ก้นไข่) ซึ่งเมื่อทำออกมาจะได้เป็นเส้นฝอยที่มีสีขาวออกเงิน สวยงาม ส่วนฝอยนาค เส้นฝอยจะผสมด้วยสีจากธรรมชาติตามภูมิปัญญา โบราณคือ ฝาง ก็จะได้สีออกแดงหม่นๆ คล้ายสีนาค

ภาพที่ 4.10 ขนมฝอยทอง ฝอยเงิน ฝอยนาค การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการสร้างใหม่

“...ทางกลุ่มเราก็ได้คิดอยากจะลองทำอะไรใหม่ๆ คุบ้าง เพื่อให้ขนมของเราน่าสนใจ และก็ริเริ่มทำเป็นเจ้าแรก อย่างฝอยทอง เราก็ได้ลองคิดลองทำกันออกมา คุยกันว่าทำเป็นสาม กษัตริย์เป็นเงิน ทอง นาค แต่เราก้ยังไม่ได้นำมาทำอย่างเต็มตัว แค่วาดลอง แล้วก็พักไป หรือทำเมื่อมี คนสนใจสั่ง...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ตัวขนมฝอยเงิน ฝอยทอง ฝอยนาค นี้ มีวิธีการทำเหมือนฝอยทองปกติ เพียงแต่เรา ใช้ส่วนผสมที่เพิ่มเติมขึ้นมาคือ ตัวฝอยเงิน จะใช้ส่วนที่เป็นน้ำค่างไข่ เพื่อให้ได้สีออกมาขาวใส เหนียวนุ่ม ส่วนฝอยนาคก็จะใช้สีผสมอาหาร หรือสีจาก สมุนไพร เช่น ฟาง มาช่วย เป็นการทดลอง ทำดูก็ได้ผลดี...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

จะพบว่าการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนนี้ เมื่อวิเคราะห์ตามหลักองค์ประกอบ ของการสื่อสารจะพบว่า สื่อผลิตภัณฑ์ยังคงเป็นสื่อที่มีบทบาทเป็นเสาหลัก ผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือผู้นำ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และสมาชิกกลุ่ม ยังคงแสดงบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่ลงมือ สร้างสรรค์ขนมใหม่ โดยมีกระแสตอบรับจากนักท่องเที่ยวและกลุ่มลูกค้า ซึ่งเป็นผู้รับสาร เป็นเครื่องยืนยันถึงความสำเร็จในการรังสรรค์ขนมไทยรูปแบบใหม่ขึ้นมา รวมถึงการเป็นผู้ที่จะ ถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อการผลิตซ้ำหรือสืบทอดได้เป็นอย่างดี ในส่วนของสาร คือตัวขนมฝอยทอง ฝอยเงิน และฝอยนาค เป็นส่วนที่ยังสามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่น และพัฒนาต่อไปได้อีก รวมถึง กรรมวิธี และส่วนประกอบที่ใช้ในการทำขนม เพื่อให้เกิดความลงตัวมากที่สุดและเป็นการสร้าง

ความต่างความแปลกใหม่และเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ขนมไทยของชุมชนอย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยยังมีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นนี้ไม่ต่อเนื่องมากนักเมื่อเทียบกับกระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิต การอนุรักษ์ และการประยุกต์

จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการสร้างใหม่ในเรื่องขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการสร้างใหม่ในเรื่องขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
- ผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านด้านขนมไทยประเภทต่างๆ	- ตัวขนม - กรรมวิธี - ส่วนประกอบเพื่อ	- สื่อวัตถุ/ ผลิตภัณฑ์ - สื่อบุคคล	- นักท่องเที่ยว - กลุ่มลูกค้า	- เกิดการปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นและพัฒนาได้
- สมาชิกกลุ่ม	การรังสรรค์	- การผลิตซ้ำ		อย่างต่อเนื่อง - สร้างความต่าง ความแปลกใหม่ และเพิ่มมูลค่า ให้กับผลิตภัณฑ์ ขนมไทยของ ชุมชน

ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ชุมชนมีฐานคิดในการพัฒนาร่วมกันว่า 1) ต้องไม่ซ้ำกับใคร เพราะหากซ้ำความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์จะหมดไปทันที 2) ต้องไม่ลงทุนมาก การทำงานบนฐานของวัฒนธรรม สิ่งที่ถูกนำมาใช้เป็นทุนมิใช่ตัวเงิน หากแต่เป็นภูมิปัญญาโบราณที่สั่งสมมา เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่ถูกเรียกว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ซึ่งพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิความรู้เหล่านั้นสู่คนรุ่นต่อไป และ 3) ต้องไม่ผูกมัด กล่าวคือ ภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถที่จะถ่ายทอดสู่คนรุ่นลูกหลานในชุมชนสามารถที่จะปรับเปลี่ยนในส่วนที่เป็นเปลือกนอก หรือกระพี้ก็ได้ เพื่อให้เหมาะสมตามยุคสมัยได้สืบไป

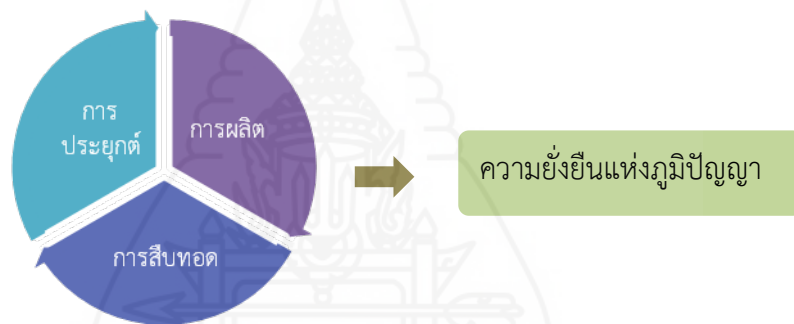
“...ในการพัฒนามีสามสิ่งที่เราต้องเข้าใจตรงกัน และตระหนักไว้ร่วมกันว่า หนึ่งเราต้องไม่ทำอะไรที่ซ้ำกับที่อื่นๆที่เขาทำกันมาแล้ว สองสิ่งที่เราทำต้องไม่ลงทุนมาก และทุนที่ใช้ไม่ใช่ตัวเงินแต่เป็นทุนที่เป็นองค์ความรู้ และสามเราต้องไม่ผูกมัดให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นหยุดลงที่ใครคนใดคนหนึ่ง ต้องสามารถสืบทอดต่อไป..”

(นายชูเกียรติ บุญมี, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2560)

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยในแต่ละขั้นตอน เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน กับสมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน นักท่องเที่ยวและลูกค้า ในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมาของขนมไทย โบราณ การคัดเลือกวัตถุดิบ สูตรและวิธีการทำ และเทคนิคที่สำคัญที่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ โดยมีสื่อที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ สื่อบุคคล (ผู้นำ/ปราชญ์ชาวบ้าน) สื่อกิจกรรม (การลงมือทำขนม) สื่อใหม่ (อินเทอร์เน็ต) สื่อประเพณี (เทศกาล งานบุญและประเพณีต่างๆ) และสื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) ซึ่งสื่อแต่ละประเภทได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของตัวเอง และเมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะพบว่า ผู้ส่งสาร (ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน) มีบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่เป็นผู้ทำหน้าที่หลักตลอดทั้งกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา กล่าวคือ ตั้งแต่การผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู ไปจนถึงการประยุกต์ และการสร้างใหม่ โดยผ่านสื่อและช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) การลงมือปฏิบัติและสร้างสรรค์ขนมไทย ทั้งในรูปแบบและวิธีเดิมและรูปแบบใหม่ ผ่านวิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและทดลองทำ และใช้การแลกเปลี่ยนกันสอนและถ่ายทอดในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัด เพื่อให้เกิดการต่อยอดในผลิตภัณฑ์โดยมีสมาชิกในชุมชน นักท่องเที่ยว กลุ่มเด็กและเยาวชน และกลุ่มลูกค้า เป็นผู้รับสารและเป็นกลุ่มที่จะร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อการผลิตซ้ำในด้านขนมไทยต่อไปในส่วนของสารประกอบไปด้วย องค์ความรู้ กระบวนการทำ เทคนิควิธีที่เป็นภูมิปัญญาโบราณ การคัดเลือกวัตถุดิบ ส่วนประกอบ การพัฒนาคุณค่าและมูลค่าของขนมไทย ความแปลกใหม่ที่น่าสนใจ และความสวยงามในรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ รวมถึง ตัวผลิตภัณฑ์ขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ และเป็นส่วนที่ยังสามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่น และพัฒนาต่อไปได้อีก

อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาทั้ง 5 ขั้นตอน ผู้วิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยให้ความสำคัญกับขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือกระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิต ขั้นอนุรักษ์หรือสืบทอด และขั้นการประยุกต์ เป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาของชุมชน

กระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิตเป็นขั้นตอนที่มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งทำหน้าที่ในการนำภูมิปัญญาด้านการทำขนมไทยของชุมชนอันเป็นเนื้อหาสาระที่สำคัญมาเข้าสู่กระบวนการผลิต โดยผ่านการสอน การสาธิต และการให้ทดลองทำ ส่วนกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นการอนุรักษ์หรือสืบทอด ผู้ส่งสารยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว โดยมีสมาชิกในชุมชน เด็ก/เยาวชน และนักท่องเที่ยวเป็นผู้รับสาร พร้อมกับทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารต่ออีกทางหนึ่งในลักษณะของการได้เป็นผู้ร่วมอนุรักษ์หรือสืบทอดภูมิปัญญา สำหรับการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นการประยุกต์ เป็นขั้นตอนที่ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว ร่วมกับสมาชิกในชุมชน ได้ร่วมกันปรับประยุกต์ เพื่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่าเพิ่มกับผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงความตระหนักในเรื่องสุขภาพของผู้บริโภคด้วย ซึ่งเป็น 3 กระบวนการหลักที่ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยใช้ในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน สรุปได้ดังภาพที่ 4.11

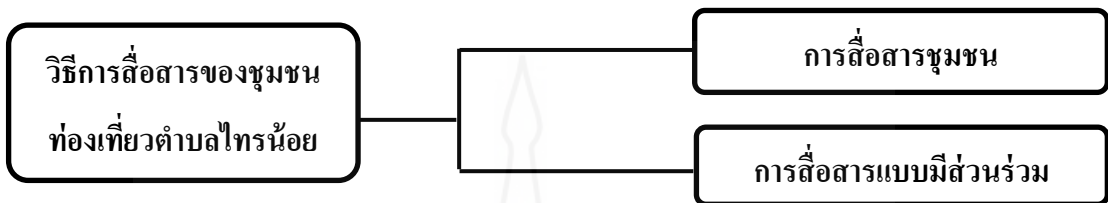

ภาพที่ 4.11 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

1.3 วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการแบบครบวงจร มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ สืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องขนมไทย และมีแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย การก่อตั้งชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันจากกลุ่มเล็กๆ ผลักดันและสร้างสรรค์กิจกรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นต้นแบบของนักพัฒนา และเปรียบเป็นแม่ทัพใหญ่ในการนำพาสมาชิกในชุมชนต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ จนประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับอย่างดียิ่ง จนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศในศาสตร์ด้านภูมิปัญญาขนมไทยโบราณ

จากการศึกษาพบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนที่น่าสนใจ กล่าวคือ ใช้การสื่อสารชุมชน และใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 4.12 วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

1.3.1 การสื่อสารชุมชน

ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีการสื่อสารชุมชนทั้งในระดับภายในชุมชน และระดับภายนอกชุมชน

1) การสื่อสารภายในชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม

(1) การสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย (นางมยุรี ศรีนาค) กับผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และสมาชิกกลุ่ม โดยพบว่าเป็นการสื่อสารในรูปแบบการพูดคุย ปรัชญาหรือ การวางแผนเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของกลุ่ม การนำภูมิปัญญาแบบโบราณมาประยุกต์ หรือปรับปรุงเพื่อให้น่าสนใจ ตลอดจนพูดคุย ปรัชญาหรือในเรื่องอื่นๆ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) และใช้การสื่อสารในแนวนอน(Horizontal Communication) เป็นหลัก เนื่องจากมักเป็นเรื่องของการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูล หรือการประสานงาน ตลอดจนการพูดคุยทั่วไปเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การที่มีบุคคลในชุมชนมาพบ พูดคุย และปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยอยู่เสมอ แสดงให้เห็นว่านางมยุรี ศรีนาค เป็นผู้ที่มีความสำคัญ และเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ มีจิตใจกว้างขวาง พร้อมให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่สมาชิกในชุมชนเป็นที่นับถือและยอมรับของชุมชนเป็นอย่างดี

“...อาจารย์มยุรี ท่านเป็นคนเก่ง มีความรู้ดี มีน้ำใจ ใครมีปัญหาเดือดร้อนมาก็จะเมตตา ยินดีช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาได้ตลอด...”

(เบญจา นันทเสน, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...ทุกคนในกลุ่ม เวลามีปัญหา ก็จะมาขอคำแนะนำ ความช่วยเหลือจากอาจารย์นี้แหละ ท่านก็ไม่เคยปฏิเสธเลย ช่วยทุกครั้ง...”

(นางจินดา สารพิช, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...ถ้าเรื่องไหนเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องด่วน ประธานก็จะนัดประชุมพิเศษทันที เพราะคิดว่าทุกปัญหาสำคัญเหมือนกัน ต้องได้รับการแก้ไขเหมือนกัน...”

(นายประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

(2) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม เป็นการสื่อสารในรูปแบบของการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน โดยเป็นการสนทนากลุ่ม และการประชุมในระดับผู้นำกลุ่ม และการประชุมสมาชิกในกลุ่ม รูปแบบการสื่อสารจึงมีทั้งที่ไม่เป็นทางการ และแบบเป็นทางการ (Informal and Formal Communication) และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอน (Horizontal Communication) และแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยส่วนใหญ่เป็นการสนทนาและการประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งในกรณีนี้นางมยุรี ศรีนาค จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสาร นอกจากนั้นเป็นการประชุมเพื่อต้องการการตัดสินใจร่วมกัน การอธิบายการทำงาน การปรับปรุงและพัฒนาสิ่งต่างๆ ในพื้นที่ การรับฟังปัญหาและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมถึงการประชุมเพื่อร่วมวางแผน กำหนดกฎ กติกาต่างๆ ของชุมชนร่วมกัน

“...เมื่อมีหน่วยงานราชการเข้ามาพูดคุยกับทางกลุ่ม หรือเวลาที่ประธาน ไปประชุมกับหน่วยงานข้างนอกมา ก็จะมานัดประชุมสมาชิกกลุ่ม เพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสารที่ไปรับรู้รับฟังจากราชการมาให้สมาชิกทราบ หรือถ้าต้องตัดสินใจ ประธานก็จะใช้ขอความคิดเห็น และข้อสรุปจากที่ประชุมกลุ่มเลย...”

(นายประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

“...บางที่ทำงานกัน ไปก็ไม่เข้าใจ เข้าใจไม่ตรงกัน คนนี้เข้าใจอย่างนี้ คนนั้นเข้าใจอย่างนี้ อาจารย์แดงท่านก็จะเรียกประชุมเลย แล้วก็อธิบายเลยว่าต้องทำอะไรบ้าง อย่างไร ...”

(นางสาวชนัญญา หนูสุ, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...อาจารย์แกเป็นคนเก่งอะเนอะ มีข่าวคราวอะไรมา แกก็ทำความเข้าใจ แล้วก็เรียกประชุมเพื่อสอนสมาชิก มาเล่าให้ฟัง พวกเราก็เรียนรู้จากแกหลายเรื่องแกจะเป็นคนลงมือลุยเอง ทำเองก่อน ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วพวกเราก็ค่อยทำตาม...”

(เบญจา นันทเสน, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...ทุกครั้งที่ประชุมกันก็จะคุยกันหลายเรื่อง มีทั้งวางแผน แก้ปัญหา และก็เล่าเรื่องต่างๆ ให้ทางกลุ่มฟังว่าจะมีงานอะไร ใครจะมาพัก โฮมสเตย์ก็คน บ้านใครต้องเตรียมรับนักท่องเที่ยว ต้องเตรียมอะไรบ้าง พอเสร็จงานก็จะประชุมกันอีกเพื่อสรุปว่าครั้งนี้มีปัญหาอุปสรรคอะไร ต่อไปต้องเตรียมการแก้ไขยังไงต่อไปต้องเพิ่มต้องลดอะไร ก็จะคุยกัน...”

(อัจฉรา นาคหล่อ, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

นางมยุรี ศรีนาค ผู้นำชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อยนับเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายในชุมชน เพราะเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล (To Inform) ผู้ให้ความรู้ (To Educate) ไปด้วยในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตามการสื่อสารของผู้นำชุมชน หากใช้การสื่อสารด้วยการพูดคุยเพียงอย่างเดียว แม้จะเป็นการสื่อสารแบบสองทางก็ตาม อาจไม่มีน้ำหนักในการได้รับความยอมรับอย่างเพียงพอ ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารในรูปแบบอื่นประกอบด้วย ดังจะพบว่านางมยุรี ศรีนาคเป็นผู้นำที่ “ลงมือทำ-ทำให้ดู” ก่อน เพื่อเป็นแบบอย่าง และเป็นผู้นำตัวอย่างในเรื่องของความมุ่งมั่นในผลสำเร็จ ไม่ย่อท้อ กล้าคิดกล้าทำ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

จากการสังเกตของผู้วิจัยและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องพบว่านางมยุรี ศรีนาค เป็นผู้ที่มีความคิดที่จะพัฒนาอยู่เสมอ และเป็นผู้นำที่เรียกได้ว่าเป็น “ผู้ให้” กล่าวคือ

- ให้โอกาสแก่สมาชิกในกลุ่มท่องเที่ยว และในชุมชน เช่น ให้โอกาสสมาชิกได้มาฝึกทักษะด้านการทำขนมไทย เพื่อให้มีวิชาชีพติดตัว ให้เวทีสำหรับเด็กๆ ในการแสดงความสามารถด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น ฟันดาบ กระบี่กระบอง มวยไทย เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมพร้อมๆ กับได้สืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยไปด้วย

- ให้ความรู้และให้อาชีพ โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านขนมไทยให้แก่สมาชิกในชุมชนที่สนใจ มีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ ฝึกฝน เพื่อให้เป็นอาชีพและมีรายได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยสมาชิกสามารถเลือกเรียนรู้ หรือฝึกฝนทำขนมที่ตนเองชอบ หรือถนัดได้ โดยไม่มีการบังคับ และยังนำพาสมาชิกไปเปิดประสบการณ์ใหม่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าการพูดคุยสนทนาในชุมชน หรือการประชุม เกิดขึ้นในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคลระดับกลุ่ม ซึ่งมีทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่

ต้องการนำมาพูดคุย ปรึกษาหารือกัน หรือจุดมุ่งหมายในการสนทนาว่าเพื่ออะไร เช่น เพื่อต้องการการตัดสินใจ เพื่อการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เป็นต้น

2) การสื่อสารภายนอกชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระดับบุคคล และการสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน มีรายละเอียดดังนี้

(1) การสื่อสารระดับบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำ หรือคณะกรรมการกลุ่ม หรือสมาชิกในชุมชน กับนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน โดยประเด็นของการสื่อสารมักเป็นเรื่องการสอบถาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอนหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำขนมไทย การสาธิตทดลองกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ชุมชนท่องเที่ยว ไทรน้อยมีข้อตกลงร่วมกันว่านักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวและพักโฮมสเตย์ของชุมชน จะต้องได้รับความรู้ได้แลกเปลี่ยนและสัมผัสวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนด้วย (Local Experience) โดยนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการทำขนมไทย เช่น ทองหยอด เม็ดขนุน ขนมหม้อแกง เป็นต้น ได้เรียนรู้ประโยชน์ของกะลาในการนำมาใช้นวดเพื่อสุขภาพ ได้ลงมือทำอิฐมอญด้วยมือตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านโบราณ และอีกหลากหลายกิจกรรมที่ชุมชนจัดเตรียมไว้รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งทุกกิจกรรมคือเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “สื่อกิจกรรม” ที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารภูมิปัญญาด้วย ดังนั้นการสื่อสารในระดับบุคคลนี้ ไม่ได้จำกัดการทำหน้าที่เพียงแต่ผู้นำชุมชนเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มทุกคน

“...เมื่อมีคณะนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมกลุ่มของเรา สิ่งแรกที่เราต้องทำคือต้องจัดให้มีการบรรยายสรุปเกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มของเรา ถ้ามากลุ่มเล็กๆ ก็คุยแบบล้อมวงกัน ไม่เป็นทางการมาก แต่ถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ ก็ต้องเพิ่มความเป็นทางการมากขึ้น ต้องใช้เวลามากขึ้น...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...ประธานจะเป็นคนเล่าเรื่อง ให้ข้อมูลชุมชน เพื่อแนะนำนักท่องเที่ยวว่าบ้านเรามีอะไรบ้าง นักท่องเที่ยวมาบ้านเราต้องได้ความรู้กลับไป แล้วก็สอนเองด้วยบางที...”
(ประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...อาจารย์แดงท่านจะให้ปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญขนมแต่ละประเภทสาธิตทำให้นักท่องเที่ยวดูอย่างกะลาที่ป้าจะเป็นคนแนะนำเอง ทุกคนต้องช่วยกันได้มาบ้านเราก็จะได้ลงทำทุกคน ได้ความรู้กลับไปทุกคน อาจารย์แดงท่านมีความตั้งใจแบบนั้น...”
(เบญจา นันทเสน, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...เป็นการท่องเที่ยววิถีรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ได้มีโอกาสในการทดลองทำขนมไทยที่ชื่นชอบ ได้เรียนรู้วิธีการทำที่เป็นภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมสมัยอยุธยา ได้รู้ว่าจะมาเป็นขนมอร่อยๆ ที่ทำให้เราได้ทาน มันมีที่มาอย่างไร ทำอย่างไร สนุกมา และถือว่าเป็นการเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับตัวเองด้วย...”

(สัมภาษณ์นักท่องเที่ยว, 22 มิถุนายน 2560)

ภาพที่ 4.13 นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมและทดลองทำขนมไทย

(2) การสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน การสื่อสารในระดับนี้ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ และผู้นำชุมชนจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ เป็นผู้ส่งสารในกรณีการให้ข้อมูลแก่กลุ่ม องค์กร หน่วยงานภายนอก และเป็นผู้นำนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ มาและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ บทบาทของผู้นำในกรณีนี้จึงเป็นเสมือนศูนย์ข้อมูลของชุมชนด้วย ส่วนการเป็นผู้รับสาร หมายถึงการเป็นผู้รับนโยบายจากหน่วยงานภายนอกมาสู่การปฏิบัติโดยกลุ่ม สำหรับรูปแบบการสื่อสารในระดับนี้มักเป็นการประชุมอย่างเป็นทางการและใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง เช่นเดียวกัน

“...เวลาไปประชุมกับหน่วยงานภายนอกมา พอมาถึงก็ต้องมานัดประชุมกลุ่มของเราว่า วันนี้มีเรื่องอะไรใหม่ๆ มีงานอะไรที่ทางการเค้ามอบให้เราทำมีโครงการอะไรจะมาลงให้ที่กลุ่มของเรา และพวกเราต้องเตรียมทำอะไรกันบ้าง ก็จะเล่าให้สมาชิกฟัง และก็มีมอบหมายหน้าที่กันไป...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...บางทีเวลาไปประชุมกับจังหวัด เราก็ต้องเตรียมข้อมูล ปัญหาอุปสรรคไป รายงานให้กับทางจังหวัดเขาฟัง ให้เขารับรู้ปัญหาบ้าง หรือบางทีก็ไปเสนอความต้องการของกลุ่ม ว่าตอนนี้เราต้องการอะไร เพื่อมาพัฒนาของกลุ่มของเรา จะต้องทำอะไรบ้างที่จะแก้ปัญหาดังนี้ได้ อะไรประมาณนี้...ส่วนใหญ่ก็จะเป็นทางการทุกครั้งเวลาไปประชุมแบบนี้...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมชุมชน การสื่อสารการตลาด โดยดำเนินการในหลายรูปแบบ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น ในกรณีการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ มักจะใช้สื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลัก ได้แก่ การออกร้านจัดแสดงผลผลิตภัณฑ์ชุมชนในโอกาสต่างๆ เช่น งานท่องเที่ยววิถีไทย งานอุ่นไอรัก งานประเพณี และรับเชิญจากส่วนราชการ และภาคเอกชนในโอกาสต่างๆ นอกจากนี้ยังใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน และสื่อสิ่งพิมพ์เช่น แผ่นพับ เป็นต้น

“...เรามีการประชุมกลุ่มสมาชิกเป็นประจำทุกไตรมาส หรือตามความเหมาะสม เพื่อรายงานผลการดำเนินงานชี้แจงรายรับ-รายจ่าย และสรุปปัญหา-อุปสรรคในการดำเนินงานรวมทั้งเปิดเวทีสะท้อนปัญหาจากนักท่องเที่ยว เพื่อหาทางแก้ไขร่วมกัน...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...เวลาที่ไปประชุมกับจังหวัด หรือส่วนราชการอื่นๆ ก็จะรับนโยบายมา แล้วก็ต้องมาแจ้งสมาชิกเค้าได้ทราบกันว่าจังหวัดจะจัดงานนะ เค้าขอความร่วมมือมาให้เราทำโน่นนี่นั่นเราก็มาคุยกัน มาระดมสมองร่วมกันว่าเราจะเอาอะไรไปร่วมงานจะเสนออะไร จะทำอะไรใครจะไปบ้าง เช่น ล่าสุดนี่ก็งานอุ่นไอรัก งานท่องเที่ยววิถีไทย เราก็ไปออกร้านร่วมกับทางจังหวัดเขา...”
(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...เทศบาลก็เข้าไปร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนกับทางกลุ่มอย่างต่อเนื่อง อย่างถ้ามีวาระที่ต้องจัดงานใหญ่ หรืองานประเพณี งานประจำปี ทางชุมชนก็จะประสานมาบ้าง แต่ทางเราก็มีหน้าที่หลักช่วยสนับสนุนอยู่แล้ว เช่น ช่วยทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชน ทำป้าย ไปติดตั้งให้ก็จะช่วยๆกัน...”

(นายชูเกียรติ บุญมี, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2560)

ภาพที่ 4.14 สื่อประชาสัมพันธ์ชุมชน

สรุปได้ว่าในการสื่อสารแต่ละเรื่อง/กิจกรรมนั้นจำเป็นต้องปรับวิธีการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทที่เกี่ยวข้องสอดคล้องตามประเด็นของการสื่อสาร รวมทั้งเงื่อนไขบางประการที่เป็นข้อจำกัดเช่น บางโอกาสจำเป็นต้องใช้วิธีการสื่อสารด้วยการประชุมอย่างเป็นทางการ บางโอกาสอาจใช้เวทีสนทนากลุ่มย่อย หรือบางครั้งอาจเป็นเพียงวงสนทนาเล็กๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเท่านั้น ดังนั้นการประชุมจึงเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ รับทราบข้อมูลข่าวสาร รับทราบปัญหา พร้อมทั้งร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนดำเนินไปอย่างประสบความสำเร็จซึ่งชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยก็ได้ใช้ทั้งการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคล เวทีสนทนากลุ่มย่อยและและกลุ่มใหญ่ รวมถึงการประชุมแบบเป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหาสาร เป้าหมายในการสื่อสาร และวาระความจำเป็นเร่งด่วน เป็นสำคัญ โดยใช้สื่อที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อกิจกรรม สื่อประเพณี สื่อวัตถุ สื่อการแสดง สื่อดิจิทัลและสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 การวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

ประเภทการสื่อสาร	ระดับการสื่อสาร	วิธีการสื่อสาร	รูปแบบการสื่อสาร
การสื่อสารภายใน ชุมชน	บุคคล	- พุดคุยปรึกษาหารือ - สนทนากลุ่มเล็กๆ	- ไม่เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
	กลุ่ม	- สนทนากลุ่ม - ประชุม	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง
การสื่อสารภายนอก ชุมชน	บุคคล	- พุดคุย แลกเปลี่ยน - สอน/ถ่ายทอด - ร่วมกิจกรรม/ทดลอง - สาธิต	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
	กลุ่ม/องค์กร/ หน่วยงาน	- ประชุม	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง

1.3.2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

“...เราดำเนินการในรูปคณะกรรมการ และเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยให้สมาชิกร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมที่แตกต่าง ร่วมคิด ร่วมรับรู้ ร่วมจัดกิจกรรม มีการประสานงานกับกลุ่มต่างๆ ในการจัดกิจกรรม และส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายในการทำกิจกรรมร่วมกัน...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...สมัยทำท่องเที่ยวใหม่ๆ ประธานแก็จะเป็นคนบริหารจัดการเองเกือบทั้งหมด ด้วยความที่แก็เป็นครุมาก่อน ชาวบ้านก็เ่ว้ใจให้แก็เลย พอระยะหลังกลุ่ม เริ่มเป็นรูปร่างชัดเจนเป็นระบบ แก็ก็เริ่มให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมมาก ขึ้น แบบค่อยเป็นค่อยไป...”

(ประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2560)

ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักคิดว่าการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือ

และการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชนทุกระดับ เพราะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงนโยบาย แนวทางการดำเนินงาน การปฏิบัติ จนนำไปสู่ความเชื่อมั่นและความมั่นใจในกิจกรรมของชุมชนที่ชุมชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นมา ทำयที่สุดนำไปสู่ความภาคภูมิใจในผลงานที่สมาชิกทุกคนได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์และผลักดันจนเป็นรูปธรรม และประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม

ขณะเดียวกันการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมยังเป็นการเปิดพื้นที่ในการนำเสนอเรื่องราว กิจกรรมของชุมชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และยังช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชนรวมทั้งสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในด้านการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลดังนี้

1) การร่วมคิด ร่วมวางแผน เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ“ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” ว่าภายใต้บริบทชุมชน การบริหารจัดการควรเป็นอย่างไร เวทีในการร่วมคิดมักเริ่มต้นด้วยการร่วมวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการจนเริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงเริ่มมีระบบการร่วมคิดที่เป็นทางการมากขึ้น ในระยะร่วมคิดนี้ทิศทางสื่อสารจะเป็นแนวอ่อนเป็นหลักในการร่วมคิดร่วมวางแผน จะเป็นการเปิดเวทีให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมสนทนาเสนอแนวคิด วางแผนในการจัดกิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชนการสืบค้นภูมิปัญญาด้านขนมไทยและการสืบค้นปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญขนมไทยประเภทต่างๆ ให้มาร่วมกิจกรรมด้วยกัน ตลอดจนเปิดพื้นที่สำหรับเครือข่ายกิจกรรมกลุ่มอื่นๆ ได้เข้าร่วมวางแผน/จัดรูปแบบกิจกรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในชุมชน บนพื้นฐานของการนำสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาโบราณมาสืบสานต่อและปรับประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

“...กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มขนมไทย กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้น มันเริ่มมาจากปัญหาปากท้องของพวกเรา เพราะฉะนั้นเราจึงต้องให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาาร่วมกัน ตอนแรกเราประชุมกันบ่อย เพื่อช่วยกันคิดหาทางแก้ปัญหาของชุมชน คุยกัน ร่วมกันคิดจนผลักดันเป็นรูปร่างขึ้น ก็เพราะการมีส่วนร่วมนี้แหละ เรามาคิดร่วมกันว่าบ้านเรามีอะไรดี มีความโดดเด่นเรื่องอะไร ถกกันจนได้ข้อสรุปตรงกันว่าเรามีภูมิปัญญาขนมไทยที่เก่าแก่ และมาชื่อเสียง ก็เลยมาร่วมตกลง วางแผนกันว่าเราจะสร้างกลุ่มขนมไทย จากนั้นก็เริ่มดำเนินการกันมาแบบใครถนัดอะไรก็ทำอันนั้นแล้วก็ให้สอนกันและกันจนทำกันเป็นทุกคน เธอสอนฉัน ฉันสอนเธอ...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...แรกๆ ก็คุยกันวงเล็กๆ มีแต่รุ่นพี่ๆ ยายๆ นี่แหละ ตอนหลังวงใหญ่ขึ้น เพราะมีคนสนใจมาร่วมกลุ่มมากขึ้น พอประชุมคุยกันทุกคนก็ได้ช่วยกันคิดว่าจะทำอะไรกัน ทำยังไงใครช่วยอะไรได้ก็เอาอันนั้นไปทำ...”

(บุญส่ง จันทร์สว่าง, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

2) การร่วมกำหนดนโยบาย ในขั้นตอนนี้ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาของชุมชนเองสำหรับใช้ปฏิบัติร่วมกัน และเป็นการกำหนดเนื้อหา“สาร” ซึ่งเป็นนโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลงหรือแนวปฏิบัติร่วมกันสำหรับสมาชิกในกลุ่ม และในชุมชนได้ยึดถือและใช้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้อยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกัน

“...เรื่องกฎ ระเบียบ ข้อตกลงของกลุ่ม เป็นเรื่องสำคัญไม่ประชุมไม่ได้เลย ทุกคนต้องมาร่วมกันคิด มาช่วยกันกำหนด เพื่อจะได้รับรู้ร่วมกัน และเอาไปปฏิบัติเหมือนกัน ใครจะมาบอกว่าไม่รู้ไม่ได้เลย...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...ตอนกำหนดกติกากัน ประธานก็จะเรียกสมาชิกทุกคนมาประชุมร่วมกันมาคุยกัน ช่วยกันคิดว่าเราจะทำอะไร ห้ามทำอะไร ทำผิดกติกาแล้วจะต้องโดนลงโทษยังไง ให้ทุกคนช่วยกันคิด...”

(ประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

3) การร่วมดำเนินการ เป็นขั้นของการลงมือปฏิบัติ และการเปิดพื้นที่สำหรับการลงมือทำ ซึ่งเป็น “ช่องทางการสื่อสาร” ที่สำคัญ ที่จะทำให้งิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนเกิดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยในขั้นร่วมดำเนินการนี้ ช่องทางการสื่อสารสามารถมีได้หลากหลาย เช่น การสอนทำขนมไทยให้แก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อเตรียมผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป การสาธิตการทำขนมไทยให้นักท่องเที่ยวได้ชม และได้ร่วมลงมือทำ การออกร้านจัดแสดงผลผลิตภัณฑ์ชุมชนในเวทีและโอกาสต่างๆ เป็นต้นซึ่งสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เป็นอย่างมาก เพราะทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องทำตามความถนัด และตามบทบาทของตนเอง

“...ทุกคนมีหน้าที่ของตัวเอง และต้องรับผิดชอบต่อนหน้าที่ เพราะถือว่าเราทำงานร่วมกัน อย่างหนูต้องวิ่งหลายเรื่องทั้งช่วยเรื่องประสานงาน ช่วยทำงาน และเวลาไปออกร้าน จัดแสดงสินค้า หนูก็จะไปร่วมทุกครั้ง บางคนไม่ได้ทำงาน ก็มีบ้านพัก โฮมสเตย์ก็ร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวไป...”

(อัจฉรา นาคหล่อ, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

4) การร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” เช่นเดียวกับขั้นร่วมคิดซึ่งในการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์จะดำเนินการร่วมกันและมีการจัดสรรอย่างเป็นธรรม และมาจากความเห็นพ้องต้องกันทุกฝ่าย

“...การจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่สมาชิก พวกเราก็จะใช้การประชุมร่วมกัน กำหนดร่วมกันว่าจัดสรรอย่างไร เท่าไหร่ เอาจุดที่ทุกคนพอใจ แต่ก็ต้องให้ปันส่วนไว้สำหรับส่วนกลาง เพื่อเป็นค่าบริหารจัดการ พัฒนาสมาชิก เช่น พาไปดูงาน พาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ ค่าน้ำค่าไฟ ค่าวัสดุอุปกรณ์ และก็เป็นทุนสำหรับจัดหาวัตถุดิบมาทำขนม มาซื้ออุปกรณ์ที่จำเป็น ทุกคนก็เข้าใจ และก็ร่วมกันกำหนดก็จะไม่มีปัญหาตามมา...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...ตรงนี้ไม่ค่อยมีปัญหาเลย เพราะเรามีการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันตั้งแต่ต้นทุกคนมาร่วมกันกำหนดสัดส่วนเองว่าจะให้ปันผลประโยชน์คืนเท่าไหร่ เข้าส่วนกลางเท่าไหร่ และยังมีสวัสดิการอื่นๆ อีกที่สมาชิกร่วมกันเสนอ...”

(ประทีป ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

5) การร่วมติดตามประเมินผล สำหรับสมาชิกกลุ่ม/ชุมชน จะมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” ที่มาร่วมรายงานปัญหาชี้แจงผลการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหา สำหรับกรณีนักท่องเที่ยว จะมีบทบาทในฐานะ “ผู้รับสาร” ซึ่งเป็นผู้ที่สะท้อนความรู้สึกความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรม หรือต่อการร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยแสดง “ปฏิกิริยาโต้กลับ” (Feedback) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแก้ไขต่อไป เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยอีกทางหนึ่งด้วย

“...อย่างที่บอกตอนต้นว่า ทุกครั้งหลังจากที่นักท่องเที่ยวกลับ เราจะเรียกประชุมสมาชิกทันที เพื่อสรุปปัญหาทันทีว่าการต้อนรับนักท่องเที่ยวครั้งนี้ มีปัญหาอะไรบ้าง จะต้องแก้ไข

ยังง ใ อะไรที่นักท่องเที่ยวดำหนึ หรือบ่นมา เราก็เอามาปรับปรุง แก้ไขร่วมกัน อะไรที่เขาชมเราก็เอามาบอกต่อกัน เป็นกำลังใจให้กันในการทำงานร่วมกัน...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...พอเราแจ้งปัญหาไป ตอนประชุมกันทุกคนก็จะช่วยกันคิด ออกความเห็นว่าจะแก้ไขยังง ใ ได้ หลายคนเจอปัญหาเหมือนกันก็แก้ไปด้วยกันเลย ช่วยกันคิดอาจารย์แดงแกก็จะคอยช่วยสรุปให้...”

(นางรำพึง อรรถนัทร, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

“...พี้นะมองว่าความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวนั้นสำคัญมาก เพราะเป็นเหมือนกระจกที่ส่องเราเข้ามาใช้บริการดีหรือไม่ดี มาชมขมนมเรา อร่อยหรือไม่อร่อย เค้านี้แหละเป็นคนที่ทำให้เราพัฒนา ที่ถึงต้องเอาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวนั้นมาบอกกล่าวมาแจ้งให้สมาชิกรับรู้ เราก็จะแก้ไขปรับปรุงกันให้ถูกจุด...”

(มยุรี ศรีนาค, สัมภาษณ์, 17 มิถุนายน 2560)

“...ทำบ้านพักโฮมสเตย์ ก่อนนักท่องเที่ยวลบก็จะให้เค้าเขียนความคิดเห็นไว้ใน สมุดเยี่ยม ซึ่งทุกบ้านจะมีบ้านละเล่ม พอเค้ากลับไปเราก็จะเอาประเด็นที่เค้าทิ้ง ชม ทั้งเสนอ หรืออาจจะมึค่านะนำให้ปรับปรุงเรื่องนี้ เรื่องนั้น ก็จะเอามาแจ้งกัน ตอนประชุมหลังเสร็จงาน...”

(นางรำพึง อรรถนัทร, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยดำเนินการอยู่ เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวคิดของการสื่อสารในกระบวนทัศน์ทางเลือกใหม่ในการพัฒนา ที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลาย เน้นการแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารและการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) สรุปได้ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 การวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร	การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ผู้ส่งสาร	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมคิด ร่วมวางแผน - ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ - ร่วมติดตามประเมินผล 	<ul style="list-style-type: none"> - สืบค้นภูมิปัญญา - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น - วางแผนบริหารจัดการ - ออกแบบกิจกรรม - กำหนดส่วนแบ่งที่เป็นธรรม - รับผลประโยชน์ร่วมกัน - ชี้แจงผลการดำเนินงาน - รายงานปัญหา - ร่วมแก้ไขปัญหา
สาร	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมกำหนดนโยบาย 	<ul style="list-style-type: none"> - กำหนดนโยบาย - จัดทำข้อตกลง กติกา มาตรการ
ช่องทางการสื่อสาร	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมดำเนินการ 	<ul style="list-style-type: none"> - สอน/สาธิตทำขนมไทย - ทดลองทำ - ออกร้านแสดงสินค้า - จัดทำข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์
ผู้รับสาร	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมติดตามประเมินผล 	<ul style="list-style-type: none"> - สะท้อนความรู้สึก - แสดงความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

จากการที่สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสารนี้ ได้นำไปสู่ผล 5 ประการคือ

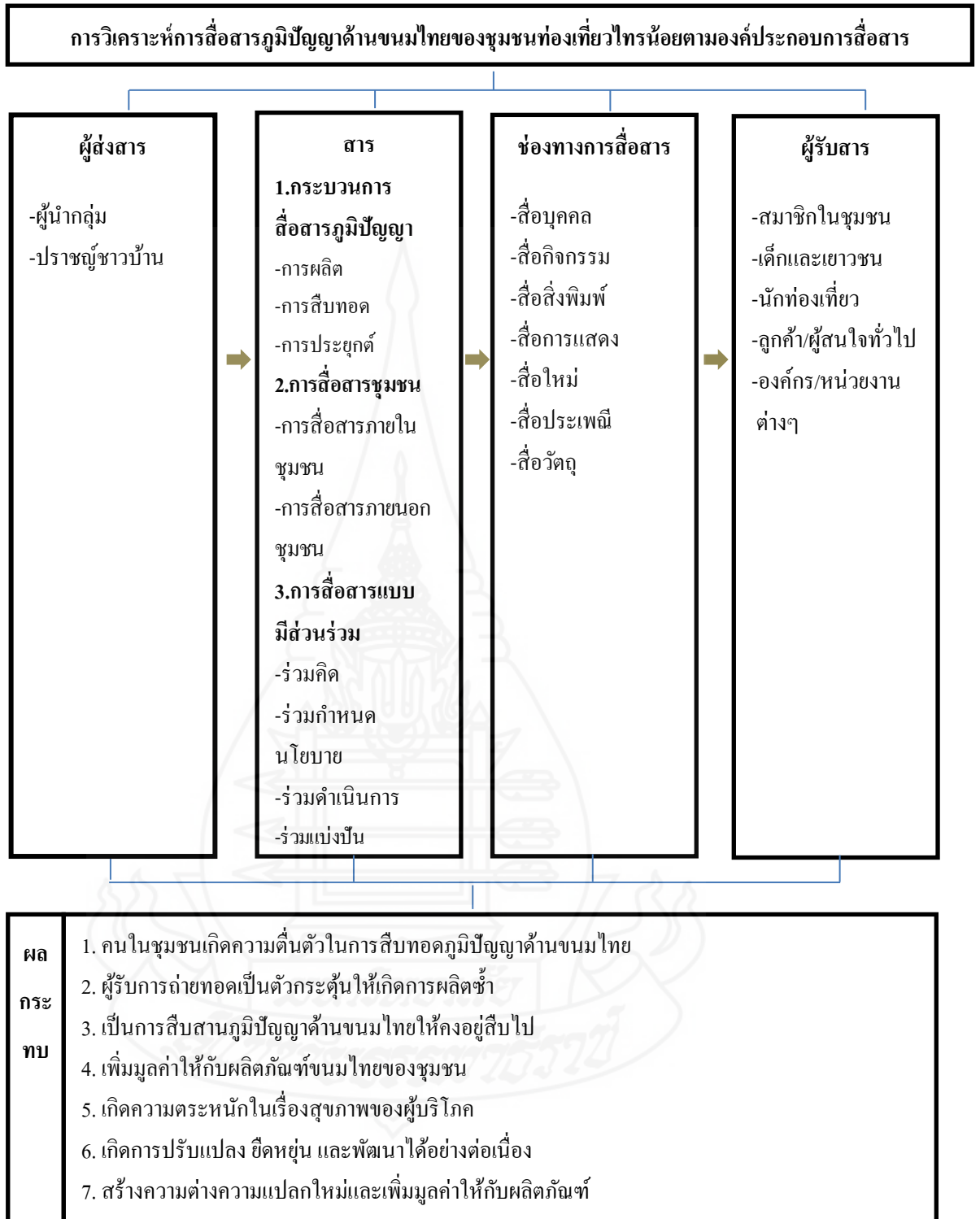
1.เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาขนมไทย และภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ของชุมชน

2. เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับสมาชิกในชุมชน เด็ก และเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาและเกิดการผลิตซ้ำ
3. เป็นการสร้างผู้ส่งสาร/ผู้ให้ข้อมูล ในชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผู้ส่งสารที่มีประสบการณ์ตรง
4. เกิดสัมพันธภาพที่ดีในชุมชน จากการที่ได้ร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและได้ร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยกัน
5. เกิดพลังในการพัฒนาและสานต่อองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนให้ยั่งยืนสืบไป

1.4 รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทย วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย และวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน ที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญา ที่ให้ความสำคัญในเรื่องการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ให้ความสำคัญกับการผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษาตั้งแต่ การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธี และขั้นตอนในการทำขนมไทย รวมทั้งให้ความสำคัญกับการประยุกต์/ดัดแปลง เพื่อเป็นการต่อยอดขนมไทย ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยหันมาใส่ใจในเรื่องสุขภาพและการเพิ่มมูลค่ามากขึ้น ส่วนวิธีการสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารชุมชน และสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิด วางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยมีการใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อการแสดง สื่อใหม่ สื่อประเพณี และสื่อวัตถุ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชน โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยวตลอดจนผู้สนใจทั่วไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญานี้สืบไป ดังภาพที่ 4.15

ภาพที่ 4.15 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อย
ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

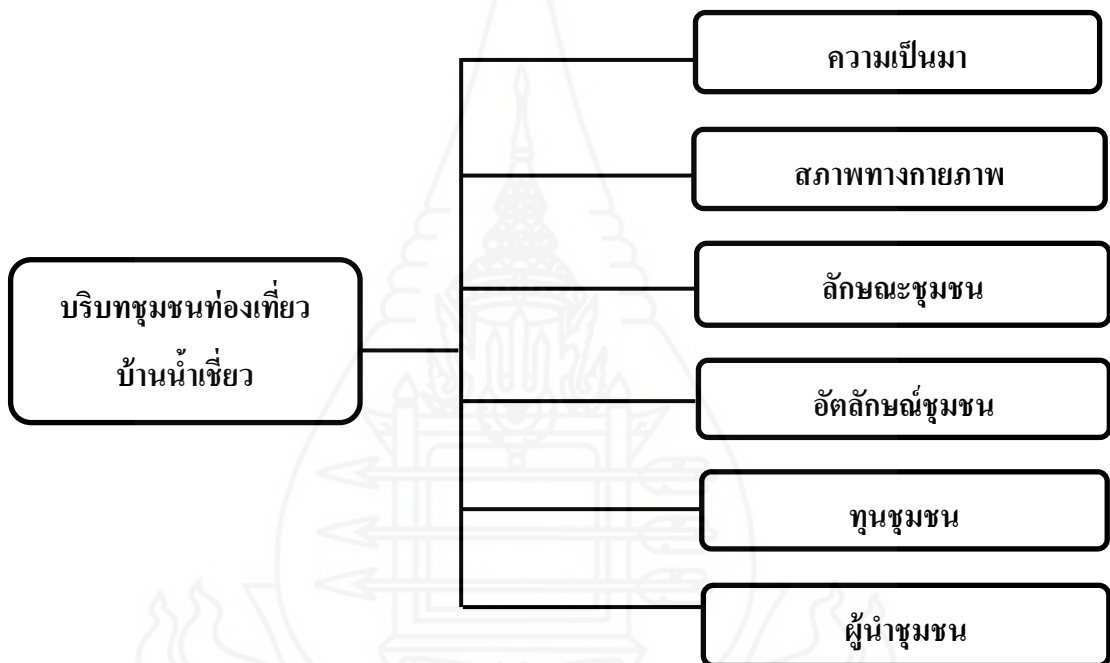
อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์การสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยว
ไทรน้อย ทั้งในด้านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาแล้ว พบว่าชุมชน
ท่องเที่ยวไทรน้อยมีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ชัดเจนและมุ่งเน้นให้ความสำคัญในการผลิต
การสืบทอด และการประยุกต์ โดยใช้การสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกรอบ
ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชน ท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

2.1 บริบทชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ในการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวมีผลการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย 1) ความเป็นมา 2) สภาพทางกายภาพ 3) ลักษณะชุมชน 4) อัตลักษณ์ชุมชน 5) ทุนชุมชน และ 6) ผู้นำชุมชน สรุปเป็นภาพที่ 4.16 ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.16 ประเด็นศึกษาบริบทชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ความเป็นมา

การจัดการท่องเที่ยวของบ้านน้ำเขียว ริเริ่มโดยเทศบาลตำบลน้ำเขียว โดยดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งทางเทศบาลตำบลน้ำเขียวเล็งเห็นว่าพื้นที่ในตำบลน้ำเขียวมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนและมีทรัพยากรธรรมชาติที่พร้อม และหลากหลายทั้งเรื่องของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน และสัตว์ป่าชายเลน นานาชนิด จึงได้ก่อสร้างศูนย์ศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนขึ้น โดยสร้างสะพานทางเดินเข้าสู่ป่าชายเลนและมีหอชมนกที่มีความสูง 12 เมตรเพื่อให้เยาวชนและคณะศึกษาดูงานได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งทำให้บ้านน้ำเขียวเริ่ม

มีบทบาทในการท่องเที่ยวที่ขยับมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นเพียงพื้นที่ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ และการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และเป็นทางผ่านเพื่อเดินทางไปยังเกาะช้าง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีชื่อเสียงของจังหวัดตราด

ภาพที่ 4.17 สะพานศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

เมื่อมีนักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาเยี่ยมชมและได้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวมากขึ้น ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว” และได้ร่วมประชุมหารือกันในการดึงศักยภาพและค้นหาเอกลักษณ์ของบ้านน้ำเชี่ยวออกมาเป็นจุดเด่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเทศบาลตำบลน้ำเชี่ยว และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เข้ามาให้ความรู้ คำแนะนำ และร่วมเป็นที่เล็งตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ดังปัจจุบัน

“...ต้องบอกว่าจุดเริ่มต้นเรามาจากเทศบาลที่เข้ามาเริ่มทำการท่องเที่ยว เพราะเห็นว่าพื้นที่ชุมชนเรามีศักยภาพ จากนั้นเราก็เริ่มรวมกลุ่มและพัฒนาเรื่อยมา ตอนแรกๆ จะมีเทศบาลมาคอยให้คำแนะนำ และให้เราได้เป็นผู้นำชม บรรยายบ้านของเราเอง แต่เราก็ยังไม่ค่อยเก่ง ไม่ค่อยรู้เรื่อง อพท. เห็นในศักยภาพของเรา จึงเข้ามาสอน ให้ความรู้แก่เรา และฝึกให้เราคิด วางแผน และบริหารจัดการได้เอง ในทุกๆ เรื่อง คือสร้างเราจากจุดเริ่มต้นที่เป็นศูนย์ จนทำให้เราเข้มแข็งอย่างทุกวันนี้...”

(สุรตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2560)

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เริ่มต้นพัฒนาตนเองจากการปรับปรุงบ้านพักอาศัยของตนเองให้เป็นโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างคืน โดยดำเนินการตามมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยและมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เพื่อรองรับการบริการนักท่องเที่ยวตามศักยภาพของชุมชน เช่น กลุ่มเรือเล็ก กลุ่มอาหารพื้นบ้าน กลุ่มจักสานงอบใบจาก กลุ่มผู้สื่อความหมายท้องถิ่น (กลุ่มมัคคุเทศก์) กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น และกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มย่อยภายใต้ “กลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว”

จากการรวมกลุ่มเล็กๆ ได้มีการพัฒนาและขยายกิจกรรมตามศักยภาพที่เพิ่มขึ้น และสามารถพัฒนาตนเองจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมาก และในปี พ.ศ. 2555 กลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว” และยังได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ประจำปี 2560 อีกด้วย

ภาพที่ 4.18 โล่รางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่นของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

หลังจากที่ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวได้ดำเนินกิจกรรมให้บริการด้านการท่องเที่ยวมาระยะหนึ่ง พบว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่สมาชิกและชุมชนได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนไม่ว่าจะประกอบอาชีพใด ก็สามารถเข้าร่วมให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้ด้วย เป็นการกระจายรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน รวมทั้งเป็นการเพิ่มโอกาสให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้มีเวทีในการแสดงออกซึ่งความสามารถที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็น

การแสดงเลิกลูก การเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่น ที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้เกิดความตระหนักและอนุรักษ์ทรัพยากรของธรรมชาติของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนให้หมดไป ทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหาลักขโมย ปัญหา น้ำเสียจากขยะที่ทิ้งลงในคลอง ซึ่งเมื่อทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเต็มรูปแบบแล้ว ชาวบ้านต่างก็เห็นความสำคัญและร่วมกันปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาให้เป็นชุมชนที่สะอาด ปลอดภัย และสมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

“...เมื่อก่อนชุมชนของเรามีกลุ่มคนที่ติดยาเสพติด และปัญหาลักขโมยก็เยอะแต่พอเราเริ่มทำการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรม ทุกคนมีงานทำ มีรายได้เสริม และเกิดความตระหนักว่า ถ้าบ้านเราสะอาด ใดๆ ก็อยากมาเที่ยวบ้านเรา จึงร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด ช่วยกันเก็บขยะที่อยู่ในน้ำกลุ่มที่ติดยาเสพติดก็เลิกยา หันมาร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มต่างๆ ปัญหาลักขโมย ก็หมดไปอย่างสิ้นเชิง ถึงขนาดจอดรถมอเตอร์ไซด์ไว้หน้าบ้าน โดยเสียบกุญแจรถไว้ ข้ามคืนรถก็ยังอยู่ปกติ...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2560)

“...เทศบาลมองเห็นในศักยภาพของชุมชนดี และด้วยความที่ชุมชนมีความโดดเด่นในหลายเรื่อง เราจึงนำการท่องเที่ยวมาลงที่บ้านน้ำเขียว ความโดดเด่นที่บอกก็เช่น มีทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างป่าชายเลนที่สมบูรณ์ เป็นชุมชน 2 ศาสนา 3 วัฒนธรรมและก็มีภูมิปัญญาที่น่าสนใจ ในการทำประมงพื้นบ้าน ทำข้าวเหนียวห่าน้ำ และที่มีชื่อเสียงก็คือ การสานงอบใบจาก คือทุกอย่างที่น้ำเขียวมีพร้อม...”

(สิริมาส ชำนาญช่วง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2560)

สภาพทางกายภาพ

ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดตราดประมาณ 8 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 14.15 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ป่าชายเลน 2,338 ไร่ มีคลองน้ำเขียวไหลผ่านกลางชุมชนลงสู่อ่าวไทยตำบลน้ำเขียวประกอบด้วย 4 หมู่บ้านได้แก่

หมู่ 1 ชุมชนบ้านท้ายเขา นางดวงรัตน์ ถนอมวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1

หมู่ 2 ชุมชนบ้านหนองใหญ่ นายสุชาติ ทศวิไล กำนันตำบลน้ำเขียว และ
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2

หมู่ 3 ชุมชนบ้านน้ำเขียว นายจ้อฟ้าอิช ถนอมวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3

หมู่ 4 ชุมชนบ้านท่าประคู้ นายมังก จันทนาดล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.หนองโสน อ.เมืองตราด จ.ตราด

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ่าวไทย

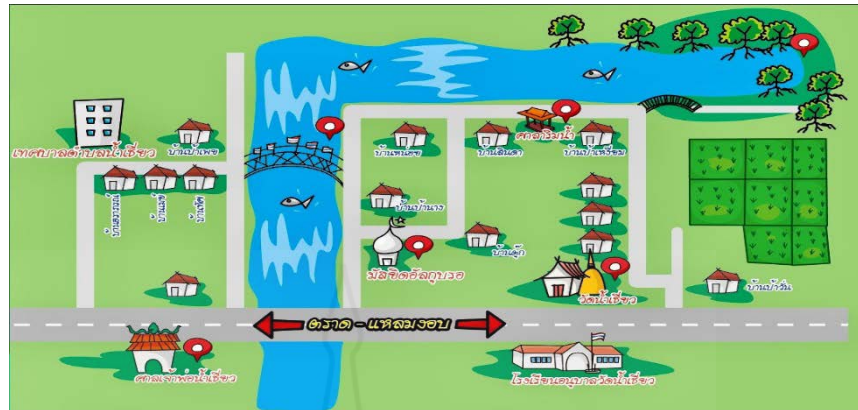
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.หนองโสน อ.เมืองตราด จ.ตราด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.คลองใหญ่ และตำบลแหลมงอบ จ.ตราด

ภาพที่ 4.19 แผนที่อำเภอแหลมงอบ

ตำบลน้ำเขียวตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชายเลนขนาดใหญ่จำนวน 2,338 ไร่ ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน และสัตว์นานาชนิด เช่น ลิงแสม ปูก้ามดาบ นกเหยี่ยวแดงคอขาว หอยปากเปิด และปลาตีน เป็นต้น จากสภาพพื้นที่ที่ติดทะเล ทำให้ชาวบ้านน้ำเขียวประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก ทั้งการจับสัตว์น้ำและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพทางเกษตรอื่นๆ เช่น การทำสวนผลไม้สวนยางพารา และพืชผักสวนครัว ซึ่งสืบเนื่องมาจากความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านสามารถรักษาและอนุรักษ์ความสมบูรณ์นี้ไว้ เพื่อให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.20 แผนที่ชุมชน

บ้านน้ำเซียวมีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน คลองนี้มีต้นกำเนิดอยู่ที่เขาวังปลา อยู่ระหว่างอำเภอแหลมวงอบ และอำเภอเมืองตราด เมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำในคลองจะไหลเชี่ยวมาก จึงเป็นที่มาของชื่อ “บ้านน้ำเซียว” และเป็นคลองที่ไหลผ่านกลางหมู่บ้านลงสู่ทะเลอ่าวไทยทางฝั่งบ้านปากคลองตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ซึ่งชาวบ้านใช้คลองนี้เป็นแหล่งประมงพื้นบ้านที่สำคัญ และใช้เป็นเส้นทางออกทะเลในการทำประมงด้วย ขณะเดียวกันเส้นทางดังกล่าว ยังเป็นเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนในการนำท่องเที่ยวศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน และทำกิจกรรมต่างๆ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

นอกจากความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแล้ว บ้านน้ำเซียวยังมีเอกลักษณ์ของวิถีชุมชนที่สืบทอดมายาวนาน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 คือความเป็นชุมชน 2 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม และ 3 วัฒนธรรม ได้แก่วัฒนธรรมไทยพุทธ วัฒนธรรมไทยมุสลิม วัฒนธรรมไทยจีน และได้นำทรัพยากรป่าชายเลนของตำบลน้ำเซียวมาเป็นจุดเด่นในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยการสร้างศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลนขึ้น และมีการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจและหลากหลาย เช่น การล่องเรือเล็กชมวิถีชีวิตชาวประมง การดำน้ำหาหอยปากเป็ด การปลูกป่าชายเลน การดูนก ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม เช่น การร่วมทำข้าวเกรียบขนาน้ำ ตามสไตส์แขกจาม การทำขนมดั้งเดิมกรอบ การทำอบด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และการทำบ้านพักโฮมสเตย์ เป็นต้น สำหรับจุดที่กำลังถูกสร้างให้เป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว และเป็นจุดเช็คอินที่สำคัญคือ “สะพานวัดใจ” หรือที่ชาวชุมชนเรียกกันว่า “ดวงตาบ้านน้ำเซียว”

“...วิถีชีวิตของคนบ้านน้ำเชี่ยว ผูกพันอยู่กับคลองน้ำเชี่ยวมายาวนาน เราใช้ประโยชน์จากคลองในหลายๆเรื่อง ทั้งอาชีพหลัก และอาชีพเสริม คือการทำท่องเที่ยว เพราะเรามีระบบนิเวศป่าชายเลนที่สมบูรณ์มากๆ เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานที่มีคนสนใจมาเรียนรู้เยอะ และเราก็พัฒนากิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของเรามาประกอบอีก เช่น การทำข้าวเกรียบยาหน้า สานงอบใบจาก ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.21 สะพานวัดใจ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

ลักษณะชุมชน

ตำบลน้ำเชี่ยว มีประชากรประมาณ 3,504 คน จำนวนหลังคาเรือนประมาณ 1,212 หลัง ประชากรมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ในสัดส่วนร้อยละ 50 ของจำนวนประชากรชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมง ทำการเกษตรอื่นๆ และรับจ้าง เป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันครัวเรือนส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมคือการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบต่างๆ

บ้านน้ำเชี่ยว มีวัดในชุมชน 1 แห่ง ได้แก่ วัดน้ำเชี่ยว เดิมชื่อวัดอินทาราม เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จมาประทับ และในปี พ.ศ. 2548 วัดน้ำเชี่ยวได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

นอกจากนี้ยังมีมัสยิดอีก 2 แห่ง ได้แก่ มัสยิดอัลกุบรอ และมัสยิดยันนะตุ์การ์ิม มัสยิดอัลกุบรอ เป็นมัสยิดแห่งแรกของภาคตะวันออก มีอายุเก่าแก่กว่า 200 ปี สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มัสยิดแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อชาวมุสลิมที่เรียกตัวเองว่า “แขกจาม” อพยพหนีสงครามมาจากประเทศกัมพูชาเข้ามาอยู่ที่บ้านน้ำเชี่ยว โดยในระยะแรกการ

สร้างสุเหร่ายังคงใช้ไม้จากป่าโกงกางมาทำเป็นเขต ส่วนหลังคาใช้ใบปรงนำมาสานและใช้มุงเพื่อกันแดด กันฝน และได้มีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

“...มัสยิดอัลกุบรอ เป็นมัสยิดเก่าแก่ที่พวกเรา ซึ่งเรียกตัวเองว่า “แขกจาม” ร่วมกันสร้างและพัฒนามาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่อพยพมาจากประเทศเขมร ของเดิมสร้างด้วยไม้โกงกางแล้วค่อยๆพัฒนากันมา...”

(สุรัตนา ภูมิมานิช, สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.22 มัสยิดอัลกุบรอ วัดน้ำเซียว และศาลเจ้าพ่อน้ำเซียว

บ้านน้ำเซียวนอกจากจะมีวัด มีมัสยิดแล้ว ยังมีศาลเจ้าอีก 1 แห่งด้วย ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อน้ำเซียว เป็นศาลเจ้าที่ชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมมากราบสักการะขอพร และทำพิธีในโอกาสต่างๆ มีโรงเรียน 1 แห่ง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลน้ำเซียว

นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม/องค์กรชุมชน หลายกลุ่ม ได้แก่ เช่น กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มจักสานงอบใบจาก กลุ่มเรือเล็ก กลุ่มอาหารพื้นบ้าน กลุ่มภูมิปัญญา กลุ่มผู้สื่อข่าวชุมชน กลุ่มของฝาก/ของที่ระลึก เป็นต้น

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว เป็นการตั้งบ้านเรือนตามแนวสองฝั่งคลองน้ำเซียว เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนน้ำเซียว เป็นวิถีริมคลองเป็นหลัก แหล่งอาหาร อาชีพ และกิจกรรมต่างๆ จึงผูกพันและสัมพันธ์กับคลองน้ำเซียวมาโดยตลอด ปัจจุบัน

ชุมชนบ้านน้ำเซียวได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหลายแห่งเข้ามาร่วมพัฒนาพื้นที่ จนทำให้มีวิถีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการทำทางเดินริมคลองที่แข็งแรง ได้มาตรฐาน มีหลังคากันแดดและฝนตลอดแนวทางเดินและมีราวกันตลอดแนวทางเดิน เพื่อความปลอดภัยของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.23 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว

อัตลักษณ์ชุมชน

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียว มีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นในเรื่องของความเป็นชุมชน สองศาสนา สามวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัวและอบอุ่น ชาวบ้านทั้ง 3 เชื้อชาติ ยังสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้เป็นปกติมายาวนานกว่า 200 ปี

บ้านน้ำเซียวมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องการมีระบบนิเวศป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ถึง 2,338 ไร่ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนนำมาซึ่งความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย จึงทำให้ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเซียวได้นำจุดเด่นดังกล่าวมาสร้างสรรค์ให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม และจัดให้มีกิจกรรมเสริมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างลงตัว ทั้งในเรื่องความเป็นชุมชน 2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม การมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา และการมีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลอาศัยพึ่งพิงกับวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ชุมชนบ้านน้ำเซียว ได้นำมาหลอมรวมและผลักดันสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างสมบูรณ์แบบ ตั้งแต่การทำท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลน กิจกรรมการงมหอยปากเปิดแบบไม่ทำลายระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต

การทำประมงแบบมีการวางแผน การปลูกป่าชายเลน การจับปลาด้วยกระบอกไม้ไผ่ การทำบ้านปลา ซึ่งทำโดยเชือก แทนปะการังหรือรากโกงกาง เพื่อให้ปลาหรือสัตว์น้ำอื่นได้มีที่หลบภัย พักอาศัย และวางไข่ รวมถึงการสานงอบใบจาก ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่หาได้ง่ายและมีจำนวนมากในท้องถิ่น

“...อัตลักษณ์ของบ้านน้ำเชี่ยว คือความสมบูรณ์ของป่าชายเลน และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่าชายเลน ทั้งอาชีพ และภูมิปัญญา คือการทำประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของเรา เพราะฉะนั้นเราจึงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ เพื่อให้พวกเราไม่กินมิใช่อย่างยั่งยืน เราทำประมงแบบมีการวางแผน ทำแบบตระหนักถึงความสมบูรณ์เพื่อลูกหลานด้วย เราจึงต้องหาวิธีการที่จะสร้างหรือชดเชยคืนให้สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของเรา เช่น การทำบ้านปลา หรือการทำเครื่องหมายให้ชาวประมงรับรู้ร่วมกันว่าบริเวณนี้ห้ามจับสัตว์น้ำ เพราะเป็นช่วงวางไข่ เป็นต้น...”
(วีรศิลป์ สุขศรี, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.24 สภาพป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

นอกจากความโดดเด่นในเรื่องระบบนิเวศป่าชายเลนแล้ว ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวยังมีความโดดเด่นในเรื่องภูมิปัญญาตามวิถีแบกจาม คือ การทำขนมข้าวเกรียบยาหน้า ซึ่งมีที่บ้านน้ำเชี่ยวเพียงแห่งเดียวเท่านั้น และการทำขนมตังเมกรอบ

ภาพที่ 4.25 ข้าวเกรียบยahnน้ำและต๋อเมกรอบของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

ทุนชุมชน

ทุนชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว มีทั้งทุนทางธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล รวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีปราชญ์ชาวบ้านและผู้สื่อความหมายในชุมชนหลากหลายกลุ่มอายุ ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวในชุมชนตามกิจกรรมต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ชมการสาธิต และลงมือปฏิบัติจริงในทุกกิจกรรม

“...ที่บ้านน้ำเชี่ยวเรามีต้นทุนเยอะนะ ตอนแรกเลยก็ไม่ได้คิดว่าเป็นต้นทุนของเรา เพราะเราชินกับเรื่องพวกนี้มาตั้งแต่เกิด แต่พอเทศบาลเข้ามาส่งเสริม เข้ามาชี้แนะ เลยทำให้เราเห็นว่าเออจริงด้วย...เรามีเยอะมีเกือบทุกด้านเลย...”

(ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

สำหรับทุนชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว แต่ละประเภทมีดังนี้

1. ทุนทางธรรมชาติ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีป่าชายเลนผืนใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์เปี่ยมไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพันธุ์ไม้ป่าชายเลน เช่น แสม ลำพูทะเล ตะบูนขาว ตะบัน จาก ตาคุ่มทะเล โพธิ์ทะเล โปรงแดง โปรงขาว เหงือกปลาหมอดอกม่วง และดอกปอทะเล เป็นต้น และสัตว์ป่าชายเลนนานาชนิด เช่น ลิงแสม ปูก้ามดาบ ปลาตีน หอยปากเป็ด หอยพอก เขี้ยวแดงคอกขาว นกกินปลี เป็นต้น ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องระบบนิเวศป่าชายเลนได้เป็นอย่างดี

2. ทนภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีความโดดเด่นในเรื่องของการมีทุนทางภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง หลากหลาย ทั้งในเรื่องภูมิปัญญาทางการทำประมง ที่สามารถนำมาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ ทั้งการออกเรือ การงมหอย การปลูกป่าชายเลน การจับสัตว์น้ำที่ใช้มือเปล่า ไม่ใช่เครื่องมือ เพื่อไม่ให้เป็นการรบกวนสัตว์ หรือการใช้กระบอกไม้ไผ่วางเพื่อดักปลา โดยมีแนวคิดมาจากการใช้กระบอกไม้ไผ่ให้เป็นเสมือนบ้านพักปลาหรือสัตว์น้ำอื่นๆ เพื่อหลบภัยเป็นต้น มีภูมิปัญญาทางด้านหัตถกรรมจักสานงอบใบจาก และภูมิปัญญาในการถนอมอาหารอย่างขนมข้าวเกรียบยาน้ำ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวแฉกจาม และตั้งเมกรอบ หรือน้ำตาลชัก เป็นขนมที่เก็บได้นาน ทานได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การทำน้ำสมุนไพร และการทำอาหารจากหอยปากเปิดที่หาได้ง่ายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมที่น่าสนใจ เช่น การทำงอบใบจาก เป็นต้น

“...ชุมชนเรามีกติกาในการจับสัตว์น้ำ เราจะไม่จับสัตว์น้ำในช่วงฤดูที่มันวางไข่ไม่ใช่เครื่องมือสมัยใหม่ในการจับ แต่เราจะจับด้วยมือเปล่า หรือบางทีก็ใช้อูบายแบบภูมิปัญญาของเราในการจับ เช่น วางกระบอกไม้ไผ่ไว้ เพื่อให้ปลา ปู ต่างๆ เข้ามาหลบพัก ซึ่งมันก็ไม่ต้องรบกวน หรือทำลายระบบนิเวศของเราโดยวางให้จมโคลนไปประมาณครึ่งกระบอก และกวาดโคลนตรงปากกระบอกออก สัตว์น้ำก็จะเข้าไปอยู่ในนั้นได้ หรือถ้าในช่วงที่สัตว์น้ำวางไข่ เราก็จะปักธงแดงให้เห็นว่าตรงนี้ห้ามจับ ใช้สีของธงเป็นเครื่องหมาย ก็จะรับรู้ตรงกัน...”

(มรสุม นุชโสภณ, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.26 กระบอกดักปลาดุกของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

3. ทูตทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวเป็นชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม และยังมีชาวไทยเชื้อสายจีนอีกด้วย แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีกิจกรรมงานประเพณีที่ทำร่วมกันได้อย่างลงตัวและสะท้อนถึงความเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตริมน้ำได้ดี เช่น ประเพณีการแข่งขันพายเรือประจำปี ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายนบริเวณริมคลองน้ำเขียว มีเอกลักษณ์คือ การพายเรือจะใช้ลำไม้ไผ่แทนไม้พายเดิมประเพณีนี้เป็นของมุสลิม ต่อมา กลายเป็นประเพณีที่ทำร่วมกันได้ทั้ง 3 เชื้อชาติ นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันตกปลาประจำปี ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเดือนกันยายน โดยกำหนดให้จับปลาให้ได้ 12 ชนิด ในเวลา 2 คืน จะเห็นได้ว่ากิจกรรมของชุมชนสามารถผูกโยงและสะท้อนไปถึงวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างชัดเจน และเป็นกิจกรรมที่สามารถเล่นได้ทุกเชื้อชาติศาสนา จึงเป็นกิจกรรม/ประเพณีที่สามารถสร้างความสมานฉันท์ที่ดีเป็นอย่างดี

4. ทูตทางด้านทรัพยากรบุคคล ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า มีผู้นำที่มีความสามารถ มีความตั้งใจพร้อมเรียนรู้และรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีระบบ มีปราชญ์ชาวบ้านที่หลากหลาย เช่น ปราชญ์ชาวบ้านประมงพื้นบ้าน ด้านการจักสานงอบใบจาก ด้านอาหาร ด้านขนม ด้านการแสดงพื้นบ้าน เช่น ลิเกฮูลู เป็นต้น

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวยังมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เสียสละ ใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ อยู่เสมอ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีใจบริการ มุ่งมั่น และพร้อมจะนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

5. เครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีการประสานและสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เป็นระบบ มีการประสานงานของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเครือข่าย 3 วัฒนธรรมที่ทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาชุมชน กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มภูมิปัญญาพื้นบ้าน กลุ่มเรือเล็ก กลุ่มจักสานงอบใบจาก เป็นต้น ส่วนเครือข่ายภายนอกชุมชน มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนและองค์กรชุมชนอื่นๆ ทั้งเพื่อร่วมกิจกรรมในระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ และระดับสากล และเพื่อขอรับการสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวก และองค์ความรู้ที่จะพัฒนาชุมชนและสมาชิกในชุมชน

ผู้นำชุมชน

นางสุรัตนา ภูมิมาโนชประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จโดยนางสุรัตนา ภูมิมาโนช เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความใฝ่รู้ มักจะแสวงหาความรู้ อบรมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จนได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วน จะเห็นได้จากการนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จในด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและด้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่องโดยได้รับรางวัลจากหลายหน่วยงาน เช่น รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยว

OVC (OTOP Village Champion) จากกรมการพัฒนาชุมชน รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยดีเด่น ประเภทแหล่งท่องเที่ยว จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ในระดับอาเซียน จากกรมการท่องเที่ยว และล่าสุดได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

นางสุรัตนา ภูมิมาโนช เป็นผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน และจัดการกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งเป็นสื่อกลางประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกชุมชน เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการพัฒนาชุมชน เสียสละเพื่อส่วนรวม มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยวกับหน่วยงานต่างๆ อยู่เสมอ รวมทั้งส่งเสริมให้สมาชิกได้แสดงศักยภาพของตนเองต่อชุมชนและสาธารณะ ในเวทีระดับต่างๆ เป็นผู้ที่วิสัยทัศน์ที่ดี เป็นต้นแบบในการลงมือทำในกิจกรรมต่างๆ และเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน ยิ่งกว่านั้นนางสุรัตนา ภูมิมาโนช ยังให้ความสำคัญกับการสื่อสารร่วมกันของสมาชิกทั้งในระดับคณะกรรมการ ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน ทำให้เกิดการสื่อสารแบบสองทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความไว้วางใจ และเชื่อมั่นและยอมรับในความสามารถ กล้าที่จะเข้ามาพูดคุย ปรีกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือสะท้อนความรู้สึกในเรื่องต่างๆ ได้ทุกเรื่อง ขณะเดียวกันเป็นผู้กล้าตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา โดยนำความคิดเห็นของส่วนรวมมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ จากความสามารถที่โดดเด่นของนางสุรัตนา ภูมิมาโนช ทำให้ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์แก่หลายหน่วยงานและหลายชุมชน ซึ่งเป็นการสะท้อนการได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน/องค์กรภายนอกได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 4.27 นางสุรัตนา ภูมิมาโนช ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

“...การเป็นผู้นำ มันหนักนะ ต้องรับทุกปัญหา ต้องรู้ทุกเรื่อง ไม่งั้นเราจะไปสอนสมาชิกในกลุ่มเราได้อย่างไร เราจะช่วยเค้าได้อย่างไร แต่ละคนมีความต้องการไม่เหมือนกัน จะทำอย่างไรให้มายอมรับร่วมกันได้... เวลาเมื่อบรมอะไรเราเองก็ต้องเรียนรู้แล้วเอากลับมาใช้ให้ได้ และก็ต้องพาสมาชิกไปด้วย ไปเรียนรู้ร่วมกันบางทีเวลาไปปรับรางวัลอะไร เรายังจะมอบให้สมาชิกผลัดกันเป็นตัวแทนไปปรับเปิดโอกาสให้เค้าได้แสดงออกบ้าง ทุกคนจะได้มีกำลังใจ...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

“...ประธานเขาเป็นคนเก่ง มีความสามารถ คล่องแคล่ว เขาทำหน้าที่ได้ดี บริหารจัดการได้ดีไม่มีปัญหา เป็นคนตรงไปตรงมา มีความเสียสละ และให้โอกาสแก่ทุกคนเสมอ...”

(ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...สำหรับมะ หรือคุณสุรัตนา ต้องบอกว่า เป็นคนเก่งมาก เป็นคนที่ทำเพื่อชุมชนมาโดยตลอด สร้างผลงานให้ชุมชนและจังหวัดตราดด้วย มะเป็นคนที่มีใจบริการสูงทำทุกอย่างเพื่อพัฒนาชุมชน ให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มะจะลงมาลุยเองเกือบทุกเรื่องและเต็มที่กับทุกเรื่อง...”

(สิริมาศ ชำนาญช่าง, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2560)

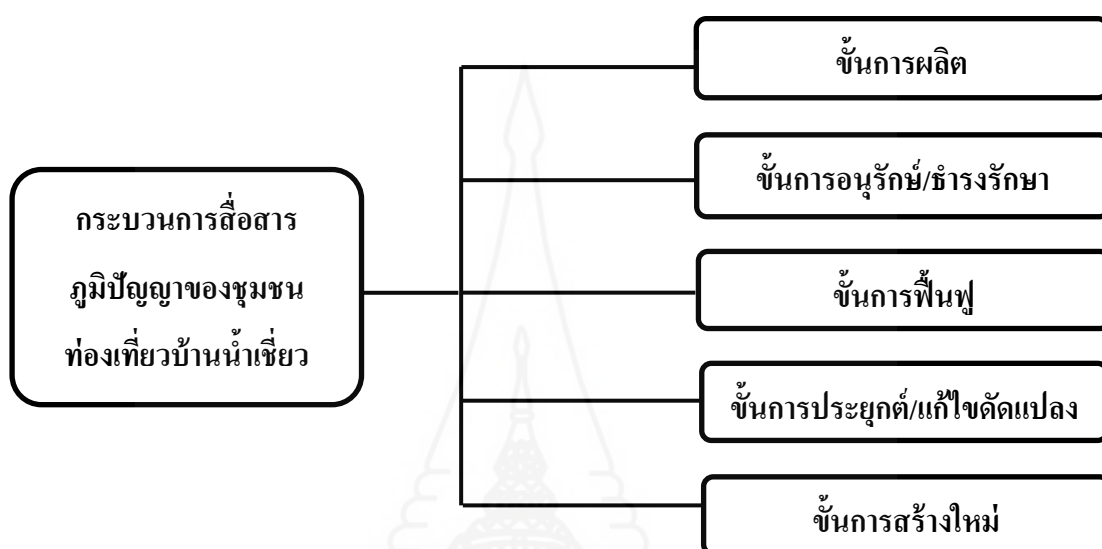
“...เราโชคดีที่ประธานกลุ่มของเราเป็นคนเก่ง เป็นคนที่กล้าคิด กล้าทำ พร้อมที่ลุย เป็นตัวอย่างให้กับหลายๆ ชุมชนที่ทำท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย เขาเป็นคนที่พร้อมจะพัฒนาอยู่เสมอ และก็เป็นผู้นำที่กล้าตัดสินใจ กลุ่มจึงเดินหน้าไปได้ไกลได้รางวัลมาเยอะก็เพราะเขานี่ล่ะ...”

(ศิรินทรา ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

2.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว มีภูมิปัญญาที่โดดเด่นในเรื่องการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน และยังมีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมในเรื่องการสานออบใบจากที่มีชื่อเสียง นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาในการถนอมอาหารเพื่อให้สามารถเก็บไว้กินได้นานๆ ของชาว “แขกจาม” เช่น ข้าวเกรียบขาคาน้ำ และขนมตังเมกรอบ เป็นต้น และภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เช่น การแสดงลิเกฮูลู สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการอนุรักษ์สืบสานและสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวมายาวนาน

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในการศึกษาคั้งนี้ ศึกษาในกระบวนการ 5 ชั้น ได้แก่ ชั้นการผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู การประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง และการสร้างใหม่ โดยแต่ละชั้นในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวสรุปเป็นภาพที่ 4.28 ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.28 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

2.2.1 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชั้นการผลิต

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวมีวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่สืบทอดมายาวนานกว่า 200 ปีมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น และมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างชัดเจน โดยสามารถคงความสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าชายเลนบนพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ได้เป็นอย่างดี เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นเสมือนห้องเรียนมีชีวิตที่พร้อมให้ผู้สนใจเข้าไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชั้นการผลิตของชุมชนบ้านน้ำเขียวในครั้งนี้ คือการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ เรื่องของระบบนิเวศ การรู้จักและเข้าใจธรรมชาติ การออกเรือประมง เทคนิคการจับปลาทั้งแบบมือเปล่าและการใช้อุปบายในการดักสัตว์น้ำ แบบไม่ให้กระทบต่อระบบนิเวศและสัตว์น้ำอื่นๆ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเป็ด การจับปู และการปลูกป่าชายเลน เป็นต้น เช่น การดูแลรักษาระบบนิเวศ ด้วยการงดใช้สารเคมี การเรียนรู้ในระบบนิเวศ โดยใช้ช่องทางการสื่อสารแบบใช้การเรียนรู้และให้ได้สัมผัสปรากฏการณ์จริง เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หรือการออกเรือประมง ก็จะมีวิธีการสอนให้สังเกตทิศทาง

การไหลของน้ำ การสังเกตพฤติกรรมของสัตว์หรือแมลงต่างๆ การจับสัตว์น้ำแบบไม่ให้กระทบต่อระบบนิเวศ โดยการใช้ประบอกไม้ไผ่ ความยาวประมาณ 1 เมตรเศษ นำลงไปวางแนวนอนในคลอง กดให้จมโคลนลงไปครึ่งหนึ่ง เพื่อเป็นที่ให้ปลาหรือสัตว์น้ำอื่น วายเข้ามาพัก เป็นต้น

“...คนทะเลเขาจะสอนลูกหลาน คนใกล้ตัวก่อนในเรื่องการออกทะเล สอนให้เป็น ให้รู้ โดยพาไปด้วยเวลาออกเรือ ส่วนหนึ่งก็อาจเป็นเพราะลูกหลานอยู่บ้านไม่มีใครเลี้ยง ก็ต้องพาไปด้วย เด็กก็เลยเห็นจนชิน เรียนรู้ซึมซับไป...”

(มรสุม นุชโสภณ, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...ที่บ้านน้ำเชี่ยวเราณรงค์เรื่องการใช้น้ำเกลือ เพราะเมื่อก่อนคนสวนใช้น้ำเกลือและน้ำจะไหลลงคลอง ทำให้ปลา ปู กุ้ง หอยตายเป็นจำนวนมาก ระบบนิเวศเสียหาย เราเลยมาร่วมกันไม่ใช้น้ำเกลือ เพื่อรักษาระบบนิเวศของเราไว้ ใช้น้ำจืด น้ำจืดธรรมชาติทำแล้วก็แบ่งกันไปใช้...”

(ศิรินทรา ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...เวลาที่เราสอนลูกหลาน จะสอนด้วยการปฏิบัติจริง ทำให้เห็นพาไปให้รู้ ไม่ต้องพูดมาก...”

(ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...เวลาที่จะออกเรือ เราต้องเรียนรู้ธรรมชาติก่อน เช่น ปกติน้ำจะไหลไปทางทิศตะวันตก แต่วันนี้น้ำไหลไปทางทิศตะวันออก ไหลเชี่ยวมาก แสดงว่าวันนี้จะมีลมแรงจากทางทิศตะวันออก หรือถ้าเราออกเรือไปแล้ว เราต้องหาที่หลบแล้ว น้ำจะมาก่อนลม จะบอกเราก่อนเสมอ ถ้าเราสังเกตก็จะรู้และสามารถช่วยเหลือตัวเองให้ปลอดภัยได้...”

(มรสุม นุชโสภณ, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...หรือบางทีเราก็สังเกตได้จากแมลงหรือสัตว์ต่างๆ ในเรือทุกลำจะมีพวกแมลงอยู่ ถ้าจะมีพายุ เราจะสังเกตได้เลยแมลงจะออกบินว่อนไปหมด เราก็จะรู้แล้ว...”

(รัชนิย์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...เรามีการจับปลาที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์น้ำอื่นๆ เป็นภูมิปัญญาต่างๆ ของชาวบ้านน้ำเชี่ยว แค่องกระบอกไม้ไผ่ ความยาวประมาณ 1 เมตรกว่า นำไปวางไว้ในคลอง วางใน

แนวนอน แล้วกดกระบอกให้จมโคลนลงไปซักครั้งหนึ่ง เอามือปาดโคลนที่ปากกระบอกออก เพื่อให้ปลา หรือสัตว์น้ำอื่น ว่ายเข้าไปได้ แค่นี้เอง เาเรียกว่ากระบอกดักปลาตุก ทำเองได้ง่ายๆ...”

(มรสุม นุชโสภณ, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในชั้นการผลิต จะเน้นการใช้ประสบการณ์ตรง คือพาลูกหลานออกเรือไปด้วย ผสมผสานกับการสอน อธิบาย บอกเล่า และฝึกให้สังเกตธรรมชาติรอบตัว โดยใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นหลัก ผ่านการเรียนรู้โดยการสังเกตและการลงมือปฏิบัติ ซึ่งทำให้เกิดประสบการณ์ตรงและเกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมในชั้นการผลิตด้วยตนเอง แต่อาจเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้พอสมควร เนื่องจากการเรียนรู้ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยเกื้อหนุนต่อการเรียนรู้นั้นๆ ด้วย

จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวพบว่าผู้ส่งสารหลักคือปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนและผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว มีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน การออกเรือประมง เทคนิคการจับปลา การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลาเพื่อเป็นที่หลบภัยและวางไข่สำหรับสัตว์น้ำ การงมหอยปากเป็ด การจับปูและสัตว์น้ำแบบมือเปล่า และการปลูกป่าชายเลน โดยยังคงมีสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลักและใช้การถ่ายทอดแบบการสอน และทำให้ดู ใช้การเรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริง การฝึกสังเกต และการได้ทำจริง โดยมีเด็กและเยาวชนในชุมชน และนักท่องเที่ยว เป็นผู้รับสาร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดประสบการณ์ตรง เกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการผลิตด้วยตนเองรวมทั้งได้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิตด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
ปราชญ์ชาวบ้าน	- องค์ความรู้	- สื่อบุคคล	- เด็กและ	- เกิดประสบการณ์
ด้านการทำประมง	เกี่ยวกับระบบ	- สื่อกิจกรรม	เยาวชนใน	ตรง
พื้นบ้านและการ	นิเวศ	- ใช้การสอน	ชุมชน	- เกิดความภาค
อนุรักษ์ป่าชายเลน	- การออก	แบบทำให้อู	- นักท่องเที่ยว	ภูมิใจที่ได้มีส่วน
และผู้นำกลุ่ม	เรือประมง	- ให้เรียนรู้ตาม		ร่วมในการผลิตด้วย
ท่องเที่ยว	- เทคนิคการจับ	ปรากฏการณ์จริง		ตนเอง
	ปลา	- การพูดคุยเชิง		- การได้เป็นส่วน
	- การอนุบาลสัตว์	สอนแนะ		หนึ่งที่ได้ร่วม
	น้ำ	- การสังเกตและ		อนุรักษ์และสืบ
	- การทำบ้านปลา	ลงมือปฏิบัติ		ทอดภูมิปัญญา
	- การงมหอย			พื้นบ้าน
	ปากเปิด การจับปู			
	- การปลูกป่าชาย			
	เลน			

2.2.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในการอนุรักษ์/ธำรงรักษาการทำประมงพื้นบ้านและอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหลักยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาด้านรักษาการทำประมงพื้นบ้านและอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) การฝึกสังเกตและการปฏิบัติจริง ตามภูมิปัญญาแบบโบราณ โดยเด็กๆ ซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชนจะถูกฝึกและให้เรียนรู้ตั้งแต่ในวัยเด็ก ทั้งในเรื่องการออกเรือประมง การจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ การงมหอย การปลูกป่าชายเลนและการสอดส่องดูแลไม่ให้มีการตัดไม้โกงกางในพื้นที่ป่า และการใช้กฎ กติกาในเรื่องความพอเพียงเข้ามาเป็นแนวทางในการยึดถือปฏิบัติและมีการเตรียมเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้สืบทอดในการที่จะอนุรักษ์และธำรงรักษาภูมิปัญญานี้ไว้ด้วยซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งในการบริหารจัดการและการเตรียมทรัพยากรบุคคลเพื่อการสืบทอดในรุ่นต่อไป

โดยชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวให้ความสำคัญขั้นตอนนี้เท่าๆ กับขั้นการผลิต และในขั้นตอนนี้ยังคงใช้สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลักในการอนุรักษ์/ธำรงรักษาไว้เช่นเดียวกัน

“...กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านยังคงใช้กระบวนการแบบโบราณที่ทำกันมา และมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติในชุมชน เช่น จับสัตว์น้ำมาแค่พอกิน และใช้เป็นกฎ กติการ่วมกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข...”

(ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...สิ่งหนึ่งที่เห็นชัดเจนในเรื่องการอนุรักษ์ที่กลุ่มของบ้านน้ำเขียวทำกันคือ การช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีการลักลอบตัดไม้โกงกางในบริเวณพื้นที่ป่าของชุมชน โดยสมาชิกทุกคนจะให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก...”

(สิริมาศ ชำนาญช่าง, สัมภาษณ์ 4 ธันวาคม 2560)

“...เวลามหอยปากเปิด เราสามารถใช้ได้ทั้งมือเปล่า และเท้าเปล่า ไม่ต้องอาศัยอุปกรณ์อะไรทั้งสิ้น เพราะจะเป็นการรบกวนสัตว์น้ำอื่น วิธีนี้ก็ง่ายมากแค่กางนิ้วมือทั้ง 10 นิ้วของเราออก แล้วก้มลงค้นไปในโคลนใต้น้ำแบบค้นไปข้างหน้า ก็จะได้หอยติดมาตามง่ามนิ้วเต็มไปหมด ทั้งง่าย และสนุก...”

(สุวิทย์ โสมานันท์, สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.29 หอยปากเปิด

“...ทางกลุ่มของเราเน้นการมีส่วนร่วม และการเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทุกคนได้เรียนรู้ ขณะเดียวกันก็สร้างเด็กรุ่นใหม่ให้มาทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญานี้ของชุมชน ไม่อยากให้อจบหรือหยุดแค่ที่คนรุ่นเรา...เราสร้าง แต่พวกเขาต้องสานต่อได้... ให้เค้าได้ฝึกจริง ได้ทำหน้าที่แทนผู้ใหญ่ เริ่มจากการติดตามไปดู สังเกตว่าผู้ใหญ่เค้าทำอะไร ยังไง...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.30 ผู้สื่อความหมายท้องถิ่นรุ่นใหม่ (น้องชะห์)

สำหรับกระบวนการสื่อสารเพื่อการอนุรักษ์/ธำรงรักษา หากวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร จะพบว่าผู้ส่งสารหรือประชาชนชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน จะใช้วิธีการสอนแบบทำให้ดู การฝึกสังเกตและให้ปฏิบัติจริง รวมถึงให้เรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริง ส่วนสารที่ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของการออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การงมหอย การปลูกและการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ และการใช้กฎกติกาในเรื่องความปลอดภัย ส่วนสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเพื่อการอนุรักษ์ ยังคงเป็นสื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม ส่วนผู้รับสารคือผู้ร่วมสืบทอดได้แก่ เด็กและเยาวชนในชุมชน และนักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือฝึกปฏิบัติและทดลองทำจริง เป็นการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่สืบไป

จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวขึ้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษาพบว่าประชาชนชาวบ้านด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนและผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว เป็นผู้ส่งสารหลัก มีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน การออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การงมหอย ปากเปิด และการปลูกป่าชายเลน ใช้การถ่ายทอดแบบการสอน และทำให้ดู การเรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริง การฝึกสังเกต และลงมือปฏิบัติ โดยมีเด็กและเยาวชนในชุมชน และนักท่องเที่ยวเป็นผู้รับสาร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดประสบการณ์ตรง เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งใน

การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน และเป็นการสร้างผู้สืบทอดรุ่นใหม่อีกด้วย สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา ด้านการทำประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
ปราชญ์ชาวบ้าน	- องค์ความรู้	- สื่อบุคคล	- เด็กและ	- เกิดประสบการณ์
ด้านการทำประมง	เกี่ยวกับระบบนิเวศ	- สื่อกิจกรรม	เยาวชนใน	ตรง
พื้นบ้านและการ	- การออกเรือประมง	- ใช้การสอนแบบ	ชุมชน	- การได้เป็นส่วน
อนุรักษ์ป่าชายเลน	- การจับสัตว์น้ำ	ทำให้ดู	- นักท่องเที่ยว	หนึ่งที่ได้ร่วม
และผู้นำกลุ่ม	- การงมหอย	- ให้เรียนรู้ตาม		อนุรักษ์และสืบ
ท่องเที่ยว	ปากเปิด	ปรากฏการณ์จริง		ทอดภูมิปัญญา
	- การปลูกและ	- การสังเกตและ		พื้นบ้าน
	อนุรักษ์ป่าชายเลน	ลงมือปฏิบัติ		- เกิดผู้สืบทอดรุ่น
				ใหม่

2.2.3 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการฟื้นฟู

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นของการฟื้นฟู เป็นขั้นที่พบไม่มากนัก ในการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของบ้านน้ำเขียว เนื่องจากชาวบ้านยังคงเน้นการทำประมงตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการสืบทอดไปในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตามยังคงมีบางรูปแบบ บางวิธีที่กำลังจะสูญหายไป ได้มีความพยายามฟื้นคืนกลับมาเช่น สมัยก่อนชาวบ้านน้ำเขียวเกือบร้อยละ 100 สามารถสานแห และทอดแหได้ทุกคน แต่ปัจจุบันเหลือเพียงไม่กี่ครอบครัวที่ยังสามารถสานและทอดแหเองได้ เนื่องจากบางครอบครัวเริ่มหันไปทำอาชีพอื่นๆ จึงทำให้ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวไปบ้าง กระบวนการดังกล่าวชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวยังคงให้ความสำคัญกับสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน ที่จะเป็นแกนนำในการฟื้นฟูภูมิปัญญาดังกล่าว โดยการสอนให้กับเด็ก และเยาวชนในชุมชนที่สนใจ ให้มาร่วมเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวสืบไป ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“...สมัยก่อนคนบ้านน้ำเชี่ยวเกือบร้อยทั้งร้อยสานแหเป็น ทอดแห เหวียงแห เป็นเพราะ เกิดมาก็เห็นพ่อแม่ทำ ปูย่าตายายทำ แต่ปัจจุบันหมดรุ่นปูย่า ตายายก็เริ่มห่างหาย บางบ้านก็หัน ไปทำ อาชีพอื่น ...”

(มรสุม นุชโสภณ, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...เด็กๆ สมัยนี้ไม่ค่อยสนใจเรื่องของอาชีพชุมชน พ่อแม่ก็ไม่ได้บังคับ ไม่ได้ฝึกให้เรียนรู้ ในเรื่องอาชีพของครอบครัว บางอาชีพก็เริ่มจะหายๆ ไป...”

(วิริศลปี สุขศรี, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2560)

“...อยู่ที่บ้านก็จะคอยเรียกลูกเรียกหลานมาดูว่าสานแหทำยังไง ให้หัดลองทำบ้างแต่ก็ไม่ ค่อยได้มากนัก...”

(ประสพ ชีวะการณ, สัมภาษณ์ 3 ธันวาคม 2560)

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูการทำ ประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวแล้ว จะพบว่าชุมชน ท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารชั้นการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านการทำ ประมงไม่มากนัก เมื่อเทียบกับชั้นการผลิตและการอนุรักษ์/ธำรงรักษา อย่างไรก็ตาม สรุปได้ว่า ประชาชนชาวบ้านด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนและผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว ยังคง เป็นผู้ส่งสารหลัก มีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาโบราณในการสานแห และทอดแห โดยใช้การ สอนแบบทำให้อู และลงมือปฏิบัติ โดยมีเด็กและเยาวชนในชุมชน เป็นผู้รับสาร ซึ่งกระบวนการ ดังกล่าวทำให้เด็กๆ เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้าน และเกิดความรู้สึก เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน สามารถสรุปกระบวนการสื่อสารภูมิ ปัญญาด้านการฟื้นฟูการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำ เชี่ยวได้ดังตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการฟื้นฟูฟื้นฟูการทำประมงพื้นบ้าน
และการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
- ประชาชนชาวบ้าน ด้านการทำประมง พื้นบ้าน และผู้นำ	- ภูมิปัญญาโบราณ ในการสาน และ ทอแห	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - ใช้การสอน แบบทำให้ดู	- กลุ่มเด็ก และเยาวชน	- เด็กและเยาวชน เห็นความสำคัญ ของภูมิปัญญา ด้านการทำประมง พื้นบ้าน - การได้เป็นส่วน หนึ่งที่ได้ร่วม ฟื้นฟูภูมิปัญญา ประมงพื้นบ้าน

2.2.4 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/แก้ไขเปลี่ยนแปลง

ในขั้นตอนของกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/แก้ไขเปลี่ยนแปลง เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญสำหรับชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว กล่าวคือ ปัจจุบันอุปกรณ์บางอย่างที่ใช้ในการทำประมงพื้นบ้านเริ่มหายาก ผลิตผลจากธรรมชาติที่เคยใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำลดน้อยลง หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงไป เพราะจำนวนคร่าวเรือนที่เพิ่มขยายมากขึ้น เป็นเท่าทวีคูณ ดังนั้นชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวได้นำประเด็นปัญหาดังกล่าว มาเป็นโจทย์ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหา โดยใช้วิธีการประยุกต์/แก้ไขเปลี่ยนแปลง เพื่อคงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด ซึ่งทางชุมชนได้ใช้การประยุกต์และแก้ไขในหลายรูปแบบ เช่น การทำบ้านปลาเทียมจากเชือกแทนปะการัง และรากโกงกาง เพื่อให้ปลา กุ้ง ปู ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและหลบภัย รวมถึงสืบพันธุ์ต่อไป หรืออีกกรณีหนึ่งการปลูกป่าทดแทน เนื่องมาจากการที่มีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าชายเลน ดังนั้น ชุมชนจึงใช้การท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการสร้างสรรค์กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนในการฟื้นฟูป่าชายเลนด้วยการปลูกป่าชายเลนทดแทน พร้อมทั้งได้เรียนรู้วิธีการปลูกป่าชายเลนที่ถูกต้อง และได้ลงมือปฏิบัติจริง จึงเป็นการประยุกต์และดัดแปลงกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไขด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีเป้าหมายเพื่อ

1) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และสร้างระบบนิเวศที่สมบูรณ์ให้กับผืนป่าของชุมชน ซึ่งประยุกต์/ดัดแปลงโดยการสร้างกิจกรรมที่สอดคล้องกับ Polluter Pay Pollution คืนป่าให้ชุมชนด้วยการปลูกป่าทดแทน

2) เพื่อทดแทนทรัพยากรที่ลดน้อยลง และลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ โดยการทำบ้านปลาเทียม เพื่อให้สัตว์น้ำทั้งหลายได้ใช้เป็นที่พักอาศัยและหลบภัย โดยการประยุกต์ใช้เชือกแทนปะการัง หรือรากโกงกาง

3) เพื่อคงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยการแก้ไขปัญหาการจับปลาในฤดูวางไข่ ใช้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการทำเครื่องหมายงดจับสัตว์น้ำในบริเวณที่พบว่าสัตว์น้ำกำลังวางไข่ หรืออยู่ในช่วงกำลังอนุบาล เพื่อให้สัตว์น้ำเหล่านั้นได้เจริญเติบโต และมีโอกาสขยายพันธุ์ได้ต่อไป ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติให้ใช้ได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.31 บ้านปลาหรือปะการังเทียม

“...ตอนนี้ปะการัง หรือรากโกงกางมันหายากแล้ว นักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ ก็ถูกทำลายไปบ้าง เป็นธรรมดา แต่ชาวบ้านก็ช่วยกันดัดแปลงเอาเชือกมาทำเลียนแบบปะการัง หรือรากโกงกาง เพื่อให้ปู ปลาได้มาอาศัย วางไข่บ้าง หลบภัยเวลามีพายุ น้ำเขียวแรง เค้าก็จะมีที่ยึดเกาะหรือป้องกันได้...”

(ประสพ วีระการณั, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...ทางกลุ่มเขามีข้อตกลงร่วมกันว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว อาจจะมีผลกระทบต่อสภาพป่าชายเลน ดังนั้นเมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยว เราต้องให้เขาปลูกป่าชดเชยและก็เอาการปลูกป่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยเลย ใช้การท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา...”

(สุรตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.32 กิจกรรมปลูกป่าชายเลน

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในชั้นการประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข หากวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสาร จะพบว่าผู้ส่งสารยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมถึงผู้ทำหน้าที่สื่อความหมายชุมชน โดยมีสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นเสาหลัก เช่นเดียวกัน และใช้วิธีการสอนแบบทำให้ดูและให้ปฏิบัติจริง ส่วนสารที่ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของการปลูกและการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ส่วนสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเพื่อการอนุรักษ์ ยังคงเป็นสื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม ส่วนผู้รับสารคือผู้ร่วมสืบทอด ได้แก่ นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือปฏิบัติและทดลองทำจริง เป็นการร่วมอนุรักษ์ป่าชายเลนให้คงอยู่สืบไป โดยมีผลกระทบคือเกิดประสบการณ์ตรง เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ และเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าชายเลนจากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวชั้นการประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไขด้านการทำประมง
พื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
-ปราชญ์ชาวบ้าน ด้านการทำประมง พื้นบ้านและการ อนุรักษ์ป่าชายเลน	- การปลูกและ อนุรักษ์ป่าชายเลน -การสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ป่า ชายเลน	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - ใช้การสอน แบบทำให้ดู - ลงมือปฏิบัติ	- นักท่องเที่ยว	-เกิดประสบการณ์ ตรง - การได้เป็นส่วน หนึ่งที่ได้ร่วม อนุรักษ์ป่าชายเลน -เกิดความ ตระหนักในการ อนุรักษ์ป่าชายเลน
-ผู้นำกลุ่ม ท่องเที่ยว -ผู้สื่อความหมาย ชุมชน				

2.2.5 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการสร้างใหม่

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว ไม่มุ่งเน้นการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนของการสร้างใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ขาดหรือไม่ใช้วิถีชีวิตของชุมชน แต่จะใช้กระบวนการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลงมากกว่า เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ให้มากที่สุด อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในอีกมุมมองหนึ่ง ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีสิ่งก่อสร้างใหม่บางประการคือ การสร้างคนรุ่นใหม่ ให้เป็นผู้ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งการเตรียมเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ช่วยในการบริหารจัดการ เป็นผู้สื่อความหมายชุมชน เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านต่างๆ เช่น ด้านการประมงพื้นบ้าน ด้านศิลปะการแสดง ด้านหัตถกรรมจักสานงอบหรือการทำขนมข้าวเกรียบยาคู และตั้งमेกรอบ เป็นต้น โดยแต่ละคนจะทำหน้าที่เรียนรู้และสืบทอดในสิ่งที่ตนเองสนใจไปพร้อมๆ กัน

ภาพที่ 4.33 การเตรียมเยาวชน เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา

จะพบว่า การสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนนี้ สื่อบุคคลยังคงเป็นสื่อที่มีบทบาทเป็นเสาหลัก และเมื่อวิเคราะห์ตามหลักองค์ประกอบของการสื่อสารจะพบว่า ผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว และปราชญ์ชาวบ้าน ยังคงแสดงบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่ลงมือสร้างและปั้นคนรุ่นใหม่ เพื่อมาทำหน้าที่สานต่อ และผลิตซ้ำภูมิปัญญาและกิจกรรมของชุมชน เป็นการสืบทอดได้เป็นอย่างดี ในส่วนของสาร คือองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน และด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ชุมชนมีฐานคิดในการพัฒนาร่วมกันว่า 1) การนำเสนอเรื่องราวภูมิปัญญาของชุมชน สามารถใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นตัวนำเสนอและสื่อความหมายได้ เพราะกิจกรรมสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ชัดเจนอยู่แล้ว โดยผ่านการมีส่วนร่วม 2) บ้านน้ำเขียวไม่เน้นการสร้างใหม่ โดยเฉพาะสิ่งที่ไม่ใช่วิถีของชุมชน และ 3) การผลิตซ้ำโดยการ

สร้างคนรุ่นใหม่ เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่ชุมชนท้องถิ่นที่บ้านน้ำเซียวนำมาใช้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

“...ชุมชนของเราเชื่อมั่น ในกิจกรรมการท้องถิ่นของชุมชนที่เราสามารถนำมาใช้สื่อความหมายและเล่าเรื่องราวของชุมชนให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเข้าใจได้ ขณะเดียวกัน ถ้ามาเที่ยวบ้านเราจะเห็นว่าเราไม่เน้นการสร้างใหม่ในเรื่องที่เป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของเรา เพราะจะทำให้เราสูญเสียอัตลักษณ์ของตนเอง และเรามุ่งเน้นการสืบทอดภูมิปัญญาของเรา รวมถึงทรัพยากรของเรทั้งหมดให้มีความยั่งยืน เราจึงมุ่งสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นเด็กๆ ในหมู่บ้านมาเป็นผู้สืบทอด พอโตขึ้นเขาจะได้อยู่บ้าน เขาก็ได้รักษาทุนของตัวเอง ซึ่งเราก็สบายใจได้...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2560)

“...เรื่องสร้างใหม่เราไม่ค่อยคิดนะ เรานั่นในเรื่องที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของเรามากกว่า เพราะมันคือวิถีชีวิตเรา...”

(ดวงรัตน์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...ทางกลุ่มจะให้โอกาสเด็กๆ ที่สนใจมาในด้านต่างๆ เช่น ให้เป็นคนนำเที่ยว เป็นคนต้อนรับนักท่องเที่ยว ให้ฝึกการแสดงลิเกฮูลูในการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วย... พวกเราได้ไปฝึกเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่น เพราะประธานกลุ่มส่งไป...”

(กิตติยา บุหงารัตน์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

จากกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท้องถิ่นที่บ้านน้ำเซียวขึ้นการสร้างใหม่ พบว่าผู้ส่งสาร ได้แก่ ประชาชนชาวบ้านด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ผู้นำกลุ่มท้องถิ่นเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยมีเนื้อหาสาระคือ องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน และด้านศิลป- วัฒนธรรมของชุมชน ผ่านช่องทางการสื่อสารแบบการเล่าเรื่อง การอบรมและเรียนรู้โดยใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม และมีผู้รับสารคือ นักท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นคือได้ผู้สืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และเกิดความตระหนักและความรักในชุมชนสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.12

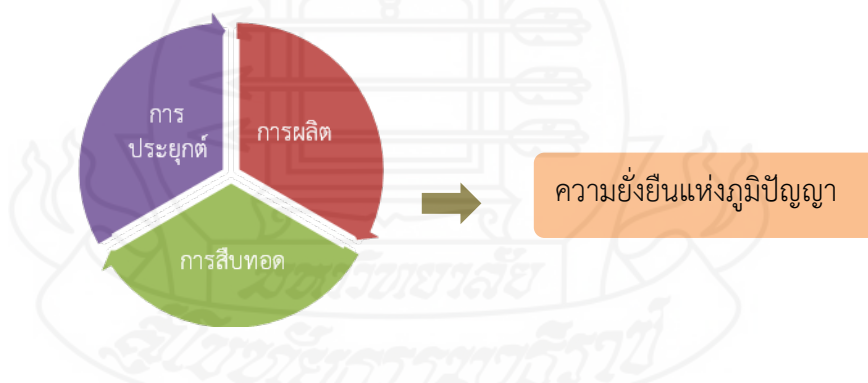

ตารางที่ 4.12 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการสร้างใหม่ด้านการทำประมงพื้นบ้าน
และการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

ผู้ส่งสาร	เนื้อหาสาร	สื่อ/ช่องทาง	ผู้รับสาร	ผลกระทบ
-ปราชญ์ชาวบ้าน ด้านการทำประมง พื้นบ้านและการ อนุรักษ์ป่าชายเลน	- องค์ความรู้ เกี่ยวกับชุมชน -ภูมิปัญญาด้านการ ทำประมงพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ป่า	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - ใช้การสอนแบบ เล่าเรื่อง	- นักท่องเที่ยว	- ได้ผู้สืบทอดภูมิ ปัญญาของชุมชน - เกิดความ ตระหนักและ ความรักชุมชน
-ผู้นำกลุ่ม ท่องเที่ยว -เด็กและเยาวชน ในชุมชน	และการเล่น และด้าน ศิลปวัฒนธรรมของ ชุมชน	- การอบรม/เรียนรู้		

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน กับเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว ในเรื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ การทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน การออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การปลูกและอนุรักษ์ป่าชายเลน ภูมิปัญญาโบราณในการสาน และทอดแหการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลนและองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยมีสื่อบุคคล (ผู้นำ/ปราชญ์ชาวบ้าน) และสื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญ โดยผ่านการสอนแบบทำให้อูและแบบเล่าเรื่อง การให้เรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริงการพูดคุยเชิงสอนแนะการสังเกตและลงมือปฏิบัติ และเมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะพบว่า ผู้ส่งสาร (ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน) มีบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่ทำหน้าที่ผลิต โดยลงมือปฏิบัติและทำให้อูทำหน้าที่เป็นผู้อนุรักษ์/ธำรงรักษา และฟื้นฟู ผ่านวิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและปฏิบัติจริง โดยมีกลุ่มเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว เป็นผู้รับสาร และเป็นกลุ่มที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อการผลิตซ้ำในด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ต่อไป ในส่วนของสาร คือ การทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ไม่ว่าจะเป็นการออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การงมหอยปากเปิด การทำบ้านปลา การใช้กระบอกลำไยใส่ดักปลาตุ๊กทะเลรวมถึงที่ปลูกป่าชายเลน โดยผ่านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร คือ สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม เป็นหลัก

ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ทั้ง 5 ขั้นตอน ผู้วิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว ให้ความสำคัญกับ 3 ขั้นตอน คือ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต ขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา หรือการสืบทอด และขั้นการประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข เป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาของชุมชนกล่าวคือกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิตของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวเป็นเรื่องของการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร มีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ เรื่องของระบบนิเวศ การรู้จักและเข้าใจธรรมชาติ การออกเรือประมง เทคนิคการจับสัตว์น้ำแบบไม่ให้กระทบต่อระบบนิเวศ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเป็ด และการปลูกป่าชายเลน เป็นต้น โดยใช้ช่องทางการสื่อสารแบบใช้การเรียนรู้และให้ ได้สัมผัสปรากฏการณ์จริงลงมือปฏิบัติจริงและมีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาโดยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว และเด็ก/เยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชน เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาต่อ ส่วนกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญที่ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวนำมาใช้เป็นโจทย์ในการแก้ปัญหา โดยการประยุกต์ / แก้ไขดัดแปลง เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและเพื่อคงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ชุมชนยังคงมีสภาพป่าชายเลนที่สมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน และได้นำมาใช้เป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน ดังภาพที่ 4.34

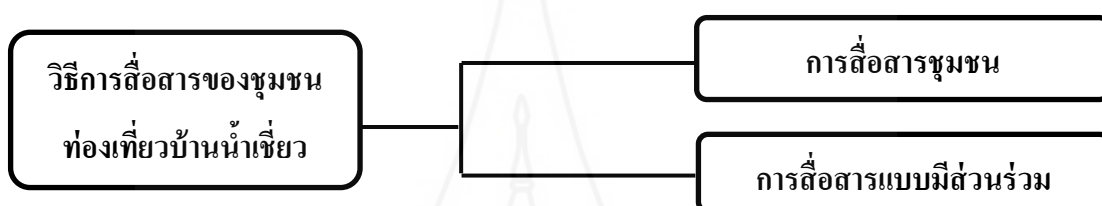
ภาพที่ 4.34 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

2.3 วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว มีวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ยาวนานกว่า 200 ปี มีความโดดเด่นในเรื่องการทำประมงพื้นบ้าน และมีแหล่งเรียนรู้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่น่าสนใจ รวมถึงการเป็นชุมชน 2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว เกิดจากความต้องการ

ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการเป็นหนี้ นอก ระบบ โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์อย่างยั่งยืน สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีผู้นำที่เป็นหัวเรือใหญ่ในการนำทีมที่เข้มแข็ง เป็นนักพัฒนา และนักต่อสู้ จนสามารถนำชุมชน ไปสู่ความสำเร็จในเกือบทุกด้าน จนเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญ

การศึกษาวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว แบ่งเป็น 2 ประเด็นคือการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสรุปเป็นภาพที่ 4.35 ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.35 วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

2.3.1 การสื่อสารชุมชน

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีการสื่อสารชุมชนทั้งในระดับภายในชุมชน และระดับภายนอกชุมชน ดังนี้

1) การสื่อสารภายในชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม

(1) การสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำกลุ่ม ท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว (นางสุรัตนา ภูมิมาโนช) กับผู้นำกลุ่มย่อยต่างๆ ในชุมชน และสมาชิกกลุ่ม โดยพบว่าเป็นการสื่อสารในรูปแบบการพูดคุย การร่วมปรึกษาหารือ การประชุมกลุ่มเพื่อมอบหมาย งาน วางแผนเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของกลุ่ม และแก้ไขปัญหาต่างๆ ของกลุ่ม รูปแบบการสื่อสาร ของกลุ่มส่วนใหญ่มักเป็นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) และใช้การสื่อสารในแนวนอน (Horizontal Communication) เป็นหลัก โดยลักษณะการพูดคุยมักเป็นเรื่องของการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูล หรือการประสานงาน ตลอดจนการพูดคุยทั่วไป เช่น การพูดคุยเกี่ยวกับความ เป็นอยู่ สุขภาพหรือเรื่องอื่นๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนกันเมื่อได้ เป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอก เพื่อให้สมาชิกอื่นๆ ในกลุ่มได้รับรู้ร่วมกัน

และการได้พูดคุยเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในชุมชน ทั้งปัญหาเรื่องคน ปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล เป็นต้น

“...ประธานเค้าเป็นคนที่เป็นกันเอง พูดคุยได้ทุกเรื่อง ตรงไปตรงมา เวลาใครมีปัญหา ก็จะมาปรึกษา หรือถ้าต้องการให้เคลียร์ปัญหาให้ ประธานก็จะเรียกมาปรับความเข้าใจกันทันที...”
(รัชนิย์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...มะจะเป็นคนที่คุยได้ทุกเรื่อง แก้ปัญหาให้ทุกคนอย่างเป็นธรรมชาติ และก็มาคุยได้ทุกเวลา...”
(ศิริวัลย์ ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...กลุ่มของเราใช้การประชุมทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่จะไม่เป็นทางการมากกว่า เพราะเราเริ่มจากการพูดคุยสารทุกข์สุขดิบ ใถ่ถามปัญหากัน ปรึกษากัน และก็แก้กันไป เวลาคุยแบบนี้สมาชิกจะกล้าคุย กล้าพูดมากกว่าแต่ก็พยายามฝึกให้ทุกคนกล้าพูดในกลุ่มใหญ่ด้วย...”
(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

(2) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม เป็นการสื่อสารในรูปแบบของการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มย่อยต่างๆ ภายในชุมชน โดยเป็นการประชุมในระดับผู้นำกลุ่มย่อย และการประชุมสมาชิกในกลุ่ม รูปแบบการสื่อสารจึงมักเป็นแบบเป็นทางการ (Formal Communication) และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอน (Horizontal Communication) และแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยส่วนใหญ่เป็นการประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การร่วมวางแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ตลอดจนการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องการจัดกิจกรรม และปัญหาที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในกรณีนี้นางสุรัตนา ภูมิมาโนช จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารหลัก

นางสุรัตนา ภูมิมาโนช นอกจากจะเป็นผู้ส่งสารหลักในกลุ่มท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายในชุมชน เพราะเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล (To Inform) ผู้ให้ความรู้ (To Educate) ผู้ให้ความบันเทิง (To Entertain) แก่สมาชิกและนักท่องเที่ยวไปด้วยในคราวเดียวกัน นางสุรัตนา ภูมิมาโนช เป็นผู้เล่าเรื่องที่มีความสามารถ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สำคัญ จึงทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนุกสนาน ควบคู่ไปกับการได้รับความรู้ โดยผ่านการ

สื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) นอกจากนี้นางสุรัตนา ภูมิมานิช ยังเป็นผู้ที่นำที่
ใช้วิธีการสื่อสารแบบ“ลงมือทำ-นำไปดู” เพื่อเป็นแบบอย่าง และเป็นผู้ที่เปิดกว้างให้โอกาสแก่
สมาชิก จึงเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มมาอย่างต่อเนื่อง

“...ปกติเราจะมีการประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง หรือถ้ามีกรณีเร่งด่วน ก็สามารถเรียก
ประชุมด่วน หรือนอกรอบได้ ส่วนการประชุมเราจะเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น เล่า
ปัญหา หรือเสนอแนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้ ส่วนการแก้ไขปัญหา การตัดสินใจส่วนใหญ่จะใช้มติ
ของกลุ่มเป็นหลัก...”

(สุรัตนา ภูมิมานิช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2561)

“...ก่อนที่เราจะไปสอนอะไรใครได้ ตัวเราต้องทำให้เป็นก่อน ที่สำคัญต้องลงมือทำ
ก่อน และค่อยทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ที่นี้เราจะให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของเรา จากผู้ใหญ่
จากปราชญ์ชาวบ้าน เรียนรู้โดยการลงไปร่วมทำฝักทำ...”

(สุรัตนา ภูมิมานิช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2561)

“...มะจะเรียกประชุมสมาชิกเสมอเวลาที่ไปประชุมร่วมกับจังหวัด หรือหน่วยงาน
ราชการข้างนอกมา เพื่อมาเล่าให้ฟังว่าวันนี้ไปประชุมเรื่องอะไร จังหวัดอยากให้เราทำอะไร เสร็จแล้ว
มะก็จะมอบหมายงานให้แต่ละฝ่ายรับไปเตรียมงาน...”

(สรีวัลย์ ภูมิมานิช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวใช้การพูดคุยสนทนาในชุมชน หรือการประชุม
ในหลายระดับทั้งระดับบุคคลระดับกลุ่ม ซึ่งมีทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหา
สารที่ต้องการนำมาพูดคุย ปรึกษาหารือกัน หรือจุดมุ่งหมายในการสนทนาว่าเพื่ออะไร เช่น
เพื่อต้องการการตัดสินใจ เพื่อการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เป็นต้น

2) การสื่อสารภายนอกชุมชน การสื่อสารภายนอกชุมชนของชุมชนท่องเที่ยว
บ้านน้ำเขียวประกอบด้วยสื่อสารระดับบุคคล รวมถึงนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชนด้วย
และการสื่อสารระดับกลุ่ม /องค์กร /หน่วยงานภายนอกชุมชน

(1) การสื่อสารระดับบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำ หรือคณะกรรมการ
กลุ่ม หรือสมาชิกในชุมชน กับนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่
เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน โดยประเด็นหรือเนื้อหาสารมักเป็นเรื่องการพูดคุย

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอนหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เพื่อเปิดโลกใบใหม่ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในฐานะผู้รับสารจะได้รับความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้าน การอนุรักษ์ป่าชายเลน วิถีชีวิตริมคลอง รวมไปถึงภูมิปัญญาในเรื่องอื่นๆ เสริมควบคู่ไปด้วย เช่น การทำงอบใบจาก การทำขนมข้าวเกรียบยาคู เป็นต้น รวมถึงอีกหลากหลายกิจกรรมที่ชุมชนจัดเตรียมไว้รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็น “สื่อกิจกรรม” ที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารภูมิปัญญาด้วย ดังนั้นการสื่อสารในระดับบุคคลนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร จึงมีทั้งผู้นำชุมชน ผู้สื่อความหมายชุมชน และสมาชิกกลุ่มทุกคน

“...เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงบ้านเรา ค่อนข้างเสร็จการสื่อสารอย่างเป็นทางการเราก็เริ่มทันที หมายความว่าอะไร หมายความว่า เราต้องเริ่มแนะนำชุมชน ให้ข้อมูลชุมชนของเราแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เค้ารู้จักบ้านเรา และปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง...”
(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

“...สนุกมากครับ ได้ความรู้เกี่ยวกับการงมหอยปากเปิด การปลูกป่า วิธีการเดินบนโคลน และเห็นนกเหยี่ยวเยอะมาก ได้เรียนรู้ช่วงน้ำขึ้น น้ำลงที่ชัดเจนกว่าที่เรียนในห้องเรียน ชอบมากครับ ปิดเทอมหน้าจะมาใหม่...”
(สัมภาษณ์นักท่องเที่ยว, 2 ธันวาคม 2560)

“...เด็กๆ ที่สนใจจะเป็นผู้สื่อความหมายชุมชน จะได้ไปอบรมทักษะต่างๆ ส่วนความรู้เกี่ยวกับเรื่องของบ้านน้ำเขียว การงมหอย การออกเรือ จะได้รับการถ่ายทอด สอนมาจากพ่อ แม่ คนที่เก่งๆ และมีความรู้ในชุมชน หนูคิดเรือออกหาปลากับพ่อมาตั้งแต่เด็กเห็นจนชินตา เลยทำเป็นด้วย...”
(กิตติยา บุหงารัตน์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

“...กับนักท่องเที่ยวเรารู้ว่าสำคัญนะ นักท่องเที่ยวบางคนให้คำแนะนำที่ดีมาก เพื่อให้เราพัฒนา บางคนก็จะมีบ่นๆ บ้าง เราก็นำข้อคิดเห็นของนักท่องเที่ยว มาคุยกันในที่ประชุมตอนที่ประชุมประจำเดือน เพื่อร่วมกันหาแนวทางแก้ไข...”
(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

ภาพที่ 4.36 นักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าและงมหอยปากเป็ด

(2) การสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน การสื่อสารในระดับนี้ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ ในลักษณะการประชุม และใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวดิ่งและแนวนอน โดยผู้นำชุมชนจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือเป็นผู้ส่งสารในกรณีการให้ข้อมูลแก่กลุ่ม องค์กร หน่วยงานภายนอก และเป็นผู้นำนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ มาและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ บทบาทของผู้นำในกรณีนี้จึงเป็นเสมือนศูนย์ข้อมูลของชุมชนด้วย ส่วนการเป็นผู้รับสาร หมายถึงการเป็นผู้รับนโยบายจากหน่วยงานภายนอกมาสู่การปฏิบัติโดยกลุ่ม

“...เรากุยกับอพท. กับททจ. และเทศบาลบ่อยมาก รวมทั้ง ททท.ภาคด้วย เพราะเวลามีนงานไม่ว่างานระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ ถึงระดับ โลกเลยก็มีหน่วยงานพวกนี้เค้าจะมาขอให้เราไปร่วมงานเราก็ต้องไปประชุมรับนโยบายมาและก็มาคุยกันในกลุ่มว่าเราจะนำเสนออะไรดี ใครจะไปก็จะแบ่งงาน มอบหมาย งานกันเลย...”

(สุรตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมชุมชน การสื่อสารการตลาด โดยดำเนินการในหลายรูปแบบ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น ในกรณีการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ มักจะใช้สื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลัก ได้แก่ การร่วมกิจกรรมต่างๆที่เทศบาล หรือจังหวัด ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น การออกร้านจัดแสดงผลผลิตภัณฑ์ชุมชนในโอกาสต่างๆ เช่น งานท่องเที่ยววิถีไทยสี่สัปดาห์วันออกงานประเพณีสามวัฒนธรรมกิจกรรม Local Experience ซึ่งจัดแสดง ณ ต่างประเทศในงาน Thai Festival “Test of Thailand” เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น เว็บไซต์/เฟสบุ๊กของเทศบาล ไลน์กลุ่มเครือข่ายนอกพื้นที่ชุมชนบ้านน้ำเขียว นอกจากนี้ยังมี เสียงตามสาย และสื่อสิ่งพิมพ์เช่น แผ่นพับ เป็นต้น

ภาพที่ 4.37 สื่อและกิจกรรมประชาสัมพันธ์ชุมชน

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวมีประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน และมีการปรับรูปแบบการสื่อสารเพื่อให้การประชุมนำไปอย่างราบรื่น และสอดคล้องตามประเด็นของการสื่อสาร โดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งการประชุมอย่างเป็นทางการ ใช้เวทีสนทนากลุ่มย่อย หรือบางครั้งอาจเป็นเพียงวงสนทนาเล็กๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชน มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การทำกิจกรรมของกลุ่ม ตั้งแต่รับรู้ รับทราบข้อมูลข่าวสาร รับทราบปัญหา พร้อมทั้งร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อให้การจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

“...กลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เรามีการประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน เพื่อรายงานผลการดำเนินงานรายงานปัญหา รายงานรายรับ-รายจ่าย และมีการรับฟังปัญหาจากสมาชิกในเรื่องต่างๆ เพื่อหาทางออกด้วยกัน ทำความเข้าใจกัน...”

(สุรตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2561)

“...ชอบตรงที่มีการเปิดเวทีประชุมกันเป็นประจำทุกเดือน เพราะจะช่วยกันแก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยนข่าวสารกัน บางทีก็คุยกันเป็นวงเล็กๆ ก็มี...”

(รัชนิย์ ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

นอกจากนี้ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวยังใช้ทั้งการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคล เวทีสนทนากลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ รวมถึงการประชุมแบบเป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหาสาร เป้าหมายในการสื่อสาร และวาระความจำเป็นเร่งด่วน เป็นสำคัญ ซึ่งโดยปกติ กลุ่มจะมีการจัดประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน เพื่อรายงานผลการดำเนินการ แลกเปลี่ยนข้อมูลปัญหา และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข หรืออาจมีกรณีเร่งด่วน เมื่อสมาชิกมีปัญหา และต้องการการแก้ไขหรือทำความเข้าใจให้ตรงกัน ก็อาจมีการจัดประชุมแบบเป็นทางการตามวาระความจำเป็นเร่งด่วนดังกล่าวข้างต้นได้ โดยมีสื่อที่หลากหลายเป็นเครื่องมือสำคัญคือ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อประเพณี สื่อสังคมออนไลน์เสียงตามสาย และสื่อสิ่งพิมพ์ สรุปได้ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 การวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว

ประเภทการสื่อสาร	ระดับการสื่อสาร	วิธีการสื่อสาร	รูปแบบการสื่อสาร
การสื่อสารภายใน ชุมชน	บุคคล	- พุดคุยปรึกษาหารือ - ประชุมกลุ่ม	- ไม่เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
	กลุ่ม	- ประชุมกลุ่ม	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง
การสื่อสารภายนอก ชุมชน	บุคคล	- พุดคุย แลกเปลี่ยน - ร่วมกิจกรรม	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
	กลุ่ม/องค์กร/ หน่วยงาน	- ประชุม	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง

2.3.2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวเริ่มต้นทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ดังนั้น จึงให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก และมีการสร้างความตระหนักแก่สมาชิกในชุมชนอยู่เสมอว่า การทำงานเพื่อชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาดังกล่าว ทุกๆ กิจกรรมของบ้านน้ำเชี่ยว ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการทำประมงพื้นบ้าน การสานอบายจาก การทำขนมพื้นบ้าน การทำสินค้าที่ระลึก จึงต้องอยู่บนฐานของการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อให้กิจกรรมของกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการใช้กฎ กติกา ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืน ได้รับการยอมรับและมีหลักประกันจากรางวัลต่างๆ มากมาย

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่ด้านการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล ดังนี้

1) การร่วมคิด ร่วมวางแผน เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต หรือเรียกว่า ผู้ส่งสาร” โดยใช้เวทีในการร่วมคิด ร่วมวางแผนจากวงสนทนาเล็กๆ และขยายวงกว้าง

ขึ้น มักเริ่มต้นด้วยการร่วมวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีประเด็นเนื้อหาสารในระยะเริ่มแรก เป็นเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม การกำหนดแผนกิจกรรม ซึ่งกลุ่มเห็นพ้องกันว่าเป็นประเด็นที่สำคัญ เนื่องจากการจัดกิจกรรมของกลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เป็นกิจกรรมด้านการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องของฤดูกาล สภาพอากาศ จึงต้องใช้การวางแผนที่ครอบคลุม และรัดกุม เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ซึ่งจากความตระหนักดังกล่าว ทำให้กลุ่มเริ่มปรับรูปแบบการสื่อสารให้เป็นทางการมากขึ้น มีการเปิดเวทีให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมสนทนาเสนอแนวคิด สร้างสรรค์กิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชน การสานต่อภูมิปัญญาด้านต่างๆ จากปราชญ์ชาวบ้าน และการส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่ม

“...ประธานเค้าให้สมาชิกมาประชุม ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ทุกเดือนก็ต้องมาคุยกัน อย่างเรื่องออกเรือประมง ก็คุยกันเรื่องความปลอดภัย ว่าในเรื่องทุกลำที่พานักท่องเที่ยวออกทะเลจะต้องมีชูชีพ มีชุดยาสาญ และต้องสำรวจสภาพเรือ น้ำมัน ทุกอย่างให้พร้อม รวมถึงการจัดคิวให้เป็นระบบ...”

(จเร ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...ก็มีส่วนร่วมในช่วงปฏิทินดูสภาพอากาศว่าเหมาะสมจะออกเรือพานักท่องเที่ยวไปได้มั้ย แค่นั้น ก็ต้องคุยกันกับชาวเรือทุกคน ในกลุ่มประมงเรือเล็กเองก็ต้องคุยกันด้วยว่าเหมาะสมหรือไม่...”

(สําราย ชัยเชิงอม, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...พอรับนักท่องเที่ยวเยอะขึ้น มันก็ต้องมีผลกระทบตามมาบ้าง เราก็เลยมาคิดกันว่าเราจะแก้ไขตรงนี้ยังไง ทางกลุ่มก็เลยมีความคิดว่า เมื่อการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบ เราก็ต้องใช้การท่องเที่ยวนี้แหละแก้ไข คือเอาวิกฤติเป็นโอกาส ให้นักท่องเที่ยวนี้แหละเป็นคน কিনป่าให้ชุมชน โดยการทำกิจกรรมให้เค้าได้ปลูกป่าชายเลนแต่ละคนละต้นก็เท่ากับได้ช่วยฟื้นฟูป่าให้กับชุมชนแล้ว...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

2) การร่วมกำหนดนโยบาย นโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลงหรือแนวปฏิบัติร่วมกัน ประเด็นเหล่านี้คือ“เนื้อหาสาร” ซึ่งชุมชนนำมาใช้เป็นกรอบในการยึดถือปฏิบัติ

ร่วมกัน เพื่อให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน เช่น การงดจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ การงดจับสัตว์น้ำในบริเวณที่มีการทำเครื่องหมายอนุบาลสัตว์น้ำ และการร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรของชุมชน เป็นต้น

“...สมาชิกจะเป็นผู้กำหนดกฎกติการ่วมกันเอง เราทำท่องเที่ยวที่มันมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ เรายังต้องใส่ใจเรื่องนี้ให้มาก สมาชิกก็จะคุยกันเรื่องนี้มาก เพราะมันเป็นทั้งแหล่งอาหารอาชีพ และทุนของพวกเรา จึงต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น...”

(สุรตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2560)

“...เราตกลงกันเลยครับ เป็นกติกาเลยว่าเราจะไม่จับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ มีการทำสัญลักษณ์ไว้ด้วยว่าบริเวณนี้ห้ามจับ และให้ทุกคนเป็นหูเป็นตาคอยช่วยกันดูแลแล้วทุกคนก็ยอมรับในกติกาอันนี้เหมือนกัน...”

(มรสุม นุชโสภณ, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

“...ระบบบ้านพักโฮมสเตย์เราก็มีกติกาที่ให้สมาชิกบ้านโฮมสเตย์ปฏิบัติให้เหมือนกัน เพื่อให้มีมาตรฐานเดียวกัน แยกที่มาพักจะได้ไม่รู้สึกว่าแตกต่าง...”

(ศิรินทรา ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

3) การร่วมดำเนินการ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีการแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่อย่างชัดเจนออกเป็นฝ่ายต่างๆ ในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นขั้นของการลงมือปฏิบัติ โดยแต่ละฝ่ายจะมี “ช่องทางการสื่อสาร” หลักที่คล้ายคลึงกันคือ การใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน และเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญ ที่ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนได้รับความสนใจ และยังเป็นการเตรียมผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป นอกจากนี้ยังมีช่องทางการสื่อสารอื่นๆ อีกเช่น การสาธิตและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมประมงพื้นบ้าน และร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และการสอนเพื่อสร้างเยาวชนในชุมชนมาสืบทอดกิจกรรมในด้านต่างๆ เป็นต้น

“...การทำท่องเที่ยวของบ้านน้ำเชี่ยว เรามีการแบ่งฝ่ายที่ทำหน้าที่ต่างๆ และเวลาประชุมหัวหน้าฝ่ายจะต้องมาเข้าร่วมประชุมด้วยทุกครั้ง ถ้าไม่สะดวกก็ต้องมีผู้แทนฝ่ายมารับฟัง รับรู้เพื่อรับไปดำเนินการ...”

(สุรตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2560)

“...เราไม่ได้ให้สมาชิกมีส่วนร่วมแค่การทำงานของกลุ่มเท่านั้นนะ เวลาที่กลุ่มได้รับรางวัลต่างๆ จากหน่วยงานภายนอก เราก็จะให้สมาชิกได้เป็นตัวแทนไปรับรางวัลเพื่อเป็นการให้ขวัญกำลังใจแก่สมาชิก ไม่ใช่อยู่แค่เบื้องหลัง แล้วอีกอย่างเป็นการฝึกให้เค้ากล้าแสดงออกด้วย...”
(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2560)

“...เวลาหนูออกเรือพานักท่องเที่ยววันรุ่งเรือ นอกจากแนะนำชุมชนแล้ว หนูก็ต้องให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมที่บ้านเราด้วย เช่น งามหอยปากเปิด ปลูกป่าชายเลนนักท่องเที่ยวจะชอบกันมาก หนูก็สนุกไปด้วย...”
(กิตติยา บุหงารัตน์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

4). การร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต หรือผู้ส่งสาร” เช่นเดียวกับขั้นร่วมคิด ซึ่งในการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์จะใช้รูปแบบการร่วมประชุมหารือ เพื่อให้มีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

“...การจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ กำหนดโดยความเห็นชอบของสมาชิกกลุ่มว่าแต่ละรายการมีค่าใช้จ่ายอะไรที่เป็นทุน และจะจัดสรรคืนให้แต่ละคนเท่าไรหรือต้องปันส่วนกลางเข้ากลุ่มไว้บริหารจัดการเท่าไร ตรงนี้สมาชิกเป็นผู้ร่วมกันกำหนดขึ้นมา เงินส่วนที่เหลือก็จะให้เหรียญนำไปรวบรวมและทำบัญชีทุกครั้งเพื่อความโปร่งใสและเป็นธรรม...”
(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2560)

“...หลังเสร็จงานรับนักท่องเที่ยวทางกลุ่มจะจัดสรรค่าตอบแทนให้แก่สมาชิกทันทีเพื่อให้เค้าได้มีกำลังใจในการทำงานต่อไป...”
(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2560)

“...ทุกอย่างที่เรากันแบบเป็นระบบ แต่ก็ไม่ได้เป็นวิชาการมากมายนะ แค่เราจดบันทึกไว้ว่าค่าใช้จ่ายอะไรไป ได้มาเท่าไร แม้กระทั่งระบบคิวในการจัดบ้านพักโฮมสเตย์ก็ต้องทำให้เป็นธรรม...”
(ศิรินทรา ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

5) การร่วมติดตามประเมินผล สำหรับสมาชิกกลุ่ม/ชุมชน จะมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ร่วมรายงานปัญหา ซึ่งแจ้งผลการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน สำหรับกรณีนักท่องเที่ยว จะมีบทบาทในฐานะ “ผู้รับสาร” ซึ่งเป็นผู้ที่สะท้อนความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรม หรือต่อการร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยแสดง “ปฏิกิริยาโต้กลับ” (Feedback) เพื่อนำไปสู่การแก้ไข ปรับปรุงแก้ไขต่อไป เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวอีกทางหนึ่งด้วย

“...ทุกเดือนเรามีประชุมเพื่อมารายงานผลการดำเนินการร่วมกัน รายงานปัญหาใครเจออะไร จะต้องแก้ยังไง เราจะมาคิดร่วมกัน รับรู้ร่วมกัน บางทีก็มีนักท่องเที่ยวปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมจะเตือนยังไง เจ้าบ้านก็ไม่กล้าเตือนเอง เราก็ต้องมาคุยกันว่าจะใช้วิธีใด ยิ่งเรามีเรื่องศาสนาเข้ามาด้วย เราอาจมีเงื่อนไขมากกว่าที่อื่นบ้าง...”

(สุรัตนา ภูมิมาโนช, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

“...บ้านพักโฮมสเตย์ทุกหลังมีสมุดเยี่ยมให้นักท่องเที่ยวได้เขียนก่อนกลับ เราก็จะเอาข้อมูลตรงนี้มาคุยร่วมกันด้วยว่าเค้ามองเราอย่างไร มาพักกับเราเค้ารู้สึกยังไง เค้าอยากให้เราทำอะไร ก็จะมาคุยกัน...”

(ศิรินทรา ถนอมวงษ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2560)

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วมสรุปได้ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 การวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสาร	การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ผู้ส่งสาร	- ร่วมคิด ร่วมวางแผน - ร่วมจัดสรรและแบ่งปัน ผลประโยชน์ - ร่วมติดตามประเมินผล	- วางแผนบริหารจัดการกลุ่ม - กำหนดแผนกิจกรรม - ค้นหาเรื่องราวชุมชน - สานต่อภูมิปัญญา - สร้างสรรค์กิจกรรม - จัดสรรผลประโยชน์ที่เป็น ธรรม - ชี้แจงผลการดำเนินงาน - รายงานปัญหา - ร่วมแก้ไขปัญหา
สาร	- ร่วมกำหนดนโยบาย	- กำหนดนโยบาย มาตรการ - จัดทำข้อตกลง กติกา - กำหนดแนวปฏิบัติเพื่อการ อนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน
ช่องทางการสื่อสาร	- ร่วมดำเนินการ	- แบ่งงาน/มอบหมายงาน - ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน - สานิต/สอน
ผู้รับสาร (นักท่องเที่ยว)	- ร่วมติดตามประเมินผล	- สะท้อนความคิดเห็นเพื่อการ ปรับปรุงและพัฒนา

จากการที่สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสารนี้ ได้นำไปสู่ผล 5 ประการคือ

1. เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน
2. เกิดการสืบต่อภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ของชุมชน

3. เป็นการเปิดโอกาสให้กับเด็ก และเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เรียนรู้ภูมิปัญญาในการทำประมงพื้นบ้าน

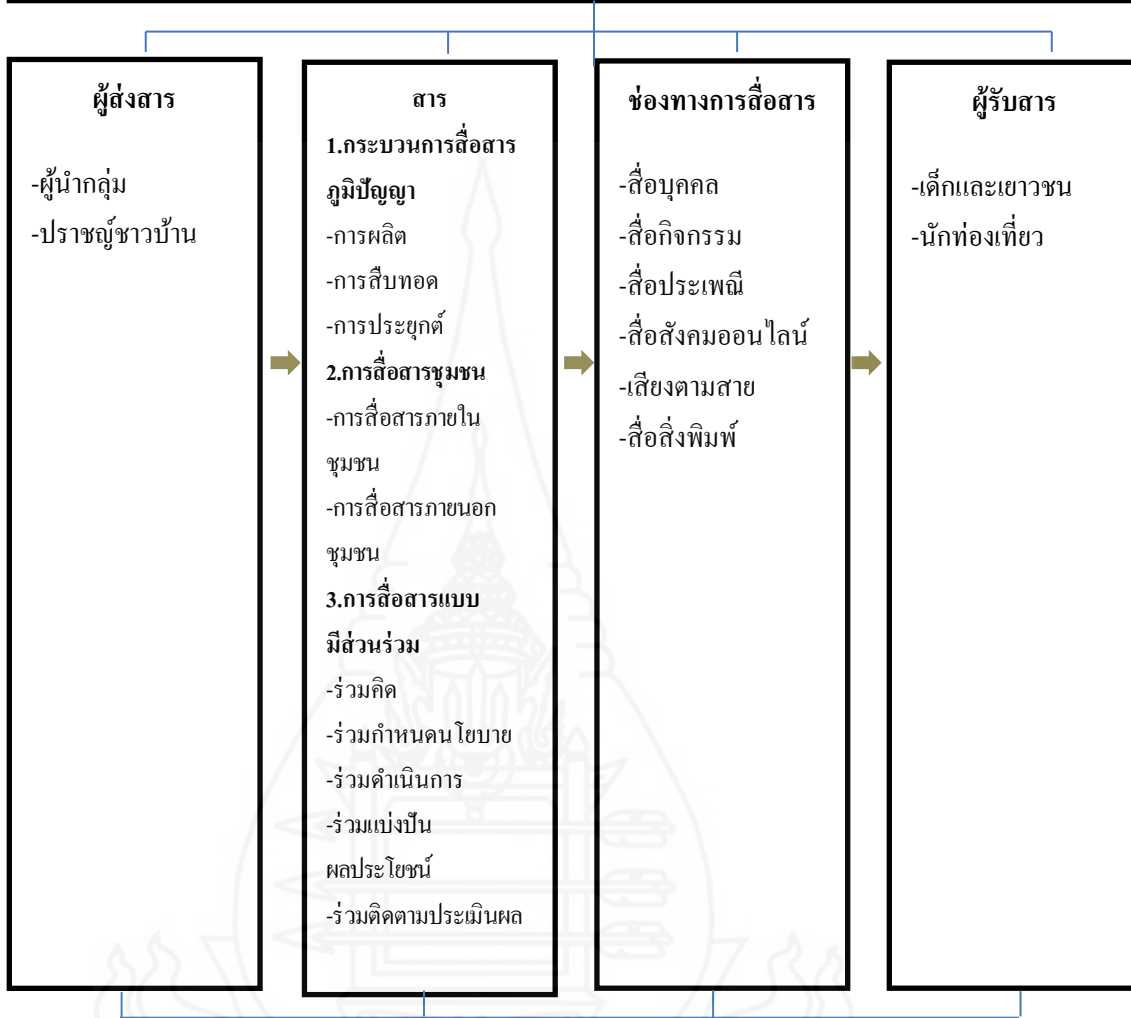
4. เป็นการสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อมาทำหน้าที่ผู้ส่งสาร/ผู้ให้ข้อมูล ในชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการสานต่อภูมิปัญญาของชุมชนที่สำคัญ

5. สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน

2.4 รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียววิธีการสื่อสาร และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีประสิทธิภาพ มีการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญทั้งในเรื่องการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวให้ความสำคัญกับการผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา และการประยุกต์/ดัดแปลง เพื่อคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญของชุมชน โดยมีประเด็นเนื้อหาสาระที่หลากหลายได้แก่ การออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การปลูกและอนุรักษ์ป่าชายเลน ภูมิปัญญาโบราณในการสาน และทอดแหการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลนและองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ส่วนวิธีการสื่อสาร ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และเน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิด วางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยมีการใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อประเพณี สื่อสังคมออนไลน์ เสียงตามสาย และสื่อสิ่งพิมพ์ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยมีกลุ่มผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ เด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว ซึ่งบุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการถ่ายทอดแล้ว จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตซ้ำในวิถีแห่งภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนสืบไป ดังภาพที่ 4.38

**การวิเคราะห์การสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน
ของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวตามองค์ประกอบการสื่อสาร**

ผล กระทบ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน 2. เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ของชุมชน 3. เป็นการเปิดโอกาสให้กับเด็ก และเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เรียนรู้ภูมิปัญญาในการทำประมงพื้นบ้าน 4. เป็นการสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อทำหน้าที่ผู้ส่งสาร/ผู้ให้ข้อมูล ในชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการสานต่อภูมิปัญญาของชุมชนที่สำคัญ 5. สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน
---------------------	---

ภาพที่ 4.38 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน
ของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

จากการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นเชิงวัฒนธรรม และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวที่มีความโดดเด่นในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้วิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีข้อค้นพบทั้งในเรื่องกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก่อนที่จะนำเสนอรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง ก่อนนำไปสู่การเสนอรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

3.1.1 การเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว พบว่าในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาทั้ง 5 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนอนุรักษ์/ธำรงรักษา ขั้นตอนฟื้นฟู ขั้นตอนประยุกต์/แก้ไขคัดแปลง และขั้นตอนสร้างใหม่ในการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งใช้กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาหลัก 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการผลิต ขั้นตอนอนุรักษ์/ธำรงรักษา (ขั้นสืบทอด) และขั้นประยุกต์/แก้ไขคัดแปลง ส่วนขั้นตอนฟื้นฟู และขั้นตอนสร้างใหม่ ไม่ปรากฏกระบวนการที่โดดเด่น หรือนำมาใช้ในการทำกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยชุมชนมากนัก และในแต่ละขั้นของกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ยังพบว่ามียอดประกอบของการสื่อสารที่ค่อนข้างครบถ้วน และมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกล่าวคือ มีผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวและปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารหลัก โดยเนื้อหาสาระจะมุ่งเน้นการให้ความรู้และเทคนิคที่สำคัญตามประเด็นของแต่ละพื้นที่ เช่น ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย มีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ การถ่ายทอดองค์ความรู้ กระบวนการ วิธีการรวมถึงเคล็ดลับที่เป็นภูมิปัญญาด้านการทำขนมไทยของชาวอยุธยาแต่โบราณ หลักการและเทคนิคในการคัดเลือกวัตถุดิบ วิธีการทำ และการทำให้ขนมสวยงาม มีกลิ่นหอมน่าทานและมีรสชาติอร่อย เป็นต้น ในขณะที่เนื้อหาสาระของชุมชนท่องเที่ยว

บ้านน้ำเขียว เป็นเรื่องของการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ระบบนิเวศ การออกเรือประมง เทคนิคการจับปลาทั้งแบบมือเปล่าและการใช้อุบายในการดักสัตว์น้ำแบบไม่ให้กระทบต่อระบบนิเวศ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การจับปู และการปลูกป่าชายเลน เป็นต้น ส่วนช่องทางการสื่อสารทั้งชุมชนท่องเที่ยว ไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวจะเน้นการใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม เป็นหลัก และมีสื่อเสริมอื่นๆ ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อประเพณี สื่อการแสดง สื่อวัตถุ และเสียงตามสาย และยังใช้ช่องทางการสื่อสารอื่นๆ อีก เช่น ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย ใช้รูปแบบของการสอน การสาธิต การพูดคุย การเปิดโอกาสให้ได้ทดลองทำจริง และการเล่าเรื่องประกอบ ในขณะที่ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวใช้การสอนนำ-ทำให้ดู ให้เรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริง การพูดคุยเชิงสอนแนะการสังเกตและลงมือปฏิบัติ โดยชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง มีผู้รับสารหลักคือ สมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชนในชุมชน และนักท่องเที่ยว สรุปได้ดังตารางที่ 4.15 และ 4.16

ตารางที่ 4.15 การเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา	ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว
- ภูมิปัญญา	ภูมิปัญญาด้านการทำขนมไทย	การทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน
- ขั้นตอนการผลิต	องค์ความรู้ วิธีการ และเทคนิคที่เป็นภูมิปัญญาโบราณในการทำขนมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขนมมงคล เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน จำมงกุฏ ทองเอก เสน่ห์จันทร์ และขนมชั้น เป็นต้น การคัดเลือกวัตถุดิบ การทำให้ขนมสวยงาม มีกลิ่นหอม น่าทานและมีรสชาติอร่อย	การทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ระบบนิเวศ การออกเรือประมง เทคนิคการจับปลาทั้งแบบมือเปล่าและการใช้อุบายในการดักสัตว์น้ำแบบไม่ให้กระทบต่อระบบนิเวศและสัตว์น้ำอื่นๆ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การจับปู และการปลูกป่าชายเลน

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

กระบวนการสื่อสารภูมิ ปัญญา	ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว
- ชั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา (ชั้นการสืบทอด)	การคัดเลือกวัตถุดิบ สูตร/ ส่วนผสมของขนม วิธีการทำ และอุปกรณ์ที่ใช้	การออกเรือประมง การจับปลา และสัตว์น้ำอื่นๆ การงมหอย การปลูกป่าชายเลน
- ชั้นการฟื้นฟู	ค้นหาภูมิปัญญาด้านขนมไทยที่ กำลังจะสูญหายไปให้กลับมา มีชีวิต ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทร น้อยให้ความสำคัญ กระบวนการสื่อสารชั้นการฟื้นฟู ภูมิปัญญาขนมไทยไม่มากนัก	มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาในการสาน แห ที่เริ่มเลือนหายไป ทั้งนี้เป็น ขั้นที่พบไม่มากนักในการทำ ประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ ป่าชายเลนของบ้านน้ำเขียว
- ชั้นการประยุกต์/แก้ไข ดัดแปลง	เป็นเรื่องของการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าและ มูลค่าเพิ่มมากขึ้น และเพิ่ม บทบาทหน้าที่ให้กับตัวสื่อ ผลิตภัณฑ์	ใช้การประยุกต์และแก้ไข เพื่อ คงสภาพเดิมของป่าชายเลนไว้ ให้มากที่สุด
- ชั้นการสร้างใหม่	มีการคิดค้นและสร้างสรรค์การ ทำขนมไทยขึ้นมาใหม่ บนฐาน ของภูมิปัญญาเดิมแต่ไม่ต่อเนื่อง มากนัก	มีการสร้างคนรุ่นใหม่ เพื่อสืบ ทอดภูมิปัญญาแต่ไม่มุ่งมั่นมาก นัก โดยเฉพาะสิ่งที่ขัดหรือไม่ใช่ วิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้คง ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ตารางที่ 4.16 การเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย
และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบการสื่อสาร	ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว
ผู้ส่งสาร	ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวและปราชญ์ ชาวบ้าน	ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวและปราชญ์ ชาวบ้าน
สาร	การถ่ายทอดองค์ความรู้ กระบวนการ วิธีการ เคล็ดลับการ ทำงานมไทยของชาวอยุธยาแต่ โบราณ หลักการและเทคนิคใน การคัดเลือกวัตถุดิบ วิธีการทำ และการทำให้ขนมสวยงาม มี กลิ่นหอมน่าทานและมีรสชาติ อร่อย	การทำประมงพื้นบ้านและการ อนุรักษ์ป่าชายเลน ระบบนิเวศ การออกรเรือ ประมง เทคนิคการจับปลาและ การจับสัตว์น้ำแบบไม่ให้ กระทบต่อระบบนิเวศ การ อนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การจับปู และการปลูกป่าชายเลน
สื่อ	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อการแสดง - สื่อใหม่ - สื่อประเพณี - สื่อวัตถุ	- สื่อบุคคล - สื่อกิจกรรม - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อสังคมออนไลน์ - เสียงตามสาย - สื่อประเพณี - การสอนนำ-ทำให้ดู

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

องค์ประกอบการสื่อสาร	ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว
สื่อ (ต่อ)	- การสอน - การสาธิต - การพูดคุย - การเปิดโอกาสให้ได้ทดลองทำจริง - การเล่าเรื่องประกอบ	- การเรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริง - การพูดคุยเชิงสอนแนะ - การสังเกต - การปฏิบัติจริง
ผู้รับสาร	- สมาชิกในชุมชน - เด็กและเยาวชนในชุมชน - นักท่องเที่ยว	- เด็กและเยาวชนในชุมชน - สมาชิกในชุมชน - นักท่องเที่ยว

3.1.2 การเปรียบเทียบวิธีการสื่อสาร

สำหรับวิธีการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวใช้การสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยพบว่าทั้งสองชุมชนใช้วิธีการสื่อสารชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะที่ใกล้เคียงกันกล่าวคือ ในการสื่อสารชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย มีการสื่อสารภายในชุมชน ระดับบุคคลในลักษณะพูดคุยปรึกษาหารือ และสนทนากลุ่มเล็กๆ เป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารในแนวนอน ระดับกลุ่ม ใช้การสนทนากลุ่ม และการประชุม ซึ่งมีรูปแบบทั้งไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ระดับบุคคลใช้วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน สอน/ถ่ายทอดร่วมกิจกรรม/ทดลอง สาธิต โดยมีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารในแนวนอนส่วนระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน จะใช้การประชุม แบบเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ส่วนชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวมีการสื่อสารภายในชุมชน ระดับบุคคลในลักษณะพูดคุยปรึกษาหารือหรือประชุมกลุ่มในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารในแนวนอน ในระดับกลุ่ม ใช้วิธีการสื่อสารแบบประชุมกลุ่ม ในรูปแบบเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ในระดับบุคคล ใช้การพูดคุย แลกเปลี่ยน การร่วมกิจกรรม ในรูปแบบที่ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารในแนวนอน ส่วนในระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน ใช้วิธีการประชุมแบบเป็นทางการ และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง สรุปได้ดัง

ตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 การเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

การสื่อสารชุมชน	ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว
1.การสื่อสารภายในชุมชน		
1.1ระดับบุคคล		
1)วิธีการสื่อสาร	- พุดคุยปรึกษาหารือ - สนทนากลุ่มเล็กๆ	- พุดคุยปรึกษาหารือ - ประชุมกลุ่ม
2)รูปแบบการสื่อสาร	- ไม่เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน	- ไม่เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
1.2ระดับกลุ่ม		
1)วิธีการสื่อสาร	- สนทนากลุ่ม - ประชุม	- ประชุมกลุ่ม
2)รูปแบบการสื่อสาร	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง
2.การสื่อสารภายนอกชุมชน		
2.1ระดับบุคคล		
1)วิธีการสื่อสาร	- พุดคุย แลกเปลี่ยน - สอน/ถ่ายทอด - ร่วมกิจกรรม/ทดลอง - สาธิต	- พุดคุย แลกเปลี่ยน - ร่วมกิจกรรม
2)รูปแบบการสื่อสาร	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน	- ไม่เป็นทางการ - เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน
2.2ระดับกลุ่ม/องค์กร		
1)วิธีการสื่อสาร	- ประชุม	- ประชุม
2) รูปแบบการสื่อสาร	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง	- เป็นทางการ - การสื่อสารแนวนอน - การสื่อสารแนวตั้ง

สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วยการร่วมคิด/ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตาม ประเมินผล พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ในขั้นการร่วมคิด/ร่วมวางแผน ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย เปิดเวทีให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมสนทนาเสนอแนวคิด วางแผนในการจัดกิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชน การสืบค้นภูมิปัญญาด้านขนมไทยและการสืบค้นปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญขนมไทยประเภทต่างๆ ให้มาร่วมกิจกรรมด้วยกัน ตลอดจนเปิดพื้นที่สำหรับเครือข่ายกิจกรรมกลุ่มอื่นๆ ได้เข้ามาร่วมวางแผนจัด วงจร/รูปแบบกิจกรรม ขั้นการร่วมกำหนดนโยบาย เป็นการร่วมกันกำหนดนโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลงหรือแนวปฏิบัติร่วมกัน ขั้นการร่วมดำเนินการ เป็นขั้นของการเปิดพื้นที่สำหรับการลงมือทำ เช่น การสอนทำขนมไทยให้แก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อเตรียมผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป การสาธิตการทำขนมไทยให้แก่นักท่องเที่ยวได้ชม และได้ร่วมลงมือทำ การออกร้านจัดแสดง ผลิตภัณฑ์ชุมชนในเวทีและโอกาสต่างๆ เป็นต้น ขั้นการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นการตัดสินใจร่วมกันในการจัดสรรผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรม และขั้นการติดตามและ ประเมินผล เป็นการร่วมกันรายงานปัญหาชี้แจงผลการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีประสิทธิภาพต่อไป เช่นเดียวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวดำเนินการอยู่ โดยในขั้นการร่วมคิด/ร่วมวางแผน ชุมชนท่องเที่ยวบ้าน น้ำเขียว เปิดโอกาสให้สมาชิกได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็น และวางแผนในเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม การกำหนดแผนกิจกรรม สร้างสรรค์กิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชน การสานต่อ ภูมิปัญญาด้านต่างๆ จากปราชญ์ชาวบ้าน ขั้นการร่วมกำหนดนโยบาย เป็นการร่วมกันกำหนด นโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลงหรือแนวปฏิบัติร่วมกัน เพื่อกรอบในการยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน ขั้นการร่วมดำเนินการ เป็นการแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่ อย่างชัดเจนออกเป็นฝ่ายต่างๆ ในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน ขั้นการจัดสรรและแบ่งปัน ผลประโยชน์ เป็นการใช้รูปแบบการร่วมประชุมหารือ เพื่อให้มีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมต่อ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และขั้นการติดตามและประเมินผล เป็นการร่วมรายงานปัญหาชี้แจงผลการ ดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่นเดียวกัน สรุปได้ดัง ตารางที่ 4.18

ตารางที่ 4.18 การเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	ชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย	ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว
- ร่วมคิด ร่วมวางแผน	- สืบค้นภูมิปัญญา - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น - วางแผนบริหารจัดการ - ออกแบบกิจกรรม	- วางแผนบริหารจัดการกลุ่ม - กำหนดแผนกิจกรรม - ค้นหาเรื่องราวชุมชน - สานต่อภูมิปัญญา - สร้างสรรค์กิจกรรม
- ร่วมกำหนดนโยบาย	- กำหนดนโยบาย - จัดทำข้อตกลง กติกา มาตรการ	- กำหนดนโยบาย มาตรการ - จัดทำข้อตกลง กติกา - กำหนดแนวปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน
- ร่วมดำเนินการ	- สอน/สาธิตทำขนมไทย - ทดลองทำ - ออกร้านแสดงสินค้า - จัดทำข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์	- แบ่งงาน/มอบหมายงาน - ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน - สาธิต/สอน
- ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์	- กำหนดส่วนแบ่งที่เป็นธรรม - รับผลประโยชน์ร่วมกัน	- ประชุมจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- ร่วมติดตามประเมินผล	- ชี้แจงผลการดำเนินงาน - รายงานปัญหา - ร่วมแก้ไขปัญหา - แสดงความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา	- ชี้แจงผลการดำเนินงาน - รายงานปัญหา - ร่วมแก้ไขปัญหา - สะท้อนความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

3.2 การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ในภาพรวมพบว่า มีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสารที่คล้ายคลึงกันสรุปได้ดังนี้

3.2.1 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทย ของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อยพบว่า จะเน้นกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาใน 3 ขั้นตอนหลักคือ การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา (ขั้นการสืบทอด) และการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์ แก่ใจ/คัดแปลง และเมื่อวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยมีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน ที่เป็นผู้ส่งสาร เนื้อหาสาระจะเป็นเรื่องของภูมิปัญญาด้านขนมไทย ตั้งแต่การเลือกใช้วัตถุดิบ เทคนิควิธี และขั้นตอนในการทำขนมไทย โดยมีสื่อ/ช่องทางการสื่อสารคือสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม เป็นสื่อหลัก และมีเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว เป็นผู้รับสาร มีรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ วิธีการสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ใช้ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ส่วนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิด วางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล

3.2.2 การสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว

กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวจะเน้นกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาใน 3 ขั้นตอนหลักคือ การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต การสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา (ขั้นการสืบทอด) และการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์ แก่ใจ/คัดแปลง และเมื่อวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่าชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีผู้ส่งสารหลักคือ ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน เนื้อหาสาระ เป็นเรื่องของภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยมีสื่อ/ช่องทางการสื่อสารคือสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม เป็นสื่อหลัก และมีเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว เป็นผู้รับสารเช่นเดียวกัน สำหรับวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาที่ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวใช้คือวิธีการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยวิธีการสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ใช้ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

ส่วนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เน้นให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่ การร่วมคิดวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เช่นเดียวกับชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย

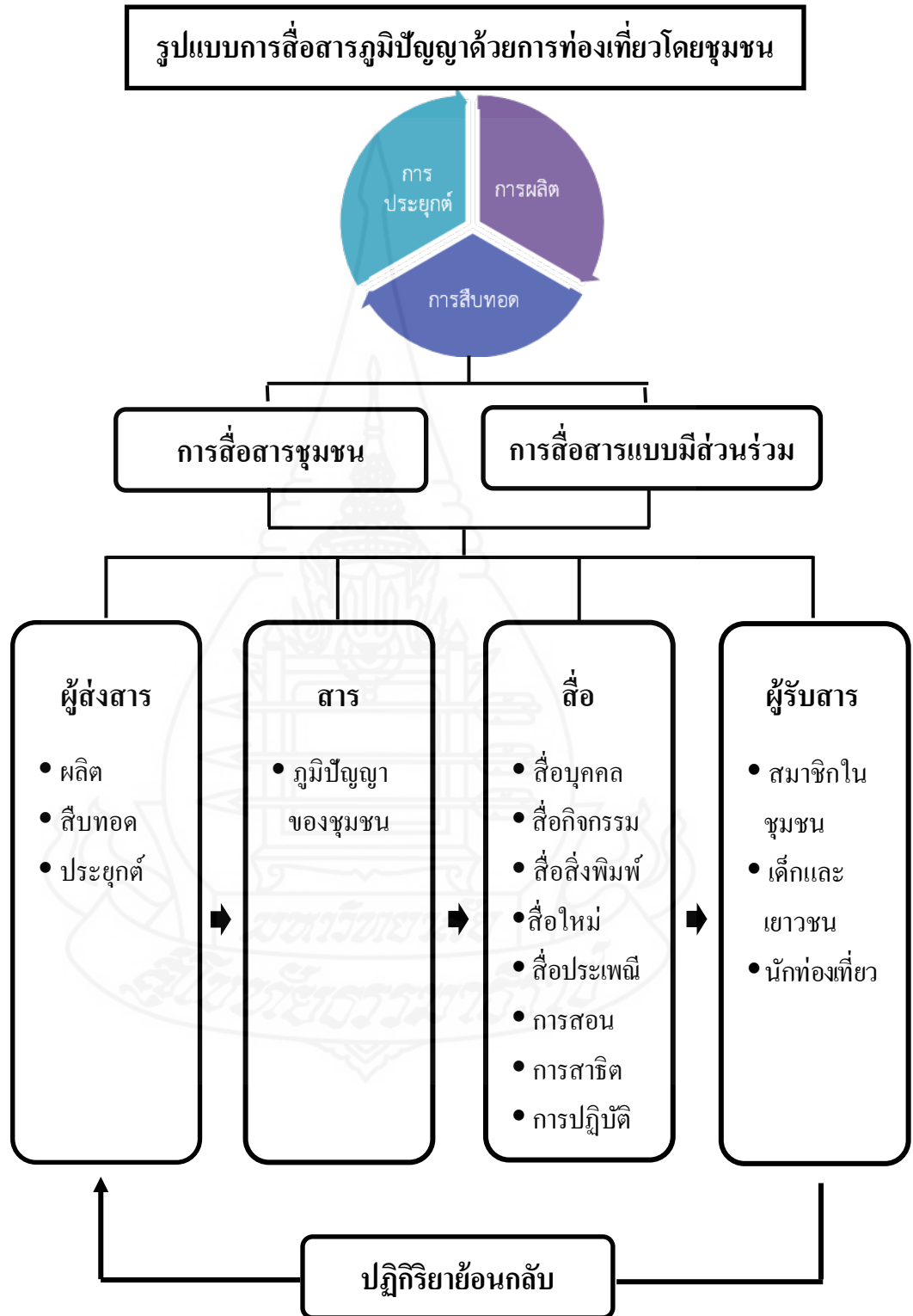
ตอนที่ 4 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.1 รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาพบว่า การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ใช้รูปแบบการสื่อสารตามองค์ประกอบของการสื่อสาร ผ่านการสื่อสารชุมชน ประกอบด้วย การสื่อสารภายในชุมชน และการสื่อสารภายนอกชุมชน ทั้งในระดับกลุ่มและระดับชุมชน โดยพบว่าทั้งสองชุมชนใช้วิธีการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ การสื่อสารภายในชุมชน ระดับบุคคลเป็นลักษณะพูดคุยปรึกษาหารือ และสนทนากลุ่มเล็กๆ เป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และเป็น การสื่อสารในแนวนอน ระดับกลุ่ม ใช้การสนทนากลุ่ม และการประชุม ซึ่งมีรูปแบบทั้งไม่เป็นทางการและเป็นทางการ และเป็น การสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ระดับบุคคลใช้วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน สอน/ถ่ายทอดร่วมกิจกรรม/ทดลอง สาธิต โดยมีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเป็น การสื่อสารในแนวนอนส่วนระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน จะใช้การประชุม แบบเป็นทางการ และเป็น การสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ส่วนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วย การร่วมคิด/ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ในขั้นการร่วมคิด/ร่วมวางแผน มีการเปิดเวทีให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมสนทนาเสนอแนวคิด วางแผนในการจัดกิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชน การสานต่อภูมิปัญญาด้านต่างๆ จากปราชญ์ชาวบ้าน การวางแผนบริหารจัดการกลุ่ม ขั้นการร่วมกำหนดนโยบาย เป็นการร่วมกันกำหนดนโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลง หรือแนวปฏิบัติร่วมกัน ขั้นการร่วมดำเนินการ เป็นการแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่ในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน และเป็นขั้นของการเปิดพื้นที่สำหรับการลงมือทำ ขั้นการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ ใช้รูปแบบการร่วมประชุมหารือ เพื่อให้มีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเป็นการตัดสินใจร่วมกัน และขั้นการติดตามและประเมินผล เป็นการร่วมกันรายงานปัญหาชี้แจงผลการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาพบว่า ทั้งชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มุ่งเน้นกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ใน 3 ขั้นตอนเช่นเดียวกัน คือ ขั้นการผลิต ขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษาหรือการสืบทอด และขั้นการประยุกต์/แก้ไขคัดแปลง

ซึ่งจากผลการศึกษาข้างต้นผู้วิจัยได้ประมวลและนำเสนอเป็นรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ดังภาพที่ 4.39

ภาพที่ 4.39 รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.2 กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากผลการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าชุมชนท่องเที่ยวมีภูมิปัญญาของชุมชนที่เข้มแข็ง มีอัตลักษณ์ของตนเองที่ชัดเจน และมีการสืบทอดภูมิปัญญาของตนเองที่ค่อนข้างเป็นระบบ และใช้การสื่อสารในหลายรูปแบบและหลายระดับ เพื่อให้เข้าถึงผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน รวมทั้งใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการจัดกิจกรรมของชุมชน จึงทำให้การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน มีความเข้มแข็งและยั่งยืน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อเสนอเชิงกลยุทธ์บางประการที่จะสามารถช่วยผลักดัน และเสริมพลังให้การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวมีความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น ดังนี้

4.2.1 สร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสารในชุมชนทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนสมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยว โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องภูมิปัญญาของชุมชน และการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

4.2.2 สร้างโค้ช (Train the Coach) จากสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เป็น Community Agent ในการเชื่อมต่อเครือข่าย และพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่สมาชิกชุมชน รวมถึงทักษะในการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และสร้างความแตกต่างและความโดดเด่นของกิจกรรมสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการท่องเที่ยวของชุมชน

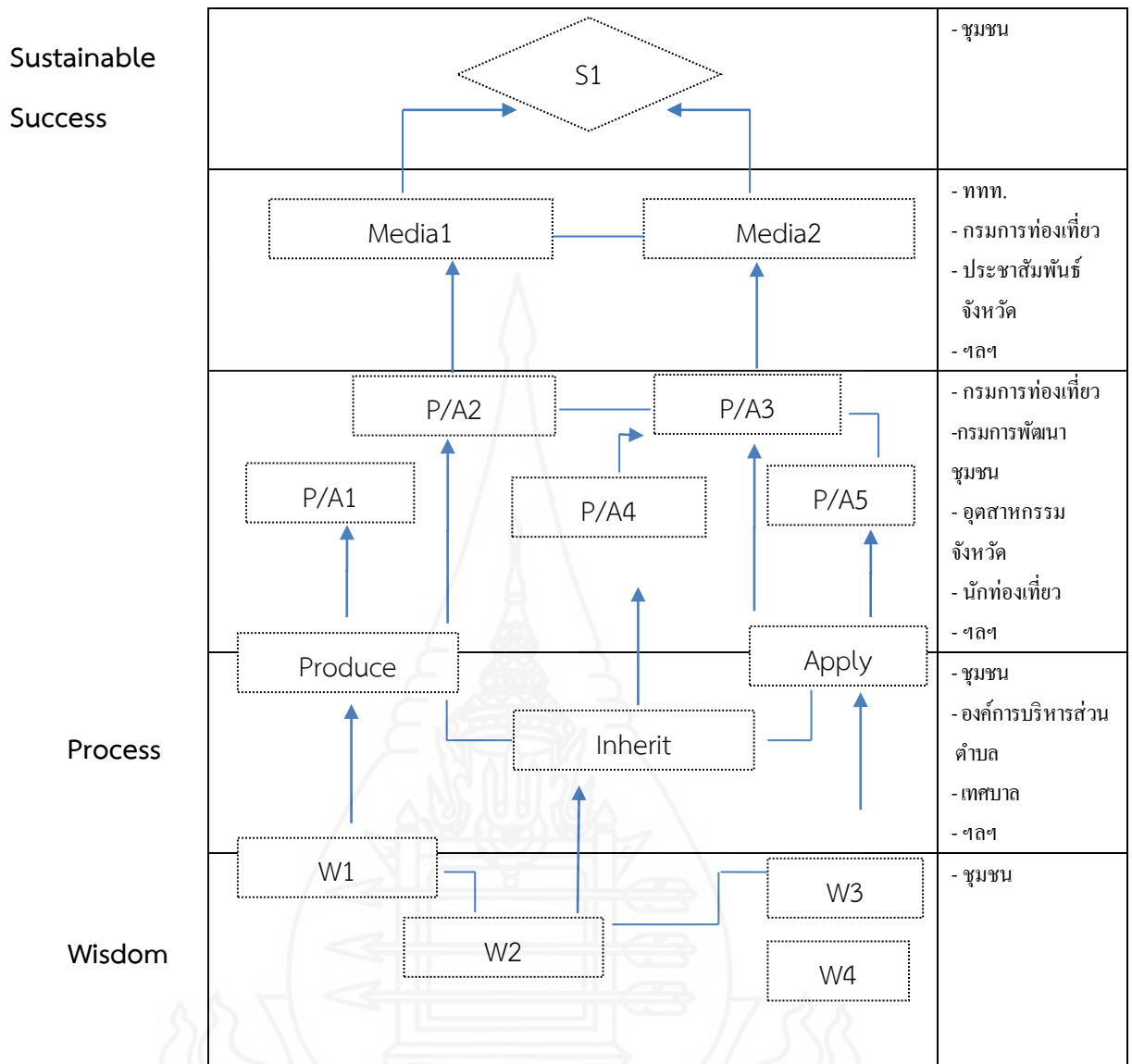
4.2.3 สร้างการตลาดแบบบอกเล่าปากต่อปาก (Word of Mouth Marketing) ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบเดิมที่ชุมชนใช้อยู่ แต่มีการปรับช่องทางเป็นผ่านระบบออนไลน์ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการกระจายข่าวสารให้กว้างขึ้น เช่น การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมกิจกรรมของชุมชน และเกิดความประทับใจ มีการแบ่งปันข้อมูลและภาพบรรยากาศต่อผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ อินสตาแกรม และอื่นๆ

4.2.4 สร้างแผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน (Local Wisdom Roadmap) เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาในการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการที่ชุมชนได้ค้นหา ศึกษาและนำสิ่งที่ เป็นภูมิปัญญาของชุมชน (Wisdom) ซึ่งเป็นทุนต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ เช่น ทุนทางธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญาความรู้ และทักษะต่างๆ ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล มาสานต่อโดยผ่านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา (Process) ทั้งในด้านการผลิต การสืบทอด และการประยุกต์ที่เป็นระบบ โดยมีชุมชนและหน่วยงานจากท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร และผลักดันเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ หรือกิจกรรมทางการท่องเที่ยว (Product/Activity) ในรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งผลิตภัณฑ์ประเภทสินค้า เช่น ขนม/อาหาร

พื้นบ้าน ผ้าทอ สมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น และผลิตภัณฑ์ประเภทบริการ เช่น การปักโฮมสเตย์ การนวดแผนไทย เป็นต้น โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กรมการท่องเที่ยว กรมการพัฒนาชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด รวมถึงนักท่องเที่ยว มาช่วยเสริมแรงในการสร้างสรรค์ และสร้างกระแสการตลาด โดยใช้การสื่อสาร (Communication) ในช่องทางและรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งสื่อแบบเดิมที่ชุมชนใช้อยู่เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ โปสเตอร์ เสียงตามสาย รายการวิทยุชุมชน หรือสื่ออื่นๆ ในท้องถิ่น รวมถึงสื่อดิจิทัลเช่น เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม คลิป หรือสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการสื่อสารควรส่งเสริมให้ชุมชนสามารถสร้างสื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่เป็นแพลตฟอร์มของตนเอง (Own media) สามารถนำเสนอ และปรับเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ด้วยตนเอง เป็นแบรนด์ของชุมชนเอง และมีความน่าสนใจ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการนำเนื้อหาสารของชุมชนไปเผยแพร่ต่อ (Earn media) ผ่านสื่อในรูปแบบหรือลักษณะอื่นๆ ต่อไป ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้เกี่ยวข้อง หรือมีส่วนช่วยในการสนับสนุนการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กรมการท่องเที่ยว หรือประชาสัมพันธ์จังหวัด เป็นต้น ซึ่งทำดีที่สุดก็สามารถนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (Sustainable) ดังภาพที่ 4.40

ภาพที่ 4.40 แผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน

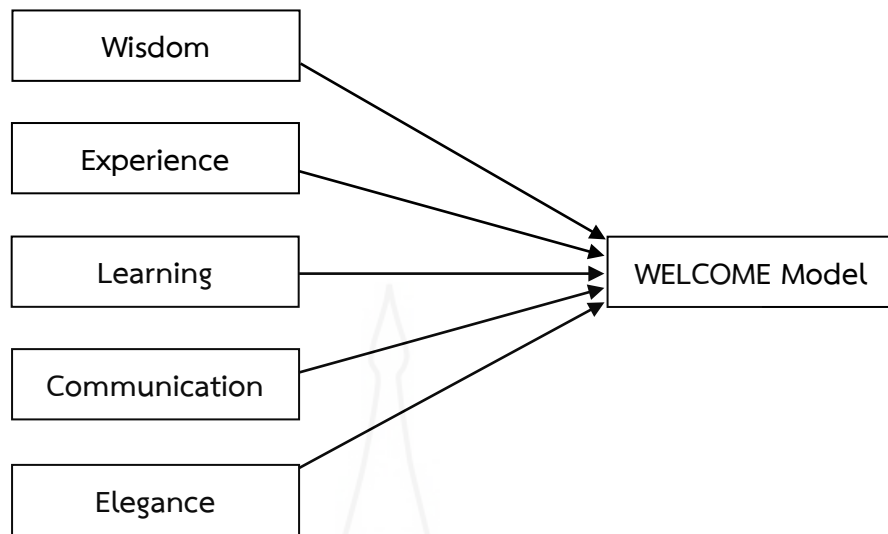
4.2.5 สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

โดยนำภูมิปัญญาของชุมชนมาเป็นองค์ประกอบหลักในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาจะเห็นว่าผลจากการสื่อสารตามกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา สามารถสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ที่มีคุณค่าให้กับทั้งสมาชิกในชุมชนและนักท่องเที่ยว สร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา และสร้างความรู้สึเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน โดยใช้กิจกรรมจากภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นสื่อในการเล่าเรื่อง หรือสื่อสารเรื่องราวในฐานะเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จและความภาคภูมิใจที่ส่งงาม

ของชุมชน บนฐานคิดของการมีจิตสาธารณะที่พร้อมจะต้อนรับ แบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสานต่อภูมิปัญญาที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชุมชน ด้วยกรอบความคิดเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวคิด WELCOME โมเดล ซึ่งประกอบด้วย

W (Wisdom)	หมายถึง	การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน ทำความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อสานต่อ แล อย่างเป็นระบบ และนำมาใช้เป็นองค์ สำคัญในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
E (Experience)	หมายถึง	การสร้างประสบการณ์ให้กับทั้งสมาชิกใน ชุมชนและนักท่องเที่ยว ด้วยการลงมือทำ ด้วยตนเอง เพื่อเป็นการผลิตซ้ำ และสร้าง ความประทับใจ และความรู้สึกเป็นส่วน หนึ่งในการสืบทอดภูมิปัญญา
L (Learning)	หมายถึง	การสร้างการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมแก่ นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ มีความสนใจเฉพาะ
COM (Communication)	หมายถึง	การใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการ ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ ถูกต้องต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อ เผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน โดยผ่านสื่อที่หลากหลายและเหมาะสม
E (Elegance)	หมายถึง	การนำมาซึ่งความสง่างามและความ ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอด ภูมิปัญญาของชุมชน

จากแนวคิด WELCOME โมเดล ดังกล่าว เสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 4.41 แนวคิด WELCOME โมเดล

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อเพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา รวมทั้งเพื่อเสนอรูปแบบและกลยุทธ์ การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 สรุปผลการวิจัย ส่วนที่ 2 อภิปรายผล และส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยเรื่อง การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอตามลำดับดังนี้ 1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 1.2 วิธีดำเนินการวิจัย และ 1.3 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามพื้นที่ที่ศึกษา 2 แห่ง ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1.1.1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

1.1.2 เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

1.1.3 เพื่อเสนอรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตภาคสนาม (Field Observation) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว คณะกรรมการกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน นายกเทศมนตรี/เจ้าหน้าที่

ที่เกี่ยวข้อง ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว และนักท่องเที่ยว จำนวน 40 คน ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบสโนว์บอล (Snowball Technique) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นการสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

1.3 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสรุป ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1.3.1 บริบทชุมชน กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย

1.3.2 บริบทชุมชน กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเขียว

1.3.3 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสรุป มีดังนี้

1.3.1 บริบทชุมชน กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย

1) บริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย

ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นในเรื่องภูมิปัญญาการทำขนมไทย ที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีทุนทางธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล รวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้สื่อความหมายในชุมชนทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวในชุมชนตามฐานเรียนรู้ต่างๆ ที่เป็นทุนชุมชน โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ชมการสาธิต และทดลองปฏิบัติจริงในทุกกิจกรรม มีผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญในการนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จ คือนางมยุรี ศรีนาค ซึ่งเป็นทั้งผู้นำในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน การจัดการกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งเป็นสื่อกลางประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกชุมชน เป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการพัฒนาชุมชน เสียสละเพื่อส่วนรวม มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วม มีวิสัยทัศน์ที่ดี เป็นต้นแบบในการลงมือทำในกิจกรรมต่างๆ และเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน และยังให้ความสำคัญกับการสื่อสารร่วมกันของสมาชิกทั้งในระดับกลุ่ม และระดับชุมชน ทำให้เกิดการสื่อสารแบบสองทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบล
ไทรน้อย

(1) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิตขนมไทย จะมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำงานขนมไทยแต่ละประเภท เป็นผู้ส่งสาร โดยเนื้อหาสาระจะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ กระบวนการ วิธีการรวมถึงเคล็ดลับที่เป็นภูมิปัญญาของชาวอยุธยาแต่โบราณ วิธีการหรือช่องทางในการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นการผลิต จะเน้นสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นหลัก ใช้การสอนแบบทำให้ดู สาธิตให้เห็นในแต่ละขั้นตอนในลักษณะของการพูดคุยเชิงสอนแนะ รวมถึงใช้การเล่าเรื่องประกอบ และให้สมาชิกในชุมชนที่สนใจ กลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทดลองทำงานจริง ซึ่งทำให้เกิดประสบการณ์ตรง และความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านขนมไทย

(2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษาขนมไทย ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหลักยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญา โดยจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและทดลองทำในกลุ่ม และใช้การแลกเปลี่ยนกันสอนในศาสตร์ที่แต่ละคนมีความถนัด ในขั้นตอนนี้ยังคงใช้สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลักในการอนุรักษ์/ธำรงรักษาไว้เช่นเดียวกัน ส่วนผู้รับสารคือสมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว ชั้นของการอนุรักษ์/ธำรงรักษา นี้ เปรียบเสมือนเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

(3) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการฟื้นฟู ผู้ส่งสารยังคงเป็นผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านในการเป็นเสาหลักที่จะฟื้นฟู หybrid ภูมิปัญญาขนมไทยที่ใกล้จะเลือนหายไป ให้กลับคืนมา โดยมีสื่อบุคคลเป็นสื่อหลัก และมีสื่อใหม่ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นตัวช่วยในการช่วยค้นคว้าข้อมูล มีการเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนมาร่วมเรียนรู้ สืบค้น และสานต่อไปพร้อมๆ กัน เพื่อกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาที่มีคุณค่านี้ อย่างไรก็ตาม พบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารขั้นการฟื้นฟูภูมิปัญญาขนมไทยไม่มากนัก เมื่อเทียบกับขั้นการผลิตและการอนุรักษ์/ธำรงรักษา

(4) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง ผู้ส่งสารยังคงเป็นผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับขนมไทย ในขั้นตอนนี้สื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) เป็นเสาหลักในการสื่อสารและถ่ายทอดภูมิปัญญา และใช้สื่อใหม่เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์และพัฒนาคุณค่าและมูลค่าของขนมไทย และมีสมาชิกในชุมชน กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นผู้รับสารหลัก

(5) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการสร้างใหม่ การสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนของการสร้างใหม่มีผู้นำกลุ่ม ประชาชนชาวบ้าน และสมาชิกกลุ่ม เป็นผู้ส่งสารร่วมกัน ในขั้นตอนนี้ สื่อผลิตภัณฑ์ยังคงเป็นสื่อที่มีบทบาทเป็นเสาหลัก โดยมีนักท่องเที่ยวและกลุ่มลูกค้าเป็นผู้รับสาร รวมถึงการเป็นผู้ที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อการผลิตซ้ำหรือสืบทอดได้เป็นอย่างดี ในส่วนของสาร คือตัวขนมที่รังสรรค์ขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ยังมีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นนี้ไม่ต่อเนื่องมากนัก เมื่อเทียบกับกระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิต การอนุรักษ์ และการประยุกต์

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยในแต่ละขั้นตอน เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน และประชาชนชาวบ้าน กับสมาชิกในชุมชน เด็กและเยาวชน นักท่องเที่ยวและลูกค้า ในเรื่องของขนมไทยโบราณ เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะพบว่า ผู้ส่งสาร (ผู้นำชุมชน/ประชาชนชาวบ้าน) มีบทบาทในการเป็นผู้ทำหน้าที่หลักตลอดทั้งกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา กล่าวคือ ตั้งแต่การผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู ไปจนถึงการประยุกต์ และการสร้างใหม่ โดยผ่านสื่อและช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) การลงมือปฏิบัติและสร้างสรรค์ขนมไทย ทั้งในรูปแบบและวิธีเดิมและรูปแบบใหม่ ผ่านวิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและทดลองทำ โดยมีสมาชิกในชุมชน นักท่องเที่ยว กลุ่มเด็กและเยาวชน และกลุ่มลูกค้า เป็นผู้รับสาร และเป็นกลุ่มที่จะร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อการผลิตซ้ำในด้านขนมไทยต่อไป ในส่วนของสาร ประกอบไปด้วย องค์ความรู้ กระบวนการทำ เทคนิควิธีที่เป็นภูมิปัญญาโบราณ การคัดเลือกวัตถุดิบ ส่วนประกอบ การพัฒนาคุณค่าและมูลค่าของขนมไทย ความแปลกใหม่ ความน่าสนใจ และความสวยงามในรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ รวมถึงตัวผลิตภัณฑ์ขนมไทยของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ และเป็นส่วนที่ยังสามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่น และพัฒนาต่อไปได้อีก

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยให้ความสำคัญกับขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือกระบวนการสื่อสารในขั้นการผลิต ขั้นอนุรักษ์หรือสืบทอด และขั้นการประยุกต์ เป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

3) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลไทรน้อย
ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน โดย
ใช้การสื่อสารชุมชน และใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญา

(1) การสื่อสารชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย มีการสื่อสารชุมชนทั้งในระดับภายในชุมชน และระดับภายนอกชุมชน สรุปได้ดังนี้

ก. การสื่อสารภายในชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม

ก) การสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย (นางมยุรี ศรีนาค) กับผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และสมาชิกกลุ่ม โดยพบว่าเป็นการสื่อสารในรูปแบบการพูดคุย ปรีกษาหรือ การวางแผนเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของกลุ่ม ตลอดจนพูดคุยปรึกษาหารือในเรื่องอื่นๆ รูปแบบการสื่อสารมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) และใช้การสื่อสารในแนวนอน (Horizontal Communication) เป็นหลัก

ข) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม เป็นการสื่อสารในรูปแบบของการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน โดยเป็นการสนทนากลุ่ม และการประชุมในระดับผู้นำกลุ่ม และการประชุมสมาชิกในกลุ่ม รูปแบบการสื่อสารจึงมีทั้งที่ไม่เป็นทางการ และแบบเป็นทางการ (Informal and Formal Communication) และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอน (Horizontal Communication) และแนวตั้ง (Vertical Communication) โดยส่วนใหญ่เป็นการสนทนาและการประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การประชุมเพื่อต้องการการตัดสินใจร่วมกัน การอธิบายการทำงาน การปรับปรุงและพัฒนาสิ่งต่างๆ ในพื้นที่ การรับฟังปัญหาและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมถึงการประชุมเพื่อร่วมวางแผน กำหนดกฎ กติกาต่างๆ ของชุมชนร่วมกัน

(2) การสื่อสารภายนอกชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระดับบุคคล และการสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน

ก. การสื่อสารระดับบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำ หรือคณะกรรมการกลุ่ม หรือสมาชิกในชุมชน กับนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน โดยประเด็นของการสื่อสารมักเป็นเรื่อง การสอบถาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอนหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำขนมไทย การสาธิต ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มท่องเที่ยว

ข. การสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน การสื่อสารในระดับนี้ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ และผู้นำชุมชนจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ เป็นผู้ส่งสารในกรณีการให้ข้อมูลแก่กลุ่ม องค์กร หน่วยงานภายนอก และเป็นผู้นำนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ มาและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ ส่วนการเป็นผู้รับสาร หมายถึงการเป็นผู้รับนโยบายจากหน่วยงานภายนอกมาสู่การปฏิบัติโดยกลุ่ม สำหรับรูปแบบการสื่อสารในระดับนี้มักใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวนอนและ

แนวคิด เช่นเดียวกัน การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมชุมชน การสื่อสารการตลาด เป็นต้น

สรุปได้ว่าการสื่อสารแต่ละเรื่อง/กิจกรรมนั้นจำเป็นต้องปรับวิธีการสื่อสารให้ สอดคล้องกับบริบทที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องตามประเด็นของการสื่อสาร ชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อยใช้ ทั้งการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคล เวทีสนทนาดูแลและกลุ่มใหญ่ รวมถึง การประชุมแบบเป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหาสาระ เป้าหมายในการสื่อสาร และวาระ ความจำเป็นเร่งด่วน เป็นสำคัญ โดยใช้สื่อที่หลากหลาย เช่น สื่อกิจกรรม สื่อประเพณี สื่อวัตถุ สื่อการแสดง และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

ค. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อย มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในด้านการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและ แบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยสรุปดังนี้

(ก) การร่วมคิด ร่วมวางแผน เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” ในระยะร่วมคิดนี้ทิศทางการสื่อสารจะเป็นแนวอนเป็นหลัก ในการร่วมคิด ร่วมวางแผน จะเป็นการเปิดเวทีให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมสนทนาเสนอแนวคิด วางแผนในการจัดกิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชน การสืบค้นภูมิปัญญาด้านขนมไทย ตลอดจนเปิดพื้นที่สำหรับเครือข่ายกิจกรรมกลุ่มอื่นๆ ได้เข้ามาร่วมวางแผน/จัดรูปแบบกิจกรรม เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

(ข) การร่วมกำหนดนโยบาย ในขั้นตอนนี้ทำให้เกิดการกำหนดเนื้อหา “สาร” ซึ่งเป็นนโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลงหรือแนวปฏิบัติร่วมกัน สำหรับสมาชิกในกลุ่ม และในชุมชนได้ยึดถือและใช้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้อยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกัน

(ค) การร่วมดำเนินการ เป็นขั้นของการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็น “ช่องทางการสื่อสาร” ที่สำคัญ ที่จะทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนเกิดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย เช่น การสอนทำขนมไทยให้แก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อเตรียมผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป การสาธิตการทำขนมไทยให้นักท่องเที่ยวได้ชม และได้ร่วมลงมือทำการออกร้านจัดแสดงผลผลิตภัณฑชุมชนในเวทีและโอกาสต่างๆ เป็นต้น

(ง) การร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” เช่นเดียวกับขั้นร่วมคิด ซึ่งในการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์จะดำเนินการร่วมกันและมีการจัดสรรอย่างเป็นธรรม และมาจากความเห็นพ้องต้องกันทุกฝ่าย

(จ) การร่วมติดตามประเมินผล สำหรับสมาชิกกลุ่ม/ชุมชน จะมี ส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” ที่มาร่วมรายงานปัญหาชี้แจงผลการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหา สำหรับกรณีนักท่องเที่ยว จะมีบทบาทในฐานะ “ผู้รับสาร” ซึ่งเป็นผู้ที่สะท้อนความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรม หรือต่อการร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยแสดง “ปฏิกิริยาโต้กลับ” (Feedback) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแก้ไขต่อไป

สรุปได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวโทรน้อย เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวคิดของการสื่อสารในกระบวนการทัศน์ทางเลือกใหม่ในการพัฒนา ที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลาย เน้นการแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication)

1.3.2 บริบทชุมชน กระบวนการและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชี่ยว

1) บริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชี่ยว

บ้านน้ำเชี่ยวมีเอกลักษณ์ของวิถีชุมชนคือความเป็นชุมชน 2 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม และ 3 วัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมไทยพุทธ วัฒนธรรมไทยมุสลิม วัฒนธรรมไทยจีน และมีจุดเด่นในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านระบบนิเวศป่าชายเลน โดยมีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ถึง 2,338 ไร่ มีการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจและหลากหลาย เช่น การล่องเรือเล็กชมวิถีชีวิตชาวประมง การดำน้ำหาหอยปากเปิด การปลูกป่าชายเลน การดูนก ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน เช่น การร่วมทำข้าวเกรียบขายน้ำ ตามสโตร์ แยกจาม การทำขนมดั้งเดิมกรอบ การทำงอบด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และการทำบ้านพักโฮมสเตย์ เป็นต้น ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว มีทุนชุมชนที่หลากหลาย มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้สื่อความหมายในชุมชนหลายกลุ่มอายุ ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวในชุมชนตามกิจกรรมต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ชมการสาธิต และลงมือปฏิบัติจริงในทุกกิจกรรม ขณะเดียวกันมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งคือนางสุรัตนา ภูมิมาโนช ซึ่งเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความใฝ่รู้ มักจะแสวงหาความรู้ อบรมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จนได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วน จะเห็นได้จากการนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จในด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและด้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับรางวัลจากหลายหน่วยงาน รวมทั้งส่งเสริมให้สมาชิกได้แสดงศักยภาพของตนเองต่อชุมชนและสาธารณะ ในเวทีระดับต่างๆ

2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชี่ยว

(1) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิต กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการผลิตของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว คือการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ เรื่องของระบบนิเวศ การรู้จักและเข้าใจธรรมชาติ การออกเรือประมง เทคนิคการจับปลาทั้งแบบมือเปล่าและการใช้อุปายในการดักสัตว์น้ำ แบบไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและสัตว์น้ำอื่นๆ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การจับปู และการปลูกป่าชายเลน เป็นต้น เช่น การดูแลรักษาระบบนิเวศ ด้วยการงดใช้สารเคมี การเรียนรู้ในระบบนิเวศ โดยใช้ช่องทางการสื่อสารแบบใช้การเรียนรู้และให้ได้สัมผัสปรากฏการณ์จริง เน้นการใช้ประสบการณ์ตรง คือพาลูกหลานออกเรือไปด้วย ผสมผสานกับการสอน อธิบาย บอกเล่า และฝึกให้สังเกตธรรมชาติรอบตัว โดยใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นหลัก มีผู้รับสารคือเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว

(2) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหลักยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว ที่ทำหน้าที่สืบทอดภูมิปัญญาด้านรักษาการทำประมงพื้นบ้านและอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยจะใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) การฝึกสังเกตและการปฏิบัติจริง ตามภูมิปัญญาแบบโบราณ และมีการเตรียมเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้สืบทอดในการที่จะอนุรักษ์และธำรงรักษาภูมิปัญญานี้ไว้ด้วย และในขั้นตอนนี้ยังคงใช้สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมเป็นสื่อหลักเช่นเดียวกัน ส่วนสารที่ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของการออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การงมหอย การปลูกและการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ และการใช้กฎ กติกาในเรื่องความพอเพียง สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด ยังคงเป็นสื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม ส่วนผู้รับสารคือผู้ร่วมสืบทอดได้แก่ เด็กและเยาวชนในชุมชน และนักท่องเที่ยว

(3) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการฟื้นฟู เป็นขั้นที่พบไม่มากนัก ในการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของบ้านน้ำเชี่ยว กระบวนการสื่อสารขั้นฟื้นฟูของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวยังคงให้ความสำคัญกับสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นแกนนำในการฟื้นฟูภูมิปัญญาดังกล่าว โดยการสอนให้กับเด็ก และเยาวชนในชุมชนที่สนใจ ให้มาร่วมเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญา

(4) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขั้นการประยุกต์/แก้ไขดัดแปลง กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นการประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข ผู้ส่งสารยังคงเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมถึงผู้ทำหน้าที่สื่อความหมายชุมชน ส่วนสารที่ถ่ายทอดจะเน้นในเรื่องของการทำบ้านปลาเทียม การปลูกและการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดเพื่อการอนุรักษ์

ยังคงเป็นสิ่งบุคคล และสื่อกิจกรรม และใช้วิธีการสอนแบบทำให้ดู และให้ปฏิบัติจริง ผู้รับสารคือผู้ร่วมสืบทอดได้แก่ นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือปฏิบัติและทดลองทำจริง

(5) กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการสร้างใหม่ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ไม่มุ่งเน้นการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนของการสร้างใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ขัดหรือไม่ใช่วิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ให้มากที่สุด สำหรับการสื่อสารภูมิปัญญาในขั้นตอนนี้ สิ่งบุคคลยังคงเป็นสิ่งที่มีบทบาทเป็นเสาหลัก ผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว และปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีสาร คือองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน และด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน กับเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว ในเรื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ การทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน การออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การอนุบาลสัตว์น้ำ การทำบ้านปลา การงมหอยปากเปิด การปลูกและอนุรักษ์ป่าชายเลน ภูมิปัญญาโบราณในการสานและทอแห การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยมีสื่อบุคคล (ผู้นำ/ปราชญ์ชาวบ้าน) และสื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญ โดยผ่านการสอนแบบทำให้ดูและแบบเล่าเรื่อง การให้เรียนรู้ตามปรากฏการณ์จริง การพูดคุยเชิงสนทนา การสังเกตและลงมือปฏิบัติ และเมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะพบว่า ผู้ส่งสาร (ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน) มีบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่ทำหน้าที่ผลิต โดยลงมือปฏิบัติและทำให้ดูทำหน้าที่เป็นผู้อนุรักษ์/ธำรงรักษา และฟื้นฟูผ่านวิธีการผสมผสานระหว่างการบอกเล่า (การสอน) และการปฏิบัติจริง โดยให้ฝึกและปฏิบัติจริง โดยมีกลุ่มเด็กและเยาวชน และนักท่องเที่ยว เป็นผู้รับสาร และเป็นกลุ่มที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการผลิตซ้ำในด้านการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ต่อไป ในส่วนของสาร คือ ความรู้ในการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ไม่ว่าจะเป็นการออกเรือประมง การจับสัตว์น้ำ การงมหอยปากเปิด การทำบ้านปลา การใช้กระบอไม้ไผ่ดักปลาตุ๊กทะเลรวมถึงการปลูกป่าชายเลน โดยผ่านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร คือ สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม เป็นหลัก

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว ให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาใน 3 ขั้นตอน คือ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการผลิต ขั้นตอนอนุรักษ์/ธำรงรักษา หรือการสืบทอด และขั้นตอนประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข เป็นกระบวนการหลักในการสื่อสารเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาของชุมชนเช่นเดียวกับชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

3) วิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านน้ำเชี่ยว

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว มีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน โดย
ใช้การสื่อสารชุมชน และใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

(1) การสื่อสารชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว มีการสื่อสารชุมชน
ทั้งในระดับภายในชุมชน และระดับภายนอกชุมชน โดยสรุปดังนี้

ก. การสื่อสารภายในชุมชน แบ่งเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล
และการสื่อสารระหว่างกลุ่ม

ก) การสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่าง
ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว (นางสุรตนา ภูมิมาโนช) กับผู้นำกลุ่มย่อยต่างๆ ในชุมชน และสมาชิก
กลุ่ม โดยพบว่าเป็นการสื่อสารในรูปแบบการพูดคุย การร่วมปรึกษาหารือ การประชุมกลุ่มเพื่อ
มอบหมายงาน/วางแผนเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของกลุ่ม และแก้ไขปัญหาต่างๆของกลุ่ม รูปแบบการ
สื่อสารของกลุ่มส่วนใหญ่มักเป็นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) และใช้การสื่อสาร
ในแนวนอน (Horizontal Communication) เป็นหลัก

ข) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม เป็นการสื่อสารในรูปแบบของการ
ประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มย่อยต่างๆ ภายในชุมชน โดยเป็นการประชุมในระดับผู้นำกลุ่มย่อย
และการประชุมสมาชิกในกลุ่ม รูปแบบการสื่อสารจึงมักเป็นแบบเป็นทางการ (Formal
Communication) และเป็นการสื่อสารทั้งแนวนอน (Horizontal Communication) และแนวตั้ง (Vertical
Communication) โดยส่วนใหญ่เป็นการประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การร่วมวางแผนเกี่ยวกับ
การบริหารจัดการกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ตลอดจนการประชุม
เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ

ข. การสื่อสารภายนอกชุมชน การสื่อสารภายนอกชุมชนของชุมชน
ท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว ประกอบด้วยการสื่อสารระดับบุคคล รวมถึงนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวใน
ชุมชนด้วย และการสื่อสารระดับกลุ่ม /องค์กร /หน่วยงานภายนอกชุมชน

ก) การสื่อสารระดับบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำ หรือ
คณะกรรมการกลุ่ม หรือสมาชิกในชุมชน กับนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยทั้งแบบเป็น
ทางการและแบบไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน โดยประเด็นหรือเนื้อหาสาระมัก
เป็นเรื่องการพูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอนหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้าน
และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มา
ท่องเที่ยวในฐานะผู้รับสารจะได้รับความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการทำประมงพื้นบ้าน การอนุรักษ์
ป่าชายเลน วิถีชีวิตริมคลอง รวมไปถึงภูมิปัญญาในเรื่องอื่นๆ เสริมควบคู่ไปด้วย รวมถึงอีก

หลากหลายกิจกรรมที่ชุมชนจัดเตรียมไว้รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็น “สื่อกิจกรรม” ที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารภูมิปัญญาด้วย ดังนั้นการสื่อสารในระดับบุคคลนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็น ผู้ส่งสาร จึงมีทั้งผู้นำชุมชน และผู้สื่อความหมายชุมชน

ข) การสื่อสารระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน การสื่อสารในระดับนี้ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ ในลักษณะการประชุม และใช้รูปแบบการสื่อสารทั้ง แนวตั้งและแนวนอน โดยผู้นำชุมชนจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ เป็นผู้ส่งสารในกรณีการให้ข้อมูลแก่กลุ่ม องค์กร หน่วยงานภายนอก และเป็นผู้นำนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ มาและถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้ รับทราบ ส่วนการเป็นผู้รับสาร หมายถึงการเป็นผู้รับนโยบายจากหน่วยงานภายนอกมาสู่การปฏิบัติ โดยกลุ่ม

สรุปได้ว่าชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวให้ความสำคัญกับการประชุมในทุก ระดับ และใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และทำกิจกรรมของกลุ่ม ตั้งแต่รับรู้ รับทราบข้อมูลข่าวสาร รับทราบปัญหา พร้อมทั้งร่วมกันเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อให้การจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เริ่มต้นทำ กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมในด้านการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล สรุปได้ดังนี้

ก. การร่วมคิด ร่วมวางแผน เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต หรือเรียกว่า ผู้ส่งสาร” มักเริ่มต้นด้วยการร่วมวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีประเด็นเนื้อหาสาระในระยะเริ่มแรก เป็นเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม การกำหนดแผนกิจกรรม มีการเปิดเวทีให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มาร่วมสนทนาเสนอแนวคิด สร้างสรรค์กิจกรรม การค้นหาเรื่องราวของชุมชน การสานต่อภูมิปัญญาด้านต่างๆ จากปราชญ์ชาวบ้าน และการส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่ม

ข. การร่วมกำหนดนโยบาย นโยบาย มาตรการ กฎ ระเบียบ ข้อตกลง หรือแนวปฏิบัติร่วมกัน ประเด็นเหล่านี้คือ “เนื้อหาสาระ” ซึ่งชุมชนนำมาใช้เป็นกรอบในการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน

ค. การร่วมดำเนินการ ชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวมีการแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่อย่างชัดเจนออกเป็นฝ่ายต่างๆ ในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม

ร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นขั้นของการลงมือปฏิบัติ โดยแต่ละฝ่ายจะมี “ช่องทางการสื่อสาร” หลักที่คล้ายคลึงกันคือ การใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ

ง. การร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต หรือผู้ส่งสาร” เช่นเดียวกับขั้นร่วมคิด ซึ่งในการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์จะใช้รูปแบบการร่วมประชุมหารือ เพื่อให้มีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

จ. การร่วมติดตามประเมินผล สำหรับสมาชิกกลุ่ม/ชุมชน จะมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต” เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ร่วมรายงานปัญหาชี้แจงผลการดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน สำหรับกรณีนักท่องเที่ยวจะมีบทบาทในฐานะ “ผู้รับสาร” ซึ่งเป็นผู้ที่สะท้อนความรู้สึกรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรม หรือต่อการร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยแสดง “ปฏิกริยาโต้กลับ” (Feedback) เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแก้ไขต่อไป

สรุปได้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม เช่นเดียวกับชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อย

1.3.3 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1) รูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นเชิงวัฒนธรรม และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวที่มีความโดดเด่นในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้วิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีข้อค้นพบทั้งในเรื่องกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา และวิธีการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยการสื่อสารชุมชน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่คล้ายคลึงกัน ใช้รูปแบบการสื่อสารตามองค์ประกอบของการสื่อสาร โดยเน้นกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาใน 3 ขั้นตอนหลัก เช่นเดียวกันคือ ขั้นการผลิต ขั้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา หรือการสืบทอด และขั้นการประยุกต์/แก้ไขเปลี่ยนแปลง

2) กลยุทธ์ในการส่งเสริมการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผู้วิจัยมีข้อเสนอเชิงกลยุทธ์เพื่อผลักดัน และเสริมพลังให้การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวมีความเข้มแข็ง และยั่งยืนยิ่งขึ้น ดังนี้

(1) สร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ในเรื่องภูมิปัญญาของชุมชน และการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

(2) สร้างโค้ช (Train the Coach) จากสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เป็น Community Agent ในการเชื่อมต่อเครือข่าย และพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่สมาชิกชุมชน รวมถึงทักษะในการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และสร้างความแตกต่างและความโดดเด่นของกิจกรรมสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการท่องเที่ยวของชุมชน

(3) สร้างการตลาดแบบบอกเล่าปากต่อปาก (Word of Mouth Marketing) แต่ผ่านระบบออนไลน์ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการกระจายข่าวสารให้กว้างขึ้น

(4) สร้างแผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน (Local Wisdom Roadmap) เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาในการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ตั้งแต่การนำภูมิปัญญา มาสานต่อโดยผ่านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ทั้งในด้านการผลิต การสืบทอด และการประยุกต์ที่เป็นระบบ และผลักดันเพื่อนำไปสู่ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ หรือกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยใช้การสื่อสาร ในช่องทางและรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งท้ายที่สุดก็สามารถนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

(5) สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบหลักในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์ตรงและการเรียนรู้ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว โดยให้กิจกรรมจากภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นสื่อในการเล่าเรื่อง หรือสื่อสารเรื่องราวในฐานะเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จและความภาคภูมิใจที่สง่างามของชุมชน ด้วยกรอบความคิดเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวคิด WELCOME โมเดล ซึ่งประกอบด้วย W (Wisdom) หมายถึง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาอธิบาย ทำความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อสานต่อและสืบทอดอย่างเป็นระบบ E (Experience) หมายถึง การสร้างประสบการณ์ให้กับทั้งสมาชิกในชุมชน และนักท่องเที่ยว ด้วยการลงมือทำด้วยตนเอง L (Learning) หมายถึง การสร้างการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมแก่นักท่องเที่ยว COM (Communication) หมายถึง การใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และ E (Elegance) หมายถึง การนำมาซึ่งความสง่างามและความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

2. อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

2.1 บริบทชุมชน

2.1.1 จากการศึกษาพบว่าทั้งชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย และชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีความโดดเด่นในเรื่องของการมีอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจน โดยชุมชนท่องเที่ยวตำบลไทรน้อย มีอัตลักษณ์ชุมชนในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่โดดเด่นเรื่องของการทำขนมไทยโบราณ และมีการนำเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของขนมไทยมาประกอบสร้างเป็นเรื่องราวพร้อมกับจัดให้มีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม นักท่องเที่ยว สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในการทำขนมไทยได้ด้วย เช่นเดียวกับชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวที่มีอัตลักษณ์ชุมชนในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่โดดเด่นในเรื่องของการทำประมงพื้นบ้านและความสมบูรณ์ของป่าชายเลน ซึ่งเป็นทุนชุมชนที่สำคัญ เนื่องจากเป็นทั้งแหล่งอาหาร อาชีพ และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ด้วยความสำคัญดังกล่าวชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียวจึงได้มุ่งเน้น ในเรื่องของการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนเป็นหลัก และเปิดบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่สำคัญ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จะเห็นว่าทั้งสองชุมชนมีการนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถสร้างความยั่งยืน โดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ขณะเดียวกันมีการนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสร้างตราสินค้า เพื่อใช้ในการสื่อสารการตลาดไปด้วย ซึ่งฉัฐพงษ์ รักงาม (มปป.) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในปัจจุบัน โดยเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์นี้เองได้นำไปสู่กระบวนการสร้างท้องถิ่นนิยม (Localism) และเป็นการปลุกจิตสำนึกของชุมชนให้ย้อนกลับมาค้นหาและทบทวนรากเหง้าของตนเอง เกิดการปรับตัวของอัตลักษณ์ชุมชนบางประการเพื่อความอยู่รอดและยั่งยืน เช่นเดียวกับที่ตลาดชาย รมิดานนท์ (2558) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์ชุมชนถูกผลิตขึ้น ถูกบริโภค และถูกควบคุมจัดการในวัฒนธรรมของชุมชน มีการสร้างความหมายขึ้นมา ผ่านระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน และนำมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้อัตลักษณ์มีความสัมพันธ์กับชุมชนแต่ละพื้นที่ และเป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท และการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม แต่ทั้งนี้ยังคงไว้ซึ่งแก่นแห่งอัตลักษณ์ของชุมชนเช่นเดิม ดังนั้นอัตลักษณ์ชุมชนจึงเป็นเสมือนรากเหง้าหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกประกอบสร้างขึ้น และใช้ยึดเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงความโดดเด่นและความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ

จากบริบทของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่แห่งการท่องเที่ยวมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญในตนเองในฐานะที่เป็นทุนของชุมชนและสังคม คือ การทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม รวมถึงการเป็นพื้นที่ที่ประกอบสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ของชุมชน

2.1.2 ผู้นำชุมชน ผู้นำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำพาชุมชน/กลุ่มไปสู่ความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่าชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ เสียสละเพื่อส่วนรวม และยังเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนา ให้มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก รวมทั้งยังเป็นตัวอย่างของผู้ที่พัฒนาตนเองอยู่เสมอและเป็นผู้นำที่เป็นต้นแบบในการลงมือทำในกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งปัจจัยด้านผู้นำ เป็นพื้นที่ที่สำคัญตัวหนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้กับชุมชน

จากการศึกษาพบว่ากรณีที่ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งประสบความสำเร็จได้ เพราะมีผู้นำชุมชนที่มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์อย่างชัดเจน นอกจากนี้จากการสังเกตผู้วิจัยยังพบว่า ผู้นำชุมชนทั้งสองแห่งยังมีทักษะและบุคลิกภาพส่วนบุคคลที่สำคัญ และคล้ายคลึงกันในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) เป็นผู้นำที่ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ รับฟังทุกปัญหาและทุกความคิดเห็นของสมาชิก และให้ความสำคัญกับทุกเรื่องของสมาชิก ทำให้สมาชิกพร้อมเปิดใจรับอย่างเต็มที่ จึงนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจในการทำงานเพื่อชุมชนร่วมกัน

2) เป็นผู้นำที่กล้าเปลี่ยนแปลง แต่เปลี่ยนแปลงบนหลักการและเหตุผลที่เหมาะสม และมีความเป็นไปได้ เพื่อที่จะทำให้อำนาจประสบความสำเร็จ และเกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

3) เป็นผู้นำที่ชอบการเรียนรู้ จากการสังเกตพบว่าผู้นำชุมชนทั้งสองแห่ง เป็นผู้ที่มีความใฝ่รู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และมีการนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนากลุ่มได้อย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สมาชิกได้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันด้วย

4) เป็นผู้นำที่เข้าถึงได้ง่าย ให้ความสำคัญกับสมาชิกอย่างเต็มที่ ทั้งการร่วมพูดคุย ปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหา

5) เป็นผู้นำที่มีความเป็นกันเอง สมาชิกกล้าเข้ามาพูดคุย เป็นผู้นำที่มีทั้งศาสตร์และศิลป์อยู่ในตัวเอง และมีอารมณ์ขัน เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความใกล้ชิดกับสมาชิก

6) เป็นผู้นำที่ใช้การสื่อสารทั้งแนวราบ และแนวตั้งควบคู่กันไป

จากลักษณะผู้นำของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งข้างต้น ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เจนจิรา อักษรพิมพ์ (2560) ที่พบว่า กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ลักษณะของผู้นำมีส่วนสำคัญ กล่าวคือ ผู้นำเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ยอมรับ มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการจัดการกลุ่ม มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นผู้เริ่มต้นบุกเบิกการทำกิจกรรมต่างๆ และเป็นผู้ที่ผ่านการพัฒนามาหลายรูปแบบและสม่ำเสมอ จึงมีความรู้ความใจ มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี และสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้กับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.2 กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยว

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวไทรน้อยและชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา ผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม และปราชญ์ชาวบ้าน มีบทบาทในการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่เป็นผู้ทำหน้าที่หลักตลอดทั้งกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญา กล่าวคือ ตั้งแต่การผลิต การอนุรักษ์/ธำรงรักษา การฟื้นฟู ไปจนถึงการประยุกต์ และการสร้างใหม่ โดยผ่านสื่อและช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) สื่อประเพณี การสอน และการลงมือปฏิบัติจริงด้วยการให้ฝึกและทดลองทำ โดยมีสมาชิกในชุมชน นักท่องเที่ยว กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นผู้รับสาร และในส่วนของสาร ได้แก่ องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ และเป็นส่วนที่สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่น และพัฒนาต่อไปได้อีก สอดคล้องกับการศึกษาของพรทิพย์ ชนะคำ (2547) ซึ่งพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านยังคงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ในการทำหน้าที่สื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังใช้การสาธิต และการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านและบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อสร้างความเข้าใจมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้นั้น จะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านตามภูมิปัญญา ส่วนสื่อและช่องทางการสื่อสารนั้น เอกวิทย์ ฌ กลาง (2540) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้โดยลงมือทำ ด้วยการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์จริงแบบค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงการถ่ายทอดความรู้ด้วยการทำจริง การสาธิต การบอกเล่า เป็นกระบวนการหนึ่งของการสืบทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา วิจัยในครั้งนี้เช่นกัน สำหรับสาร ซึ่งพบว่าเป็นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของ เณริศา ชัยสุภมวงคผลาก (2552) ซึ่งพบว่าเป็นการร่วมกันค้นหาเรื่องราวของชุมชน เพื่อที่จะนำมาสานต่อและสืบทอดต่อไป โดยไม่เน้นการสร้างใหม่

อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาในมิติขององค์ประกอบของการสื่อสาร อันได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) เนื้อหาสาร (Message) สื่อ/ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นั้น ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจประการหนึ่งในส่วนของนักท่องเที่ยวนั้น แม้ว่าในการศึกษาครั้งนี้จะได้เจาะลึกในภาคของนักท่องเที่ยวนัก กล่าวคือ นักท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มของผู้รับสาร (Receiver) คือเป็นผู้ที่เปิดรับข่าวสาร จะช่องทางใดก็แล้วแต่ ผู้วิจัยยังพบว่า นักท่องเที่ยวยังสามารถสวมบทบาทของการเป็นผู้ส่งสาร (Sender) ได้อีกด้วย โดยการที่นักท่องเที่ยวสามารถจะเป็นผู้เล่าเรื่องราวจากการได้ไปสัมผัสภูมิปัญญาของชุมชนมาแล้วนำมาเผยแพร่ต่อ เช่น เผยแพร่ในลักษณะการเขียนเล่าเรื่องราวผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น ขณะเดียวกันตัวนักท่องเที่ยวเองก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็นเนื้อหาสาร (Message) ได้โดยการใช้ภาพหรือคลิป วิดีโอ เผยแพร่ข้อมูลด้านท่องเที่ยวที่ได้ไปมา และตัวนักท่องเที่ยวเองก็ยังเป็นสื่อบุคคล (Channel) ที่สำคัญอีกด้วย

สำหรับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งพบว่า มีการให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาที่สำคัญ 3 ขั้นตอนเหมือนกันคือ กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการผลิต ขึ้นการอนุรักษ์/ธำรงรักษา หรือสืบทอด และขึ้นการประยุกต์ แก้ไข/ดัดแปลง ซึ่งผลการศึกษาระบบการสื่อสารภูมิปัญญาในครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่ใกล้เคียงกับที่กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า ในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือสื่อพื้นบ้านนั้น มีวงล้อในการขับเคลื่อนที่สำคัญสามวงคือ การสืบทอด การประยุกต์ และการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นวงล้อที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์และความยั่งยืน โดยในการสืบทอดนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อผู้รับสารซึ่งคือผู้ชมหรือนักท่องเที่ยวได้มาชม มาเห็น มาทดลองทำ และนำไปสู่การเข้าใจในวิถีของชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งในกระบวนการนี้ผู้ส่งสาร จะเป็นผู้เลือกเนื้อหาสาร และสื่อที่จะนำเสนอ และมาใช้สอนให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ในขณะที่การปรับประยุกต์นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านทุกชนิดที่สามารถอยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบันล้วนผ่านกระบวนการปรับประยุกต์มาทั้งสิ้น โดยในการปรับประยุกต์นั้นเป็นการปรับเปลี่ยนเพียงเปลือก และกระพี้เท่านั้น แต่ยังคงรักษาแก่นสำคัญไว้เช่นเดิม เช่นเดียวกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่า ทั้งสองชุมชนมีการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาของชุมชนให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยยังคงแก่น หรือหัวใจสำคัญที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนเอาไว้ เช่นเดียวกัน ส่วนกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาขึ้นการฟื้นฟู และขึ้นการสร้างใหม่ ยังไม่ปรากฏโดดเด่นนัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมา เป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากคนรุ่นหนึ่งถึงคนอีกรุ่นหนึ่ง และเป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการที่จะสร้างใหม่จึงเป็นเหมือนกันมองข้ามในคุณค่าเดิมของภูมิปัญญาที่เป็น

รากเหง้า และอาจเป็นการขัดต่ออัตลักษณ์ของชุมชน จึงทำให้ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งไม่ค่อยให้ความสำคัญกับกระบวนการในขั้นของการสร้างใหม่มากนัก

2.3 วิธีการสื่อสารภูมิปัญญา

2.3.1 การสื่อสารชุมชน

จากการศึกษาพบว่าชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง มีการสื่อสารชุมชนทั้งระดับภายในชุมชนและระดับภายนอกชุมชน ที่คล้ายคลึงกัน คือ การสื่อสารภายในชุมชน มักใช้การสื่อสารในแนวนอนเป็นหลัก ในรูปแบบการพูดคุย ปรึกษาหารือ การประชุมกลุ่มย่อย แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การร่วมวางแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ตลอดจนการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีสื่อบุคคล เป็นแกนหลักที่ทรงประสิทธิภาพ และมีสื่ออื่นๆ เช่น สื่อกิจกรรม สื่อออนไลน์ เสียงตามสาย และสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนการสื่อสารภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ ผู้นำชุมชนจะเป็นหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร และใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งแนวนอนและแนวตั้ง เช่นเดียวกัน การสื่อสารกับกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอก มีทั้งการสื่อสารในเชิงนโยบาย การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสื่อสารการตลาด เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพลอยชมพู ฐิติยาภรณ์ (2553) ที่พบว่า การสื่อสารภายนอกชุมชนในระดับองค์กร มักเป็นการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือในเชิงนโยบาย เพื่อการพัฒนา เพื่อการให้ความรู้ และเพื่อการประชาสัมพันธ์ และพบว่า การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นผลมาจากการใช้สื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพ และใช้รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชน ส่วนการสื่อสารภายในชุมชน มักใช้สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อการประชุม เสียงตามสายและสื่อกิจกรรม เป็นหลัก

จากผลการศึกษาดังกล่าวจะพบว่า การสื่อสารชุมชนมีความสำคัญและมีบทบาทในชุมชนทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสื่อสารชุมชนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา และการบริหารจัดการหลัก ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2557) กล่าวว่า การสื่อสารชุมชน เป็นการสื่อสารที่อยู่ในวิสัยหรืออำนาจที่ชุมชนจะเป็นผู้จัดการการสื่อสารให้เป็นไปตามเป้าหมายของชุมชน เช่น ใช้การสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชน ใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ใช้การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน และใช้การสื่อสารเพื่อบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้งนี้อาจจำเป็นต้องใช้การสื่อสารจากองค์กร หรือหน่วยงานภายนอกเข้ามาหนุนเสริมบ้าง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนให้มากที่สุด

2.3.2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทอเทียไวทอนน้อยและชุมชนท้องถิ่นบ้านน้ำเขียว ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด/ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมจัดกิจกรรม ร่วมแบ่งปันและจัดสรรผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยในแต่ละขั้นตอนจะมีการมีส่วนร่วมจากผู้นำ และสมาชิกกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีการกำหนดเนื้อหาสาระผ่านการร่วมกำหนดนโยบายโดยสมาชิก และมีการใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายในการมีส่วนร่วม โดยมีสื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม เป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ โดยจะพบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชุมชนท้องถิ่นทอเทียไวทอนสองแห่งดำเนินการอยู่ เป็นการมีส่วนร่วมในทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และทุกระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบและแนวคิดของการสื่อสารในกระบวนการทัศน์ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาที่ใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลาย เน้นการแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และเป็น การสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) โดยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมดังกล่าว ยังมีทิศทางส่วนใหญ่ที่สอดคล้องกับที่ McQuail (อ้างถึงใน กาญจนาน แก้วเทพ, 2543) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของการสื่อสารในการพัฒนาแนวใหม่ไว้ว่า ต้องมีความหลากหลาย เป็นการสื่อสารที่มีขนาดเล็ก สร้างและใช้อยู่ในชุมชน สามารถยืดหยุ่นได้ และมีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กรวรรณ เวชชานุเคราะห์ และนิธิตา แสงสิงแก้ว (2556) ที่พบว่า การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท้องถิ่นเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่ชุมชนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม มีองค์ประกอบ การสื่อสารครบในทุกขั้นตอนกล่าวคือ มีผู้นำทางความคิด หรือผู้นำกลุ่ม เป็นผู้ส่งสารที่สำคัญ ผ่าน สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม ไปยังผู้รับสาร ซึ่งผลที่เกิดจากองค์ประกอบของการสื่อสารดังกล่าว ทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกลไกสำคัญในการทำงานการท้องถิ่นทอเทียไวทอนน้อยและชุมชน ดังเช่นที่พจนาน สนวนศรี (2560) กล่าวไว้ว่า หัวใจสำคัญของการท้องถิ่นทอเทียไวทอนน้อยและชุมชน มุ่งเน้น การบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และอยู่บนพื้นฐานของความภาคภูมิใจ ในวิถีชีวิต วัฒนธรรมของตนเองและการจัดการทรัพยากรของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างเจ้าบ้าน และผู้มาเยือน และหัวใจสำคัญของการท้องถิ่นทอเทียไวทอนน้อยและชุมชน ยังถูกเติมเต็มด้วย องค์ประกอบของการสื่อสารที่ชัดเจน ทั้งผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนให้การ สื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท้องถิ่นทอเทียไวทอนน้อยและชุมชนมีความยั่งยืนต่อไป

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยออกเป็นข้อเสนอแนะด้านการสื่อสารและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติไว้ดังนี้

3.1.1 ข้อเสนอแนะด้านการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนและเผยแพร่แผน กิจกรรม ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมของชุมชนให้กลุ่มผู้รับสารได้ทราบ โดยร่วมกันระดมสมองถึงการค้นหากลุ่มเป้าหมายใหม่ การรักษากลุ่มเป้าหมายเดิม เนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ รวมถึงช่องทางการสื่อสารว่าจะใช้สื่ออะไรบ้าง อย่างไร เมื่อใด เพื่อให้กระบวนการสื่อสารครอบคลุมและทั่วถึง

2) กรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ควรสร้างและสื่อสารให้เกิดการรับรู้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อสร้างความต่างของพื้นที่และรูปแบบการท่องเที่ยว

3) การสื่อสารควรรับรู้ในฐานะที่เป็น “เครื่องมือ” ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้นชุมชนควรนำการสื่อสารมาใช้ให้หลากหลาย ทั้งเพื่อการโน้มน้าวชักชวนนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชม ใช้การให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญา เป็นกุญแจสำคัญที่จะเปิดประตูบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ ผ่านสื่อที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย และใช้สื่อดิจิทัลมาช่วยในการทำการตลาด (Digital Marketing) ให้น่าสนใจ

4) นโยบายด้านการท่องเที่ยวของประเทศในปัจจุบัน มุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยววิถีไทย ดังนั้นในการกำหนดกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวรัฐบาลควรนำแผนที่นำทางการสื่อสารภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน (Local Wisdom Roadmap) ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาในครั้งนี้มาใช้เป็นกลยุทธ์ในการนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาในการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยการนำภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนท่องเที่ยวทุกแห่งและเป็นทุนชุมชนที่สำคัญมาเป็นฐาน ผ่านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาตั้งแต่การผลิต การสืบทอด และการปรับประยุกต์ เพื่อให้เกิดเป็นกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและ

มูลค่าเพิ่ม และใช้กระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้หลากหลายช่องทาง ซึ่งจะนำไปสู่การสื่อสารภูมิปัญญาของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน

5) กรมการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรนำแนวคิด WELCOME Model มาใช้เป็นกรอบในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งกำลังเป็นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งโมเดลดังกล่าวสามารถนำมาใช้ผลักดันให้ชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของตนเองมากขึ้นได้อีกด้วย ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ก็ให้ความสนใจการท่องเที่ยวในลักษณะของการเรียนรู้ และสร้างเสริมประสบการณ์ใหม่ให้กับตนเองมากกว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิม

6) สถาบันการศึกษา ที่เปิดสอนวิชาการที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมหลากหลายมิติ ทั้งในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาทักษะทางภาษาต่างประเทศ เพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมถึงการสื่อสารเพื่อนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการสื่อสารการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ชุมชนท่องเที่ยวที่นำการสื่อสารชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของการสื่อสารชุมชนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ และอาจต้องทำหลายบทบาทควบคู่กันไป

2) ชุมชนควรปรับมุมมองนักท่องเที่ยวใหม่ นอกเหนือจากการเป็นผู้รับสาร โดยสามารถเพิ่มบทบาทให้นักท่องเที่ยว เป็นผู้ส่งสารต่อได้อีกช่องทางหนึ่ง เพื่อเพิ่มโอกาสและช่องทางในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน เพราะนักท่องเที่ยวสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสาร เป็นสื่อบุคคล และคนช่วยเขียนเล่าเรื่องราวของชุมชนให้สังคมได้ทราบอีกแรงหนึ่ง

3) ชุมชนควรสร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิต และเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาของชุมชน

4) ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ควรมีการผสมสื่อที่หลากหลาย ทั้งสื่อเก่าและสื่อใหม่ รวมทั้งใช้สื่อกิจกรรม สื่อพื้นบ้าน เข้ามาร่วมในการสื่อความหมาย ซึ่งจะทำให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น และอาจใช้การผลิตซ้ำสื่อ เพื่อต่อยอดการนำเสนอภูมิปัญญาของชุมชน

5) ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการนำสื่อดิจิทัลมาช่วยในการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน รวมถึงการสื่อสารการตลาดในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อสร้างโอกาสให้กับชุมชน เช่น การใช้สื่อออนไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ โดยการพัฒนาหน้าเว็บไซต์ที่น่าสนใจ

และมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ (Update) มีการสร้างเนื้อหาสาระที่น่าเสนออัตลักษณ์ของชุมชนได้ชัดเจน นำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านแบรนด์ที่สร้างขึ้นเอง (Brand Experience) และให้เนื้อหาสาระนั้นทำหน้าที่เล่าเรื่อง เพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัส ใช้ลูกเล่น (Gimmick) ในการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาร่วมกิจกรรมผ่านสื่อออนไลน์ ตลอดจนเพิ่มช่องทางในการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวให้หลากหลายช่องทาง เพื่อสร้างความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น

3.1.2 ข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กรมการท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา ควรส่งเสริมการพัฒนาคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อให้สามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้ รวมทั้งสร้างฐานคิดให้ชุมชนเข้าใจว่าชุมชนของตนมีทรัพยากรที่ดีอะไรบ้าง และจะต่อยอดนำเสนอจากทรัพยากรที่มีได้อย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่อาจจะไม่ใช่อัตลักษณ์ของชุมชน

2) สถาบันการศึกษา ควรมีการบูรณาการศาสตร์ทั้งทางด้านการท่องเที่ยว นิเทศศาสตร์ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างสรรค์หลักสูตรที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งสร้างนักสื่อสารการท่องเที่ยวท้องถิ่นรุ่นใหม่ เพื่อสานต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่นในรูปแบบของการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

3) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในฐานะหน่วยงานที่ทำหน้าที่หลักในการประชาสัมพันธ์และการตลาด ควรกำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ เช่น สร้างการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และแบ่งปัน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กรมการท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา ควรส่งเสริมให้ชุมชนนำสื่อดิจิทัลมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น เนื่องจากสื่อดังกล่าวมีขอบข่ายพื้นที่ในการกระจายข้อมูลที่กว้างขวาง นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่ายจากทั่วทุกมุมโลก ขณะเดียวกันยังช่วยในการลดระยะห่างระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังประหยัดค่าใช้จ่าย ชุมชนสามารถทำได้ด้วยตนเอง และไม่มีข้อจำกัดด้านเวลา นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ 24 ชั่วโมง อีกทั้งยังมีความสะดวกรวดเร็ว สามารถปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมข้อมูลได้ตลอดเวลา และที่สำคัญสื่อดังกล่าวเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่ทำให้ชุมชนกับนักท่องเที่ยวสามารถสื่อสารตอบโต้กันได้ทันที

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการนำเสนอภูมิปัญญาของชุมชน นอกจากชุมชนจะมีทุนทางวัฒนธรรมที่ยาวนาน เก่าแก่ แต่ก็ยังจำเป็นต้องมีการหนุนเสริมจากหน่วยงานภายนอกเพื่อมาเสริมพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยว เพราะชุมชนคงไม่สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของชุมชนด้วยตนเองได้ตามลำพังทั้งหมด ทั้งนี้การหนุนเสริมอาจเป็นในรูปแบบของเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายกิจกรรมเครือข่ายค้ายองค์ความรู้ เครือข่ายด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด เป็นต้น อย่างไรก็ตามเครือข่ายความร่วมมือดังกล่าวจำเป็นต้องมีหน่วยงานภายนอก หรือเครือข่ายจะต้องมีความเข้าใจที่ดีต่อการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งในเรื่องของภูมิปัญญา วัฒนธรรม และระบบนิเวศของชุมชน

2) ภูมิปัญญาของชุมชน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า การสืบทอดภูมิปัญญาชุมชนสามารถดำเนินการผ่านกระบวนการสืบทอดได้โดยผ่านการผลิตซ้ำ การสืบทอดและการประยุกต์ แต่มิใช่การเปลี่ยนแปลงไปจากรากเหง้าเดิม ชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนได้ในส่วนของเปลือกนอก เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงที่ง่ายขึ้น และสร้างความน่าสนใจได้มากขึ้น โดยต้องไม่ขัดต่ออัตลักษณ์และวิถีชุมชน ส่วนเนื้อในหรือแก่นเป็นสิ่งที่ชุมชนควรคงไว้อย่างสมบูรณ์

3) ชุมชนสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรการท่องเที่ยวของตนเอง โดยการเรียนรู้และทำความเข้าใจว่าตนเองมีอัตลักษณ์ในเรื่องใด มีความโดดเด่นในเรื่องใด และมีอะไรเป็นที่สนใจสำหรับนักท่องเที่ยวบ้าง ที่สามารถนำเสนอต่อขอดเพื่อการท่องเที่ยว โดยไม่จำเป็นต้องสร้างใหม่

4) ชุมชนควรศึกษารูปแบบการตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อคั่นนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจตรงกับกิจกรรมของชุมชน ซึ่งจะสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ตรงและไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชน

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยศึกษาจากชุมชนท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าต่อไป ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.2.1 ควรมีการศึกษาสภาพปัญหาในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน และการพัฒนาทักษะด้านภาษาต่างประเทศ พร้อมเสนอแนะแนวทางแก้ไข โดยนำมิติในเรื่องของเนื้อหา

สารด้านความสอดคล้องต่อภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชนมาประกอบ รวมทั้งช่องทางการสื่อสาร เพื่อให้สามารถแก้ไขได้ตรงประเด็น และเสนอแนวทางที่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

3.2.2 ควรศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องใหม่ และสามารถต่อยอดเพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในด้านอื่นๆ ได้ต่อไป

3.2.3 ควรศึกษาแนวทางการสื่อสารตลาดสำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชน และการสร้างแบรนด์สำหรับชุมชนท่องเที่ยวที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นตัวแทนเอกลักษณ์กิจกรรมของชุมชน รวมถึงการสื่อสารถึงคุณค่าของแบรนด์ไปสู่นักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (Brand Communication)

3.2.4 ควรศึกษารูปแบบและวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนท่องเที่ยวใหม่ๆ หรือชุมชนท่องเที่ยวที่มีการสื่อสารภูมิปัญญาในรูปแบบอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบและหาจุดเด่น จุดด้อย ซึ่งอาจทำให้ได้แนวทางการสื่อสารภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกพร ทรงเจียรพานิช. (2552). นโยบายและการวางแผนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ตาม โครงการ “เที่ยวไทยครั้งครั้น เศรษฐกิจไทยคึกคัก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กมลวรรณ สุวรรณพะโยม. (2556). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กวรรณ เวชชานุเคราะห์. (2556). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคก จังหวัดสมุทรสาคร. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กวรรณ สังขกร. (ม.ป.ป.)ความรู้พื้นฐานและมาตรฐานการจัดการHomestay. เข้าถึงจาก <http://www.sri.cmu.ac.th/~cct/wp-content/uploads/2012/12.pdf>. ค้นคืนเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2559.
- กาญจนา แสงลิมสุวรรณ. (มปป.). การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. สืบค้นจาก http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/oct_dec_12/pdf/aw019.pdf. เข้าถึงเมื่อ 8 มีนาคม 2560.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.
- _____. (2545). “การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน.” ใน *เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาลาแดง.
- _____. (2549). “สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อนศักดิ์ศรีและความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านเพื่อสุขภาวะ.” ใน *สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2557). “ยุคสมัยของท่องเที่ยวศึกษา.” ใน *เรื่องสื่อสาร-การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

- การท่องเที่ยว, กรม. (ม.ป.ป.). *ฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว*. อ้างถึงใน <http://61.19.236.136:8090/dotw/>
สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2560.
- _____. (2561). *ฐานข้อมูลชุมชนท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์*.
- _____. (ม.ป.ป.). *มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. เข้าถึงจาก
<http://www.homestaythai.net/homestay.aspx>. ค้นคืนเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2559.
- การท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวง. (2558). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560*. อ้างถึงใน
http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114 สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559.
- กุลธิดา อุบุรณ์กุล. (2555). กระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีถือศีลกินผัก จังหวัดภูเก็ต.
วารสารนิเทศศาสตร์, 31, (2) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตติ. (2543). อ้างถึงใน <http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content1.html>. ค้นคืนเมื่อ
วันที่ 19 มีนาคม 2559.
- จุฑามาศ วิศาลสิงห์. (2559). *คนไทเสน่ห์กินถิ่นไทย*. เอกสารเผยแพร่. ม.ป.ท.
- จุมพล รอดคำดี. (2532). *สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจนจิรา อักษรพิมพ์. (2560). กลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืนในจังหวัด
นครราชสีมา. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*.
12, 3 (กันยายน-ธันวาคม).
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2558). *อัตลักษณ์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง*. ศูนย์สตรีศึกษา
คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยวัฒน์ ปุคำปิ่น และชัยพงษ์ สำเนียง. (2555). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based
Tourism): การสร้าง ขยายเศรษฐกิจและวิถีชีวิตท้องถิ่น*. อ้างถึงใน
<http://prachatai.com/journal/2012/04/39979>. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559.
- ฐานเศรษฐกิจ, หนังสือพิมพ์. (2559). *โรดแมปท่องเที่ยวแห่งชาติ วางรากฐานรับ 20 ปี*.
ปีที่ 36 ฉบับที่ 3, วันที่ 7 – 10 สิงหาคม พ.ศ. 2559.
- ณัฐฉิณี ทองดีและ กนก บุญศักดิ์. (2560). การจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งมรดก
ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำ โขง ชี มูลเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเทศไทย ลาว
และ เวียดนาม. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 9, 2 (มีนาคม-เมษายน).
- ณัฐพงศ์ รักราม. (ม.ป.ป.). *แนวคิดอัตลักษณ์ท้องถิ่นภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์*.
อ้างถึงใน http://202.28.109.66/journalfiles/mcu59_2_06.pdf.
สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2561.

- ณัฐวุฒิสมยาโรน. (2557) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคน
 เฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย. ใน *วารสารบริหารธุรกิจ
 เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร*. 9, 2. พิษณุโลก.
- ณริศา ชัยศุภมวงคณาภ. (2552). *รูปแบบการสื่อสารเพื่อการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนตลาด
 น้ำยามเย็น อัมพวา. สืบค้นจาก*
<http://elib.ftu.ac.th/webopac/Record/29447/Description# tabnav>.
 เข้าถึงเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2560.
- ชนกร สังขป. (2552). ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วิถีไทย*. เอกสารคำสอนรายวิชา.
 ลำปาง, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ชิตีรัฐ ธรรมจง. (2553). *การสื่อสารการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: ศึกษาเฉพาะกรณี ตลาด
 เก่า 119 ปี เจ็ดเสมียน จังหวัดราชบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต
 ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นิธิตา ชูเมือง. (2544). *การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านโนราในสังคมไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
 ศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ:
 เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ปฐม นิคมานนท์. (2539). *การค้นหาคำรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย*.
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ: กรุงเทพฯ.
- ปริญญา อภิวงศาจารย์. (2548). *พฤติกรรมนักท่องเที่ยววัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ของนักท่องเที่ยว
 ชาวไทย*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- ปานตา ดารามิตร. (2552). *รูปแบบการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวของอำเภอป่า
 จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่
 ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พจนา สนวนศรี. (2546). “การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ.” ใน *เอกสารการ
 สอนชุดวิชา หน่วยที่ 8-15 นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช*.

- .....(2560) การท่องเที่ยวโดยชุมชน. อ้างถึงใน /issuu.com/somphopibmaysa/docs/cbt_potjana.เข้าถึงเมื่อ 9 มิถุนายน 2561.
- พรชัย กาพันธ์. (2545). คู่มือการศึกษาด้วยภูมิปัญญาไทย. วารสารวิชาการ. (กรกฎาคม).
- พรทิพย์ชนะคำ. (2547). กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- พรพรรณ วีระปรีชากร. (2558). วิถีวัฒนธรรมอาเซียน: มาตรฐาน โสมสเคย์ด้านการท่องเที่ยว สำหรับประชาคมอาเซียน. อ้างถึงใน <http://www.academia.edu/8133506/> เข้าถึงเมื่อ 5 ตุลาคม 2559.
- พลอยชมพู ฐิตียากรณ์. (2553). การสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทวารสารศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- ภัสวาลี นิตินทรสุนทร. (2554). แนวคิดหลักด้านการสื่อสาร. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญา นิเทศศาสตร์ และทฤษฎีการสื่อสาร*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รัตติกาลเจนจัด. (2548). ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). *ปฏิบัติการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วิมลศรีชาญจารุจิตร. (2550). กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- วีระพล ทองมา. (มปป). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้*. เอกสารอัดสำเนา.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. อ้างถึงใน <https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/panya/panyan/html> เข้าถึงเมื่อ 2 กรกฎาคม 2559).

อุบลรัตน์ศิริยุวศักดิ์ และคณะ. (2542). บรรณาธิการ, *จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาลือมวชน*.

โครงการหนังสือชุดวิจัยและพัฒนานานาชาติศาสตร์, กรุงเทพฯ: มปท.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*.

นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Baldick Chris. (2004). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York: Oxford University Press.

Berrigan, F.J. (1979). *Community Communication: The Role of Community Media in*

Development. เข้าถึงเมื่อ เมื่อ 5 ตุลาคม 2559. สืบค้นจาก

<http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000440/044035eo.pdf>

Bywater, M. (1993). *The Market for Cultural Tourism in Europe*. *Travel and Tourism Analyst*, 6.

Ceballos-Lascurain Hector. (1992). www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12317705

<http://www.dasta.or.th/ecatalog/th/component/k2/item/54> เข้าถึงเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559.

<http://www.udru.ac.th/attachments/elearning/02/12.pdf> เข้าถึงเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561

Miles, B. Matthew., & Huberman, A. Micharl. (1994). *Qualitative data analysis*. (second

Edition). Thousand Oaks: SAGE Publication.

Servaes, Jan. (1996). *Participatory Communication for Social Change*. New Delhi: Sage

Publication.

Singhal & Stapitanond. (1996). *The role of communication development: Lessons Learned*

from a Critique of the Dominant Dependency and Alternative Paradigms.

The Journal of Development Communication, 7(2).

Ximba, E. Z. (2009). *Cultural and heritage tourism development and promotion in the*

Ndwedwe municipal area: perceived policy and practice. เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์

2560 สืบค้นจาก [http://uzspace.uzulu.ac.za/xmlui/bitstream/handle/10530/419/](http://uzspace.uzulu.ac.za/xmlui/bitstream/handle/10530/419/Cultural%20and%20heritage%20tourism.pdf?sequence=1)

[Cultural%20 and%20heritage%20 tourism.pdf? sequence=1](http://uzspace.uzulu.ac.za/xmlui/bitstream/handle/10530/419/Cultural%20and%20heritage%20tourism.pdf?sequence=1)

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัย

สกลนครราชภัฏ

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อการวิจัย
เรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน
สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศมนตรี

ด้านบริบทชุมชน

1. ขอความกรุณาท่านช่วยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

- 1) ความเป็นมาของชุมชน และความเป็นมาในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) ลักษณะชุมชน
- 3) ทุนชุมชน (ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้และทักษะต่างๆ ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล)
- 4) อัตลักษณ์ชุมชน (ภูมิปัญญาด้านขนมไทย/ภูมิปัญญาด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนและการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน)
- 5) ผู้นำชุมชน

ด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

2. ท่านมีการสื่อสารภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในฐานะผู้นำชุมชนอย่างไรบ้าง

- 1) การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ
- 2) การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดต่อให้คนรุ่นต่อไป
- 3) การมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญา
- 4) ลักษณะ/รูปแบบของการสื่อสาร
- 5) เนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อ
- 6) การสนับสนุนการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน

ด้านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

3. ชุมชนของท่านมีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนอย่างไรบ้าง

- 1) การผลิต
- 2) การอนุรักษ์/ธำรงรักษา
- 3) การฟื้นฟู
- 4) การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และ

5) การสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย/ด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

4. ผู้ที่มีส่วนร่วม/เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

ด้านวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา

5. ชุมชนของท่านมีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไร

- 1) การสื่อสารภายในชุมชน
- 2) การสื่อสารภายนอกชุมชน

6. ผู้ที่มีส่วนร่วม/เกี่ยวข้องในวิธีการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

ด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

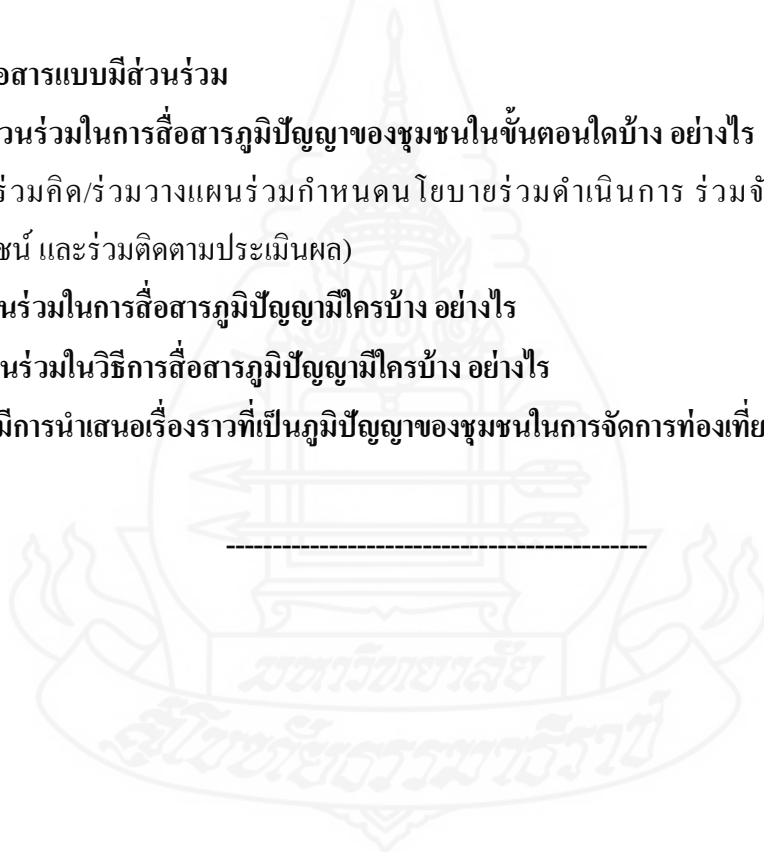
7. ท่านมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนในขั้นตอนใดบ้าง อย่างไร

(ด้านการร่วมคิด/ร่วมวางแผนร่วมกำหนดนโยบายร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล)

8. ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

9. ผู้ที่มีส่วนร่วมในวิธีการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

10. ชุมชนมีการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร

**แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อการวิจัย
เรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน
สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากปราชญ์ชาวบ้าน**

ด้านบริบทชุมชน

1. ขอความกรุณาท่านช่วยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

- 1) ทุนชุมชน (ทุนที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้และทักษะต่างๆ)
- 2) อัตลักษณ์ชุมชน (ภูมิปัญญาด้านขนมไทย/ภูมิปัญญาด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลนและการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน)
- 3) ผู้นำชุมชน

ด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

2. ท่านมีการสื่อสารภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในฐานะปราชญ์ชาวบ้านอย่างไรบ้าง

- 1) การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ
- 2) การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดต่อให้คนรุ่นต่อไป
- 3) การมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญา
- 4) ลักษณะ/รูปแบบของการสื่อสาร
- 5) เนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อ

ด้านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

3. ท่านมีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนอย่างไรบ้าง

- 1) การผลิต
- 2) การอนุรักษ์/ธำรงรักษา
- 3) การฟื้นฟู
- 4) การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และ
- 5) การสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย/ด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

4. ผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

ด้านวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา

5. ท่านมีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไร

- 1) การสื่อสารภายในชุมชน
- 2) การสื่อสารภายนอกชุมชน

6. ผู้ที่มีส่วนร่วม/เกี่ยวข้องในวิธีการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

ด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

7. ท่านมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนในขั้นตอนใดบ้าง อย่างไร

(ด้านการร่วมคิด/ร่วมวางแผนร่วมกำหนดนโยบายร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล)

8. ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

9. ชุมชนมีการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร

10. ท่าน/ชุมชนมีการกำหนดแนวทางการสร้างปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไปอย่างไร

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อการวิจัย
เรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน
สำหรับการสนทนากลุ่มจากคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้านบริบทชุมชน

1. ขอความกรุณาท่านช่วยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

- 1) ความเป็นมาของชุมชน และความเป็นมาในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) ลักษณะชุมชน
- 3) ทุนชุมชน (ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้และทักษะต่างๆ ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล)
- 4) อัตลักษณ์ชุมชน (ภูมิปัญญาด้านขนมไทย/ภูมิปัญญาด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน และการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน)
- 5) ผู้นำชุมชน

ด้านรูปแบบการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

2. ท่านมีการสื่อสารภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในฐานะคณะกรรมการกลุ่มอย่างไรบ้าง

- 1) การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ
- 2) การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดต่อให้คนรุ่นต่อไป
- 3) การมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญา
- 4) ลักษณะ/รูปแบบของการสื่อสาร
- 5) เนื้อหาที่น่าสนใจผ่านสื่อ
- 6) การสนับสนุนการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน

ด้านกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

3. ชุมชนของท่านมีกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนอย่างไรบ้าง

- 1) การผลิต
- 2) การอนุรักษ์/ธำรงรักษา
- 3) การฟื้นฟู
- 4) การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และ
- 5) การสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย/ด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

4. ผู้ที่มีส่วนร่วม/เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

ด้านวิธีการสื่อสารภูมิปัญญา

5. ชุมชนของท่านมีวิธีการสื่อสารภูมิปัญญาอย่างไร

- 1) การสื่อสารภายในชุมชน
- 2) การสื่อสารภายนอกชุมชน

6. ผู้ที่มีส่วนร่วม/เกี่ยวข้องในวิธีการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

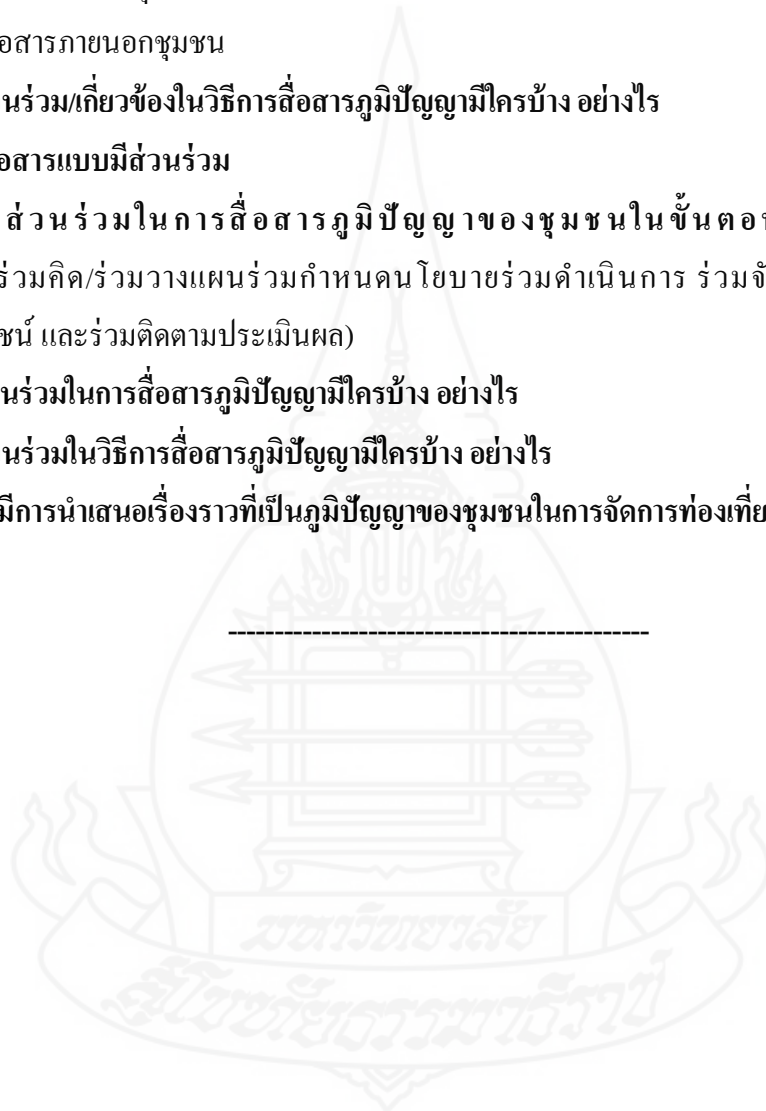
ด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

7. ท่านมีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชนในขั้นตอนใดบ้าง อย่างไร
(ด้านการร่วมคิด/ร่วมวางแผนร่วมกำหนดนโยบายร่วมดำเนินการ ร่วมจัดสรรและแบ่งปัน
ผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล)

8. ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

9. ผู้ที่มีส่วนร่วมในวิธีการสื่อสารภูมิปัญญามีใครบ้าง อย่างไร

10. ชุมชนมีการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร

แบบสังเกตเพื่อการวิจัย
เรื่องการสื่อสารภูมิปัญญาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

---

1. บริบทชุมชน

1) สภาพทางภูมิศาสตร์ (อาณาเขตและที่ตั้งทางกายภาพ รวมถึงบริเวณที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอื่นๆ ในชุมชน เช่น ถนน แม่น้ำลำคลอง วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น)

2) ลักษณะชุมชน (ความเป็นชุมชนเมืองและ/หรือชุมชนบท โดยมีองค์ประกอบในการพิจารณาคือ การคมนาคม การสื่อสารและบริการต่างๆ ความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือน ลักษณะการประกอบอาชีพ ลักษณะครอบครัว และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน)

3) อัตลักษณ์ชุมชน (ภูมิปัญญาของชุมชน วิถีชีวิต และลักษณะทางกายภาพที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน)

4) ทุนชุมชน (ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุนที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้และทักษะต่างๆ ทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล รวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน)

5) ผู้นำชุมชน (ลักษณะ บุคลิกภาพ วิสัยทัศน์ วิธีคิดและการทำงาน)

2. กระบวนการสื่อสารภูมิปัญญาของชุมชน

1) การผลิต

2) การอนุรักษ์/ธำรงรักษา

3) การฟื้นฟู

4) การประยุกต์/ดัดแปลงแก้ไข และ

5) การสร้างใหม่ในภูมิปัญญาของชุมชนด้านขนมไทย/ด้านวิถีประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวรศิกา อังกูร
วัน เดือน ปีเกิด	18 ตุลาคม 2512
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ประวัติการศึกษา	รัฐศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2533) ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมวิทยาประยุกต์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2540
สถานที่ทำงาน	สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โทรศัพท์ที่ทำงาน 0 2504 7588 โทรศัพท์มือถือ 08 1459 4591 อีเมลล์ rrduras@yahoo.com
ตำแหน่ง	นักวิจัยชำนาญการพิเศษ

